56. Psalms 68: 31.

57. Numbers, 10, 29--32

58 Luke, 11, 32.

59. Fikre Tolossa, The Hidden and Untold History of the Jewish People and

Ethiopians, pp.39-43)

60. Aman Belai. *loc.cit. pp.*129, 150-152.

61. Aman Bela.loc.cit., p.128.

62. Aman Belai, loc.cit., pp.151-152.

63. Aman Belai, Ye Tinantinawa Ethiopia Tarik, p.199.

ክፍል ሦስት

በኢትዮጵያ ሥረወ-መንግሥታት ውስጥ የአማራው ተሳትፎ መጠን

ስለ ሥርወ-መንግሥት ስናወራ፥ ከሁሉ አስቀድሞ በአማርኛ ሥርወ-መንግሥት በእንግሊዝኛ `dynasty` የሚለውን ቃል መተርጎም ተገቢ ይሆናል። እንደ መሪያም ዌብስተር መዝገበ-ቃላት "dynasty" ማለት ባንድ ሀገር ላይ "ሥልጣን እየተቀባበሉ የገዙ ያንድ ቤተሰብ አባላት" ማለት ነው። የሥልጣን ዘመናቸው በመቶዎች ወይም በሺዎች ለሚቆጠሩ ዓመታት ሊዘልቅ ይችላል። በዚህ ፍቺ መሠረት " አማራው ኢትዮጵያን እንደ ሥርወ-መንግሥት ገዝቷል" ማለት ባለማወቅ አልያም በፖለቲካ መድልዎ ላይ የተመሰረተ አነጋገር ነው። በርግጥ፥ አማሮች እንደ ግለሰብ ንጉሥ በመሆን የየራሳቸውን ግዛት በሚገባ አስተዳድረዋል። ሆኖም የራሳቸውንም ሆነ የሌላ ስርወ-መንግሥትን ወክለው ንጉሠ-ነገሥት እና ንግሥተ-ነገሥታት በመሆን ድፍን ኢትዮጵያን አልገዙም። እዚህ ላይ ግልፅ

መሆን ያለበት፥ አማሮች ብቻ ሳይሆኑ፥ ትግሬዎች እና ኦሮሞዎችም በየስማቸው ሥርወ-መንግሥት መስርተው ኢትዮጵያን አላስተዳደሩም። የአማራ፥ የትግሬ ወይም የኦሮሞ ሥርወ-መንግሥት የሚባል በኢትዮጵያ ውስጥ አልነበረም። ባለፉት 3000 ዐመታት ኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩት ሥርወ-መንግሥታት የሰለሞናዊ እና የዛግዌ ብቻ እንጂ። ሆኖም በርካታ ኦሮሞዎች በሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ውስጥ በጋብቻ "ሰርገው ገብተው" ላለፉት 700 ዓመታት በሥልጣን ላይ ኖረዋል። በርግጥ ለኢትዮጵያ ህልውና እና ሥልጣኔ አማሮች ያበረከቱት አስተዋጽኦ በጣም ከፍተኛ ነው። ይህንን ጉዳይ በተገቢው ቦታ አነሳዋለሁ። ይህ ርእስ ዓላማው ግን አማራው ኢትዮጵያን እንደ ሥርወ-መንግሥት አለመግዛቱን አስመልክቶ አባባሉን በማስረጃ ለማረጋገጥ የኢትዮጵያን ሥርወ-መንግሥታት ታሪክ በዝርዝር መመርመር ነው። በመግቢያው ላይ ግልጽ እንዳደረግሁት አንዱን ጎሣ የመካብ ወይም ሌላውን የማሳነስ ፍላጎት የለኝም። የታሪካችን እውነታው ከተረቱ ተለይቶ ሀቁ ፍንትው ብሎ እንዲታየን በጉዳዩ ላይ ብርሃን መፈንጠቅ ነው የኔ ተግባር። ለምሳሌ "በአክሱማይት ዘመን ፍጹማዊ የሆነ የፖለቲካ ሥልጣን እስከ ዘለቄታው ጨብጦ ኢትዮጵያን የገዛ ትግሬ ወይም ኦሮሞ ወይም አማራ ንጉሠ ነገሥት አልነበረም" ብል ትግሬን ወይም ኦሮሞን ወይም አማራን ማሳነሴ ሳይሆን ዝም ብዬ ታሪካዊውን እውነታ ማስቀመጤ ብቻ ነው።

ይህ ሁሉ ሆኖ አንድ ታሪካዊ ሃቅ ተመዝግቦአል።-- የዛሬ 1600 ዐመት ገደማ፥ ኦሮሞዎችን ሳይጨምር አማሮች በሰለሞናዊው/ኣግኣዚ/ ሥርወ-መንግሥት በአክሱም፥ ሥልጣን ላይ ላጭር ጊዜ የወጡበት አጋጣሚ አለ። እሱም ያው ኦሮሞዎች በሁዋላ በሸዋ እንዳደረጉት ሁሉ በጋብቻ አማካይነት ነበር። ላለፉት 700 ዓመታት በኢትዮጵያ ጉዳዮች ላይ የመጨረሻውን ውሳኔ የሚሰጡት ባመዛኙ የሰለሞናዊው/ኣግኣዚ ነገሥታት ነን የሚሉ የኦሮሞ ዝርያ ያላቸው ግለሰቦች ቢሆኑም ቅሉ አማሮች በቋንቋቸውና በባሕላቸው መስፋፋት ምክንያት፥ እንዲሁም በየሃገራቸው በንጉሥነት፥ በአስተዳዳሪነት፣ በአገረ-ገዥነት፣ እና በጦር አለቅነት በነበራቸው የተወሰነ ሥልጣን የተነሳ አማሮች ዘውዳዊውን ሥርዓት ሙሉ በሙሉ የተቆጣጠሩ የመሳዋ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥታት እና ንግሥተ

ነገሥታት መስለው ታይተዋል። በዚህ የተሳሳተ ግምት የተነሳ አማሮች አላግባብ የጥቃት ዒላማ ሆነው ሲሰቃዩ ኖረዋል፤ አሁንም እየተሰቃዩ ናቸው። በመግቢያዬ ላይ እንደጠቀስኩት አማሮች በየግዛታቸው በአስተዳዳሪነት እና በጦር አለቅነት የነበራቸውን ያንኑ ውሱን ቦታ እንኳ ካጡ ከ40 ዓመት በላይ ሆኗቸዋል። የዛሬ 43 ዐመት የደርግ ወታደራዊ መንግሥት የቀዳማዊ ኃይለሥላሤን መንግሥት ገልብጦ ሥልጣን ሲይዝ ነው አማሮችም የነበረቻቸውን ያችኑ ቦታ የአጡአት። በዱሮው መሰረተ-ቢስ ክስና ቅሬታ ሰበብ እስከዛሬ ድረስ አማሮች እየተጠቁ ናቸው። ባሁኑ ወቅት አማሮች ስልጣን-አልባ መሆናቸውን ሁላችንም እናውቃለን። ስለዚህ በዛሬው ጊዜና ወቅት አማራን ጨቋኝ ብሎ የሚወነጅል ማንኛውም ሰው መሬት ላይ ካለው ከተጨባጩ እውነታ የራቀ ስህተተኛ ነው። ባሁኑ ጊዜ እንደዚህ ዓይነቱን ጉዳይ ማንሳት አፍራሽ ተግባር ነው። ይሁንና ያለፈውን የሚቆፍሩ አሁንም አንዳንድ ሰዎች አሉ። ስለዚህ ያለፈውን መመርመር ተገቢ ነው። በስማቸው የመሰረቱት ሥርወ-መንግሥት ከሌለ ደግሞ በሰለሞናዊው/ዛጉዌ ሥርዎ-መንግሥት ውሥጥ የነበራቸው ተሳትፎ መጠን ምን ያህል እንደነበረ እነመዝናለን። ይህንንም ለማድረግ፥ ባለፉት 4500 ዓመታት በኢትዮጵያ ውስጥ የተከሰቱትን ሥርወ-መንግሥታት መመርመር ተገቢ ይሆናል። በዚህ መንገድ በሥርወ-መንግሥታቱ ውስጥ አማራ ንጉሠ-ነገሥት እና ንግሥተ-ነገሥታት በመሆን ሙሉ ሥልጣን ኖሮት የገዛበት ጊዜ እንዳለ እንፈትሻለን።

"በቂ የፖለቲካ ሥልጣን ሳይኖረን የአማራ ታዛዦች ሆነን ኖርን" ከሚሉት ውስጥ አንዳንድ የኦሮሞ ፅንፈኞች ይገኙበታል። እነሱም ራሳቸውን "የአማራ ጨቋኞች ሰለባ" አድርገው ይቆጥራሉ።

እንደ እውነቱ ግን ኦሮሞ በኢትዮጵያ ውስጥ የፖለቲካ ሥልጣን አልነበረውምን? በኢትዮጵያ ታሪክ የኦሮሞ ዝርያዎች ዘውድ እየጫኑ ኢትዮጵያን የገዙበት ጊዜ የለምን? ቢያንስ ላለፉት 700 ዓመታት በኢትዮጵያ ሥርወ-መንግሥታት ውስጥ የተሻለ ሥልጣን የነበራቸው የአማራ ወይስ የኦሮሞ "ልሂቃን" ነበሩ? ይህ ምዕራፍ ለዚህ ጥያቄም እውነት ላይ የተንተራሰ መልስ ይሰጣል፡

በ1938 ዓ.ም ፍትሐ-ነገሥትን የተካውን ሰባት ምዕራፎች እና 55 አንቀጾች የነበሩትን ህገ-መንግሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከመስጠታቸው በስተቀር ኢትዮጵያ በታሪክ ዘመንዋ ሁሉ ፍጹማዊ ስልጣን በነበራቸው ባለ ሙሉ ስልጣን ነገሥታት ስትገዛ ነው የኖረችው። ዊኪፔዲያ ነፃው ኢንሳይክሎፔዲያ እንዳሰፈረው "ንጉሠ-ነገሥቱ እስከ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ድረስ እንደ ቅዱስ የሚቆጠር፤ ክብሩ የማይዳሰስ፣ ሥልጣኑ የማይገሰስ፣ የሥልጣን ቅብብሎሹም ከሱ የዘር ሐረግ የማይወጣ መሆኑ በአዋጅ የተደነገገ ነበር። ይበልጥ ግልጽ ለመሆን በማእከላዊም ሆነ በክልሎች የሕግ አውጪነቱ፣ የዳኝነቱ እና የጦር ኃይሎቹ ሥልጣን ሙሉ በሙሉ በንጉሠ-ነገሥቱ የተያዘ ነበር። ሕገ-መንግሥቱ ባላባቶቹን ለንጉሠ-ነገሥቱ ታማኝ በሆኑ ተሹዋሚዎች ለመተካት የህግ ሽፋን መስጫ ነበር እንጂ የህግ መወሰኛ ምክር ቤት አማካሪዎች (ሴናተሮች) የሚሰየሙት በቀጥታ በንጉሠ-ነገሥቱ በመሆኑ ዴሞክራሲያዊ ውክልና እንዲኖር ያለመ አልነበረም።" (ዊኪፔዲያ፤ 2015.) (1) ከላይ እንደተጠቀሰው የአጼ ኃይለሥላሴ ሕገ-መንግሥት በስም ብቻ ያለ ነበር እንጂ እስከመጨረሻ ሕቅታቸው ድረስ የፍጹማዊው ሥልጣን ባለቤት እሳቸው እና እሳቸው ብቻ ነበሩ።

ርቀን ከመሄዳችን በፊት "absolute monarchy" የሚለውን ሐረግ እንተርጉም። ዊኪፔዲያን እንደገና እንጥቀስ፤--

"ፍጹማዊ የዘውድ አገዛዝ ወይም ፍጹማዊነት ማለት ንጉሠ-ነገሥቱ/ንግሥተ-ነገሥቷ/ ከሚቀርቡት/ቢት/ ሰዎች ጋር ፍጹማዊ የሆነ ሥልጣን የሚይዝበት/የምትይዝበት/ ዘውዳዊ የመንግሥት ቅርጽ ነው። ፍጹማዊ ንጉሠ-ነገሥት ባንዲት ሉዓላዊት ሀገር እና በዜጎቿ ላይ ገደብ የሌለው ሥልጣን ይኖረዋል። ፍጹማዊ ሥልጣን ብዙውን ጊዜ በዘር የሚወረስ አንዳንዴ በሌሎች ምክንያቶችም የሚያዝ ነው። ህገ-መንግሥታዊ የዘውድ አገዛዝ ከፍጹማዊው የዘውድ አገዛዝ የሚለየው የንጉሠ-ነገሥቱ ሥልጣን በሕግ የተገደበ ስለሚሆን ነው" 2 (ዊኪፔዲያ፤2015)።

ፈላጭ ቆራጭ ነገሥታት ህዝባቸውን ባልተገደበ ሥልጣን እንዲገዙ ከእግዚአብሔር እንደተሾሙ አድርገው ራሳቸውን ይቆጥራሉ። አጼው በሕይወት እስካለ ድረስ ንጉሳዊው ቤተ-ሰብ እንኳ

የመጨረሻ ውሳኔ የመስጠት መብት አልነበረውም። እንዳውም ልዑላን እና ልዕልታት በአመጽ ሥልጣን እንዳይነጥቁ እየተፈሩ "ወህኒ አምባ" በተባለ ቦታ በቋም እስር ይጠበቁ ነበር። ንጉሠ-ነገሥቱ ሲሞት ከእሥረኞቹ ልዑላን አንዱ ይፈታና በሟቹ እግር እንዲነግሥ ይደረግ ነበር። እንግዲህ እነዚያ ነገሥታት ባላቸው አቅም ሁሉ ዘውዳቸውን ከመጠበቅ እና የግል ፍላጎታቸውን ከማሟላት በስተቀር የራሳቸውን ጎሣና ነገድ ፍላጎትና ምኞት እንኳ የሚያስጠብቁ አልነበሩም። በሥልጣናቸው ከመጣባቸው ለማንኛውም ነገድ አባል ምህረት አልነበራቸውም። ስለዚህ አጼው ከዚህ ወይም ከዚያ ጎሣ ወይም ነገድ የወጣ ነው ስንል ጠቅላላው የጎሣው ወይም የነገዱ አባላት ተጠቃሚዎች ሆነዋል ማለት አይደለም። እንደ ኢትዮጵያ ባለች ጦረኛ ሀገር አጼዎቹ ቅድሚያ የሚሰጡት ሕልውናቸውን ለሚያስከብሩላቸው ለመሳፍንቶቻቸው፥ ለጦር አበጋዞቻቸው እና ለወታደሮቻቸው ነበር። ደሞዝ መክፈል ባልተለመደበት ወቅት ለወታደሮች እንደ ደሞዝ የሚሰጣቸው ተሰሪነት የመግባት መብት እና የእርሻ መሬት ነበር።

ተሠሪነት መግባትን ለማስቆም አዋጅ ያወጡ እና የብር ማዕድን እጥረት ስለገጠማቸው ተቋረጠ እንጂ ለወታደሮቻቸው ደሞዝ መክፈል የጀመሩ ዳግማዊ አጼ ቴዎድሮስ ነበሩ። መሬት እንደልብ ስለነበረ ወታደሮች እንደማዕረጋቸው ለም መሬቶችን ሊይዙ ችለዋል። እንደዚህ ዓይነት የጦር አበጋዞች እና ወታደሮች "ነፍጠኞች" ተባሉ። ትርጉሙም "ጠብ-መንጃ ያለው፤ ባለ ጠመንጃ" ማለት ነው። ሁሉም አጼዎች የየራሳቸው ነፍጠኞች ነበሯቸው። በርግጥ ነገሩ ጊዜው የሚጠይቀው ሁኔታ ነበር። ከዚያ ክስተት ጥቂት ማየት እንችላለን።

ከ3 ሺ ዓመት በፊት ቀዳማዊ ምኒልክ "ኦቺ" የተባለና ከመደባይ/ኦሮሞ የተውጣጣ ጠንካራ ሰራዊት ነበረው። ቀዳማዊ ምኒሊክ ይህንን ጦሩን "ጨዋ" (ሸዋ) ብሎ ሰየመው እና የዛሬውን ማእከላዊ ኢትዮጵያን ወረረ። ከዚያም ጦሩን በወረረው በዚህ ቦታ ላይ አሰፈረና አገሩን በጦሩ መጠሪያ ‹‹ጨዋ›› (ሸዋ) ብሎ ጠራው። በዚህም ወንድማማቾቹ አማራ እና ጀማ ከወረራው ከ300 ዓመት በፊት ጀምሮ ይኖሩበት የነበረው ይህ ለም መሬት "ጨዋ" (ሸዋ) ለሚባለው ለቀዳማዊ ምኒሊክ ወታደሮች ተሰጠ። መሬቱ እንጂ ዘውድ አልተሰጣቸውም። ስለዚህ እነዚያ ኦሮሞ ወታደሮች እና ዝርያዎቻቸው ወታደራዊ ኃይል

ስለነበራቸው በሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ውስጥ አትዮጵያን ገዙ ማለት አንችልም።

በርካታ አማሮች እና ጥቂት የኦሮሞ ጦረኞች በእናቱ አሮሞ የሆነው ይኩኖ አምላክ የመጨረሻውን የዛጉዬን ንጉሠ-ነገሥት ይትባረክን እንዲያሸንፍ እና ሥልጣን እንዲይዝ ረዱት። ይኩኖ አምላክ ውለታ ለመመለስ የረዱትን እና አብዛኞቹ አማሮች የነበሩትን ወታደሮች በለሙ ቦታ ላይ አሰፈረና ርስት ሰጣቸው። ቀደም ሲል አጼ ላሊበላ ከአጼ ሀርቤ ጋር ሲዋጋ ላገዙት አማሮች አድርጎላቸው እንደነበረው ሁሉ ይኩኖ አምላክም አማርኛ የመንግሥቱ የሥራ ቋንቋ እንዲሆን አወጀ። ዳሩ ግን፣ ይህም ለአማሮች ምንም የፈየደላቸው ጉዳይ አልነበረም። ዘውድ የመቀዳጀት እድል ግን ለንጉሣውያን ቤተ-ሰብ የተጠበቀ መብት ስለ ነበር ይኩኖ አምላክ ሲሞት ልጁ ነገሠ እንጂ አማሮች ስልጣን አልያዙም።

ቀደም ብሎም ቀዳማዊ ምኒልክ የእናቱ ወገን ከሆኑት ከኢትዮጵያውያን ጋር ሲዋጋ ያገዙት ወታደሮች አግአዚ የተባሉ ከጋዛ የመጡ እሥራኤሎች ነበሩ። ቀዳማዊ ምኒሊክ በአግአዚ አማካይነት እና በወላጅ እናቱ በኢትያኤል(ንግሥት ሳባ) ድጋፍ ኢትዮጵያውያንን ድል ካደረገ በኋላ የሱባን ቋንቋ እና የሱባን ባሕል በአዋጅ አጥፍቶ በግዕዝ ቋንቋ እና በአግአዚ ባሕል ተካው። ለአግአዚዎች ሰፋፊ መሬት እና ታላላቅ ሥልጣን ሰጣቸው። የመጨረሻውን ሥልጣን ንጉሠ-ነገሥትነቱን ብቻ ለራሱ እና ለዝርያዎቹ እንዲጠበቅ አድርጎ እስከ ንጉሥነት ድረስ ባለው ማዕረግ ላይ ሁሉ አግአዚዎችን ሾማቸው። ዳሩ ግን ንጉሠ-ነገሥትነትን አልቸራቸውም። እሱን ለልጆቹ ብቻ ነበር ያወረሰው።

በ15ኛው ክፍለ-ዘመን በልጅነቱ በጦርነት ላይ ተማርኮ በአንድ የኦሮሞ ባላባት ዘንድ በጉዲፈቻነት ያደገው አጼ ሱስንዮስም ስልጣን ለመያዝ የበቃው በመሰረተው ታላቅ የኦሮሞ ጦር ታግዞ ነበር። ያንን የኦሮሞ ጦሩን ያሰፈረውም በአመጹበት አማሮች መሬት ላይ ጎንደር እና ጎጃም ነበር። ከሁሉም በላይ ደግሞ ማንኛውንም አማጺ አማራ እንዳሻቸው እንዲቀጡና በነፍጠኛነት እንዲገነባቸው ለወታደሮቹ ሙሉ ሥልጣን ሰጥቷቸው ነበር። ኦሮምኛም እንዲያብብ ተደረገ። ራሱ

ሱስንዮስ ኦሮምኛ አቀላጥፎ ከመናገሩም በላይ የኦሮሞን ባሕልም ወርሶ ነበር። ይሁን እንጂ በንጉሠ-ነገሥትነት ኢትዮጵያን የመሩት የሱስንዮስ ዝርያዎች ነበሩ እንጂ ኦሮሞ የጦር አበጋዞቹ ወይም ኦሮሞ አገሬ-ገዢዎቹ አልነበሩም።

በወቅቱ ለሀረር እና አውሳ የኢትዮጵያ ሙስሊሞች ጦር መሪ የነበረው አህመድ ግራኝ ኦሮሞ የጦር አበጋዞቹን እና ደጋፊዎቹን በሸዋ በአማራው ይዞታ ላይ ነበር ያሰፈራቸው። ያ መሬት ከ300 ዓመት በፊት በአጼ ይኩኖ አምላክ ለአማሮች የተሰጠ ይዞታቸው ነበር። በሰሌ/ሰላሌ/ የተመደቡ የግራኝ ደጋፊ የነበሩ ኦሮሞዎች አማሮች "ግራርጌ" ይሉት የነበረውን ያንን ቦታ "ሰላሌ" ወደሚለው ቀይረው ያዙት። እስከዛሬም በዚሁ ስያሜው ይጠራል።

ምንም እንኳ አማሮች ከኦሮሞ የሚወለደውን ንጉሠ-ነገሥታቸውን አጼ ልብነ-ድንግልን ለማዳን ሕይወታቸውንና ርስታቸውን አጥተው ብዙ ውለታ የሠሩ ቢሆንም አጼው እና ዝርያዎቹ ግን ዘውዱን ለራሳቸው ያዙ እንጅ ያካፈሏቸው ነገር የለም። በርግጥም አማሮች ንጉሠ-ነገሥቶቻቸውን ለማዳን ደማቸውን አፍስሰው ለውለታቸው ምንም የተለየ ስልጣን አላገኙም።

ይህ ሁሉ የሆነው ኢትዮጵያ በሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት ነገሥታት በምትገዛበት ወቅት ነበር። በዘመነ-መሳፍንት ግን ሁኔታው ተቀየረ። እያንዳንዱ መሥፍን በየራሱ መንገድ እየሄደ የየራሱን ቅጽበታዊ ፍላጎት ያሟላ ነበር። ከወህኒ አምባ የመረጠውን ልዑል እያወጣና አሻንጉሊት ንጉሠ-ነገሥት አድርጎ እያነገሠ ራሱ በቀጥታ ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ይሆን ነበር። በውጤቱም ኢትዮጵያ ብዙ ቦታ ተበጣጥሳ አረፈች።

ካሳ ኃይሉ (አጼ ቴዎድሮስ) የኢትዮጵያን አንድነት ለማስጠበቅ እና ሰለሞናዊውን ሥርወ-መንግሥት ለመመለስ እንዲሁም የሀገሪቱን ሉዓላዊነት እና የንጉሠ-ነገሥቱን ዓለማቀፋዊ ተጽዕኖ አሳዳሪነት ለማስጠበቅ ከነዚህ መሳፍንት ጋር መራራ ውጊያ አካሄዱ። ፊውዳሎቹ እና ቀሳውስቱ አበሳጭተው አቀወሱአቸው። ከዚያም ሁሉን ነገር አጥተው ልክ አጼ ሱስንዮስ ከ300 ዓመት በፊት የጎንደር መሳፍንት

አንገብርልህም ባሏቸው ጊዜ በኦሮሞ ሰራዊት እንደ ደመሰሱት፥ አፄ ቴዎድሮስም ጎንደር ከተማን አቃጠሏት። ወታደሮቻቸውም በየቦታው ተበታትነው ተንከራተቱ። አፄ ቴዎድሮስም ሊያሰባስቧቸውና አንድ ቦታ አስፍረው፣ ያመጹባቸውን ሰዎች ርስት፣ አፄ ሱስንዮስ ለኦሮሞ ወታደሮቻቸው እንደ አደረጉት ሁሉ አየነጠቁ ሊሰጧቸው አልቻሉም።

አፄ ዮሃንስ ግን እድለኛ ነበሩ። ሁኔታው በራሱ ተመቻችቶላቸው ነበር። በስራቸው ሁለት ንጉሦች ነበሯቸው፤ የሸዋዉ ምኒልክ እና የጎጃሙ ተክለሃይማኖት። ሁለቱም ንጉሦች ላይ ላዩን ለንጉሠ-ነገሥቱ ታማኝ መስለው ውስጥ ውስጡን ግን ያሴሩባቸው ነበር። ቴዎድሮስ የጀመሩትን ኢትዮጵያን ወደ አንድነት የማምጣት ዓላማ አፄ ዮሃንስም ሳይፈጽሙት መተማ ላይ በመሃዲስቶች እጅ ወደቁ። ኢትዮጵያን ከዘመነ-መሳፍንት በፊት እንደነበረችው አድርጎ የማዋሃዱን እና የንጉሠ-ነገሥቱን የማይገሠሥ ሥልጣን የማስከበሩን ጅምር ዓላማ እዳር የማድረሱ ተግባርም በዳግማዊ አፄ ምኒልክ ጫንቃ ላይ ወደቀ። ዳግማዊ ምኒልክም ለኢትዮጵያ አንድነት መገኘት ባለውለተኞች ከሆኑ ባመዛኙ ኦሮሞዎች ከነበሩ አበጋዞቻቸው ጋር ሆነው ይህን ሃላፊነት ተወጡ። አፄ ምኒልክ ይህን ግብ ለማስገኘት የካሮት እና ዱላ/ carrot and stick/ ስልት ተጠቅመዋል። መጀመሪያ ነፃነታቸውን ላስከበሩ ክልሎች ባላባቶች እውቅና ሰጥተውና በመካከላቸው ጦርነት እንዳይነሳ እንዲተባበሩ አሳስበው መልዕክት ይልኩባቸዋል። የንጉሠ-ነገሥቱን የበላይነት ተቀብለው ግብር ለመገበር የሚስማሙትን ባላባቶች ግዛታቸውን ያጸድቁላቸውና በውስጥ አስተዳደራቸው ጣልቃ እንደማይገቡባቸው ቃል ይገቡላቸዋል። ለምሳሌ የወለጋ መሳፍንት የምኒልክን ንጉሠ-ነገሥትነት ተቀብለው በርቀት ሊያግዷቸው ችለዋል። ይህን ማድረግ ያልፈለጉ ደግሞ ጦርነት ውስጥ እየገቡ ሲሸነፉ ቀደም ሲል ይደረግ እንደነበረው የምኒልክ ሠራዊትም በየክልላቸው እየገባ ሠፍሮአል። ባብዞኞቹ ግዛቶች ግን መሳፍንቱ እየተዋጉአቸው ቢሸነፉም ምኒልክ ተሸናፊዎቹን መሳፍንት ምህረት እያደረጉላቸው፣ ወደ ሥልጣን እየመለሱአቸውና የውስጥ አስተዳደራቸውን ራሳቸው እንዲመሩ እየፈቀዱላቸው የበላይነቱን ማስፈን ችለዋል። እዚህ ላይ ንጉሥ ጦና የሚጠቀስ ነው። አፄ ምኒልክ ደም መፋሰስን እናስቀር ብለው ንጉሥ ጦናን ለመኑት።

ንጉሥ ጦና ግን ኃይሉን አሟጦ መዋጋት ስለመረጠ በምኒልክ ሠራዊት ላይ ከባድ ጉዳት አደረሰ። በመጨረሻ ግን ቆሰለና ተማረከ። ዳግማዊ ምኒልክ ጦናን አይቀጡ ቅጣት ከመቅጣትና መንግሥቱንም አሽቀንጥረው ጥለው ሥልጣኑን ለጦር መሪዎቻቸው ከመስጠት ይልቅ ደግነት የተሞላበት ምህረት አድርገውለት እንደሚገብርላቸው ቃል ካስገቡት በኋላ ወደ ሥልጣኑ መለሱት። ምኒልክ ተበቃይ አልነበሩም። ይቅር ባይ፣ በተጨባጭ እውነታ ላይ የተመሰረተ ምክንያታዊ አስተሳሰብ የነበራቸው እና ራሳቸውን እንደ ጥሩ ክርስቲያን የሚያዩ ሰው ነበሩ። በጦርነት ላይ የሴት ልጅ ጡት መቁረጥ ፍጹም ከባሕሪያቸው ውጪ ነው። እንዲህ ዓይነቱ ውንጀላ መሰረተ-ቢስ እና ከተንኮለኞች የመነጨ ነው። የጎጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት አምጸው ጦርነት አነሱና ቆስለው ተማረኩ። ምኒልክ የቆሰለውን ምርኮኛ ገድሎ በመጨረስ ፈንታ ቁስላቸውን ራሳቸው አክመው፣ አጠገባቸው አስቀምጠው አብረዋቸው እንዲመገቡ በማድረግ ፍቅር ነው ያሳዩአቸው። ሥልጣናቸውንም አልወሰዱባቸው፤ ያለማመንታት መልሰውላቸዋል። በርግጥ ዳግማዊ አፄ ምኒልክ ሩኅሩኅ ነበሩ። አገራቸውን ለመውረር የመጡ ምርኮኞች ጣልያኖችን እንኳ በርኅራኄና በደግ አያያዝ ነበር የያዟቸው። እኝህን ሰው ጡት ቆርጠዋል/አስቆርጠዋል/ ብሎ መፈረጅ አግባብነት የሌለው ትንሽ የፖለቲካ ጠቀሜታ ለማገኘት የሚነዛ ርካሽ ፕሮፓጋንዳ ነው። ምኒልክን ጡት ቆርጠዋል ብለው ለማስጠላት ሀውልት ያቆሙ አካላት በድርጊታቸው ማፈር እና ያንን አሳፋሪ ሀውልትም ማፍረስ ይገባቸዋል። ምኒልክ በግላቸው እንደዚያ ዓይነት ተግባር ጨርሶ አይፈጽሙም። ከወታደሮቻቸው አንዱ ቀደም ሲል የተፈጸመ በደልን ለመበቀል ሲል ፈጽሞት ከሆነም መወቀስ ያለበት ጥፋተኛው ወታደር ነው እንጂ ምኒልክ አይደሉም። ከዚህ ጋር በተያያዘ የዛሬው ትውልድ መገንዘብ ያለበት በዚያን ጊዜ የነበሩ ብዙዎቹ ነገዶች ጨካኞች እንደነበሩ ነው። አንዳንዶቹ እንዲያውም የወንድን ልጅ ብልት መስለብ የጀግንነት ምልክት እንደሆነ አድርገው ይቆጥሩ ነበር። ፍርጃ ሆነና ጥቂት ነገዶች ምንም ያልጠረጠሩ ዜጎችን ብልት አድብተው እየቆረጡ የጀግንነታቸው ማሳያ እና ልጃገረድ ማግቢያ ያደርጉት ነበር። ለኛ ለ21ኛው ክፍለ-ዘመን ሕዝቦች ያውሬነት ባሕሪ የሚመስለን ይህ ዓይነቱ የጭካኔ ተግባር በወቅቱ ጊዜው የሚጠይቀው የጀግንነት

መገለጫ ነበር። የአፄ ምኒልክ ወታደሮች አብዛኞቹ ክርስትያኖች ነበሩ። ጡት መቁረጥ በሻሪያ የሚተዳደሩ የአረቦች ባህል እንጂ የኢትዮጵያውያን አይደለም። ስለዚህ ክርስትያኖቹ የአፄ ምኒልክ ወታደሮች የገዛ የሀገራቸውን የተከበሩ ሴቶች ጡት ቆረጡ ማለት ፍፁም የፈጠራ ወሬ እና ለሰሚው ግራ ነው። እኔ በአደረኩት ምርምር ይህን የሚያረጋግጥ አንድም ሰነድ አላገኘሁም። ርካሽ ጥላቻን ለመንዛት ይህን ለህዝብ ምንም ጥቅም የሌለውን ሃውልት የአቆሙት ፖለቲከኞች ይልቅየው ለህዝባቸው የሚፈይዱ ፋብሪካዎች ቢያቆሙላቸው ከድህነት ይላቀቃሉ። ይህን የጥላቻ ሃውልት ነቅለው ፋይዳ ያላቸው ፋብሪካዎች ለህዝባቸው እንዲተክሉላቸው በዚህ አጋጣሚ እመክራቸዋለሁ። ሌላው ስለ አፄ ምኒሊክም የተነዛ ሃሰት 5 ሚሊዮን ኦሮሞዎችን ፈጁ የሚል ነው። ይህም ከእውነት የራቀ ነው። በዛ ጊዜ የነበረው ጠቅላላው የኢትዮጵያ ህዝብ ግፋ ቢል 10 ሚሊዮን የሚደርስ ነበር። 5 ሚሊዮኑ ከተገደለ ምን ሰው ተረፈ? ደግሞስ ጀግናው የኦሮሞ ህዝብ ዝም ብሎ አንገቱን ለእርድ የሚጋብዝ ነበር እንዴ? ቢያንስ በአልሞት-ባይ ተጋዳይነት አይዋጋም ነበር እንዴ? የኦሮሞ ህዝብ የማይበገር ጦረኛ እና ጀግና ስለነበር ተዋግቶ ለራሱ ይመክታል እንዲሁም ይገላል እንጂ በዝምታ እንደ በግ አይታረድም ነበር። ስለእዚህ የአፄ ምኒልክ ሰራዊት 5 ሚሊዮን ኦሮሞዎች ፈጅተዋል የሚለው ወሬም ለርካሽ ፕሮፖጋንዳ የተተረተ ነው። ልክ እንደ የወላይታ ንጉሥ ጦና እና የከፋው ንጉስ ጋኪ ሼሮቾ ሰራዊቶች የሚኒልክን መስፋፋት በመቃወም የተቃወሙት ኦሮሞዎች ላይ ግድያ መፈፀሙ እሙን ቢሆንም 5 ሚሊዮኖች ተገደሉ ማለት ወሰን የሌለው አጋኖ ነው።

ቀደም ሲል እንዳነበብነው የወሎው ንጉስ ሚካኤል መሐመድ ዓሊ ይባሉ በነበረበት ወቅት አጼ ምኒልክን በተደጋጋሚ እየከዱ ሲዋጉዋቸው ምኒልክም በተደጋጋሚ እየማረኩ ምህረት አድርገውላቸዋል። መጨረሻ ላይ እንዳውም ልጃቸውን ሸዋረጋን ድረውላቸው ሊያለሰልሱአቸው እና መልካም ግንኙነት ሊፈጥሩ ችለዋል። በዚህ በምኒልክ ትዕግስት የተነሳ ነው ልጅ ኢያሱ ከመሐመድ ዓሊ አብራክ ሊወለዱ የቻሉት። የከፋው ንጉሥ ብቻ

ናቸው ከምኒልክ ደግነት ተቋዳሽ ለመሆን ያልታደሉት። እሳቸውን እና ንጉስ ጦናን በተመለከተ ቀጥሎ ተጨማሪ ነጥቦች አቀርባለሁ።

የከፋውን ንጉሥ ጋኪ ሼሮቾን በተመለከተ፣ እውቅና እንዲሰጧቸው እና በንጉሥነታቸው ግዛታቸውን ማስተዳደር እንዲቀጥሉ ምኒልክ ተማጸኗቸው። ጋኪ ሼሮቾ ግን ለመዋጋት ወሰኑና በመማረካቸው በሰንሰለት ታስረው ወደ አዲስ አበባ ተወሰዱ። መሬታቸውም ለምኒልክ ወታደሮች ተሰጠ።

ምንም እንኳ አጼዎቹ በማዕከላዊ ደረጃ ፍፁማዊ ሥልጣን ቢኖራቸውም በስራቸው ያሉ ንጉሶች ግን ክልሎቻቸውን በነፃነት እንዲያስተዳድሩ የሚፈቅድ እንደ ፌዴራላዊ ዓይነት ሥርዓት ነበራቸው። ይኸውም ቋንቋን መሰረት ካደረገው ከዛሬው የስም ፌዴራሊዘም በጣም የተሻለ ነበር። ንጉሶቹ በየግዛቶቻቸው ውስጥ ሙሉ የውስጥ አስተዳደር ነፃነት ነበራቸው። በግዛታቸው ውስጥ በሰፈረው የአጼው ሠራዊት ላይ እንኳ ሥልጣን ነበራቸው። የንጉሠ-ነገሥቱ ሠራዊት በየሰፈረበት ክልል መሬት እንጂ በንጉሦቹ የውስጥ ጉዳይ ጣልቃ ለመግባት የፖለቲካ ሥልጣን አልነበረውም። ይህ ባይሆን ኖሮ ግጭት መከሰቱ አይቀርም ነበር። እውነተኛው ሥልጣን ዝቅ ሲል በየክልሎቹ ንጉሦች ከፍ ሲል ደግሞ በንጉሠ-ነገሥቱ እጅ ነበር። አጠቃላይ ግዛቱን በሚመለከት ጉዳይ ላይ መወሰን የሚችለው አጼው ነበር። በሁሉም ክልሎች የሚገኙ ሁሉም ዜጎች የንጉሠ-ነገሥቱ ዜጎች ነበሩ። በንጉሦቻቸው ፍትሕ ተንድሎብናል በደል ተፈጽሞብናል ብለው ሲያስቡ በማናቸውም ጊዜ ንጉሠ-ነገሥቱ ዘንድ ቀርበው አቤት የማለት መብት ነበራቸው። በአማራም ሆነ በኦሮሞ ክልሎች ውስጥ የሰፈረ የንጉሠ-ነገሥቱ ወታደር በከፊል የክልሉ ንጉሥ አገልጋይም ነበር። አንዳንድ ጊዜ ንጉሡ ጠቃሚ መስሎ ከታየው የራሱንም ወታደሮች ከንጉሠ-ነገሥቱ ወታደሮች ጋር ይቀላቅል ነበር። ስለዚህ በክልል የሰፈሩትን የንጉሠ-ነገሥቱን ወታደሮች የክልሉ ንጉሥ የሚቆጥራቸው ሙሉ በሙሉ እንደ ወታደሮቹ አድርጎ እንጂ እንደ ፖለቲካ ሃይሎች አድርጎ አልነበረም።

ለዚህ ነው አማሮችም ሆኑ ኦሮሞዎች የንጉሠ-ነገሥቱን ወታደሮች የኢትዮጵያ ገዢዎች ነበሩ የማንለው። አጼዎቹ በሰለሞናዊው ሥርወ-

መንግሥት ስር ይሁኑ ወይም በዛጉዌው፣ ሀቁ ይኸው ነው፤-- ወታደሮቻቸው የነሱ አገልጋዮች እንጂ የኢትዮጵያ ገዢዎች አልነበሩም። ከላይ እንደተጠቀሰው በሰለሞናዊውም ሆነ በዛጉዌው ሥርወ-መንግሥታት ፍጹማዊው ሥልጣን የተያዘው በራሳቸው በንጉሠ-ነገሥታቱ እና በንግሥተ-ነገሥታቱ ነበር። በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ወታደሮች እና የጦር አበጋዞች ያልተገደበ ሥልጣን ይዘው ከፊል ኢትዮጵያን የመሩበት ብቸኛው ጊዜ የሴሩ ጓንጉል ልጆች የነበሩት የየጁ ኦሮሞዎች ከትልቁ ራስ ዓሊ እስከ ትንሹ ራስ ዓሊ ድረስ አሻንጉሊት ንጉሠ-ነገሥታት በዙፋኑ ላይ ለስሙ እያስቀመጡ እነሱ ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ነን እያሉ ፈላጭ ቆራጭ የሆኑበት ወቅት ብቻ ነው። ዘውድ እየደፉ በሰለሞናዊው ዙፋን ላይ ራሳቸው ለመቀመጥ ያልደፈሩበት ምክንያት ከሰለሞናዊው ሥርወ መንግሥት ጋር የሥጋ ዝምድና ስላልነበራቸው የንጉሥ ሰለሞን እና የዳዊት ልጅ ከሆነው ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር የስጋ ዝምድና የሌለው ሰው በሰለሞናዊው ዙፋን ላይ ይቀመጥ ዘንድ ህጉ ስለማይፈቅድለትና ሕዝብ ስለማይቀበለው አመጽ ይነሳብናል ብለው ይፈሩ ስለነበረ ነው።

በርግጥ ከፍተኞቹ የጦር አበጋዞች አንዳንድ ክልሎችን አልገዙም ማለት አይደለም። የእለት ጉርሳቸውን የሚያገኙት በዚህ መልክ ስለነበረ እንደ ማዕረጋቸው ተዋረድ ለየራሳቸው ግዛት እየያዙ አስተዳድረዋል፤ ገዝተዋል። ዝቅተኞቹ "ባላምባራስ" ሲባሉ ከፍተኞቹ "ራስ" ይባሉ ነበር። ከ"ራስ" በላይ ያለው "ንጉሥ" ሲሆን ከንጉሡ በላይ ደግሞ "ንጉሠ-ነገሥቱ"/ "አጼው"/ ነበር። የግዛታቸው መጠን እንደ ማዕረጋቸው ይለያያል። ከንጉሡ ቀጥሎ ሰፋፊውን ግዛት ራሶቹ ይይዛሉ። እነዚህ አገረ-ገዢ የሚሆኑት ባላባቶች በሙሉ የጦር አለቆች የነበሩ ናቸው። በአውሮጳ ግን መሳፍንቱ እንደ ኢትዮጵያው የግድ ከጦር አበጋዞች መደብ አልነበሩም። ባጠቃላይ የኢትዮጵያ አጼያዊ አስተዳደር ወታደራዊ ስርዐት ነበር ማለት ይቻላል። ከባላምባራስ እስከ ራስ ባለው መካከል ወደ ላይ ስንዘረዝር ግራዝማች፣ ቀኛዝማች፣ ፊታውራሪ እና ደጃዝማች የሚሉ ማዕረጎች ነበሩ። ሁሉም ለንጉሡ ታዛዦች ናቸው። የየክልሉ ንጉሦች ደግሞ ተጠሪነታቸው ለማዕከላዊው ንጉሠ-ነገሥት ነበር። ንጉሡ ራሶችን ጨምሮ ከሱ በታች ያሉትን ሹማምንት የመሾም ስልጣን ነበረው። የጦር አበጋዞቹ

የሚሾሙት በንጉሠ-ነገሥቱ ቢሆንም ከክልሉ ንጉሥ ጋር መተባበር ግዴታቸው ነበር። ሰምና ወርቅ ሆነው ነበር የሚሰሩት። አንዳንዶቹ እንዲያውም እስከ መዋሃድ ይደርሱ ነበር። ባመዛኙ የክልሉን ንጉሥ ነበር የሚያገለግሉት። በርግጥም ንጉሠ-ነገሥታቱ ማህል አገር ተቀምጠው የአንድነት ኃይል በመሆን ሲያገለግሉ በነሱ ሥር የነበሩ ንጉሦች ደግሞ በየክልሎቻቸው ህዝቦቻቸውን ያስተዳድሩ ነበር። ይህ ሥርዓት በኢትዮጵያ ውስጥ ከጥንት ጊዜ ጀምሮ የነበረ ነው። ለምሳሌ ከ3900 ዓመት በፊት "ሞረሽ" በመባል ይገዛ የነበረው የኢትዮጵ የልጅ-ልጅ-ልጅ የሆነው "ሳቢ" በ45 አገሮች ላይ ያነገሳቸው 21 ንጉሦች ነበሩት ።(3) ከ 3330 ዓመት በፊት እንደ ልዕለ-ሰብ/Super Man/ ይታይ የነበረው አጼ እስያኤል ደግሞ በስሩ 49 ንጉሦች ነበሩት። ታማኝነታቸውን ለመፈተንና ግንኙነታቸውን ለማደስ አሰበና በኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ሥር የነበሩትን ሁሉንም ንጉሦች ወደ ዋና ከተማው ወደ ሱባ እንዲመጡ ጠራቸው። ጥሪውን አክብረው የመጡትን እንደገና እያነገሠ ሲሸልማቸው ያልመጡትን ግን እየቀጣ በሌሎች ንጉሦች ተክቷቸዋል። ከመካከለኛው ምሥራቅ፣ ከእስያ፣ ከግብጽ፣ ከሰሜን አፍሪቃ፣ እና ከአረቢያ ጭምር ወደ 49 ንጉሶች ሥጦታ እየያዙ መጥተዋል። በአባይ ወንዝ ውሀ እንዲለቃለቁ አድርጎ ራሱ አጼ እስያኤል ካነገሳቸው በኋላ ውድ ስጦታዎችን ሸልሟቸዋል (4) ። ኢትያኤል(ንግሥት ሳባ)፣ ልጇ ቀዳማዊ ምኒልክ፤ የሱ ልጅ ቶማይ ፣ የሱም ልጅ ዘግዱር፣ የዘግዱርም ልጅ አክሱማይት እና ሁሉም የአክሱማይት ተወላጅ ነገሥታት ከሜሶፖታሚያ ድረስ ግብር የሚያመጡላቸው ንጉሦች በስራቸው ነበሯቸው። በ13ኛው ክፍለ-ዘመን ይኩኖ አምላክ ሰለሞናዊውን ሥርወ-መንግሥት እንደገና ሲመሰርት እንኳ ከኢትዮጵያ ውስጥ ታማኝነታቸውን የገለጹለት 10 ንጉሦች ነበሩ። እነሱም የጎጃም ንጉሥ፣ ባህረ-ነጋሽ፣ የዳሞት ንጉሥ፣ የኪንዶ ንጉሥ፣ የዘይላ ንጉሥ፣ የላስታ ንጉሥ፣ የእናርያ ንጉሥ፣ የአዳል ንጉሥ፣ የናግራን(የመን) ንጉሥ፣ እና የትግሬ ንጉሥ ነበሩ።(5)

በአጼ ቴዎድሮስ ጊዜ ግን ሊናቁ የማይችሉ አንድ ንጉሥ ብቻ ነበሩ፤ የሸዋ ንጉሥ እና የዳግማዊ አጼ ምኒልክ አባት የሆኑት ንጉሥ ሃይለ-መለኮት። አጼ ቴዎድሮስ ሳይወጉዋቸው ቀደም ብሎ በልብ ድካም አርፈዋል።ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት ሲያርፉ, አጼ ቴዎድሮስ ከልብ

አዝነው ልጃቸውን ምኒልክን እንደ ልጃቸው አድርገው ለማሳደግ ወሰዱት። ወደፊት ምኒልክ ጥሩ እድል እንደሚኖረው በደንብ የተገነዘቡት አጼ ቴዎድሮስ ልጃቸውን አልጣሽን ዳሩለት። በኋላ ምኒሊክ ከቴዎድሮስ አምልጠው ራሳቸውን "የአቢሲኒያና የጋላ ንጉሥ" በማለት ሰይመው እስከነገሡበት ጊዜ ድረስ ንጉሥ አልነበረም። "ጋላ" የሚለው ቃል በወቅቱ የጠቢብነት መጠሪያ እንደነበር ከዚህ በፊት ጠቁሜአለሁ። ምኒልክ ከመቅደላ አምባ ማምለጡ ሲነገራቸው ቴዎድሮስ መጀመሪያ የጠየቁት ጥያቄ "አልጣሽን ይዟት ሄዷል?" የሚል ነበር። ቴዎድሮስ ይህን የጠየቁት ምኒልክ እንደሚነግሥና መልካምጊዜ እንደሚኖረው ስለሚያውቁ ለልጃቸው የወደፊት እጣ-ፈንታ ደጉን በማሰብ ነበር። አጼ ቴዎድሮስ በሞቱም ጊዜ ምኒልክ ተንሰቅስቀው አልቀሰዋል፣-- ተንከባክበው የአሳደጉዋቸው አባታቸው ነበሩና።

በአጼ ዮሃንስ 4ኛ ጊዜም አፄ ዮሃንስን የሚያሰጉዋቸው ንጉሦች ሁለት ብቻ ነበሩ፣ የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት እና የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ። ራስ አዳልን ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት ብለው ያነገሷቸው አጼ ዮሐንስ ሲሆኑ ምኒልክ የነገሠው ግን በገዛ ራሱ ጠመንጃ ነበር።

ኃይለሥላሴ እንደ ንጉሠ-ነገሥት ቢገዙም በዘመናቸው ንጉሥ አልነበረም። ጠቅላይ ሚኒስትሩ አክሊሉ ሀብተወልድ ሥልጣን አልባ እስከሚሆኑ ድረስ ኃይለሥላሴ እያንዳንዷን ቅንጣት የመንግሥት ሥልጣን ይቆጣጠሯት ነበር። አክሊሉ ሀብተወልድ መንግሥትን በሚመለከት ሁነኛ ውሳኔ ሲሰጡ ቀርቶ በውጪ አገር እና ባገር ውስጥም እንደ ጠቅላይ ሚኒስትር መንቀሳቀስ አይችሉም ነበር። ለኢትዮጵያ ነፃነት እና ደህንነት እውቀትና ችሎታቸውን መስዋዕት ያደረጉ እኚያ ብልህ ሰው በኃይለሥላሴ ተጨቁነው ነበር የኖሩት። ካለ ጥሩ ነገራቸው ኃይለሥላሴ የማይረካ የሥልጣን ጥማት ነበራቸው። ወደ ተነሳንበት ርዕሰ-ጉዳይ እንመለስ።

ኢትዮጵያ በታሪክ ላለፉት አራት ሺ አምስት መቶ ዓመታት ያስተዳደሯትን አራት ሥርወ-መንግስሥታትን ታውቃለች። የመጀመሪያው ኩሻዊ-ሥርወ-መንግሥት፣ ሁለተኛው የኢትዮጵ

ሥርወ-መንግሥት፣ ሶስተኛው ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት እና አራተኛው የዛጉዌ ሥርወ-መንግሥት ይባላሉ። አማራ እንደ ዘር እና ጎሳ የተከሰተው የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት ከተቋቋመ ከ 400 ዐመታት ጀምሮ ስለነበር ኩሻዊ ሥርወ-መንግሥትን አልደረሰበትም። እሱ የደረሰበትን ሌሎቹን ሶስቱን ግን እያነሳሁ አማራ እንደ ሥርወ-መንግሥት መግዛት አለመግዛቱን እመረምራለሁ።

ከአራት ሺ አምስት መቶ ዓመት በፊት እንደ ንጉሥ ሆኖ ኢትዮጵያን ያለ ዘውድ የገዛ አንድ መሪ እንደ ነበር የተመዘገበ መረጃ አለ። ኩሻዊ ነው። ዝዮን /Zeyon/ ይባላል። ጥቂት ጊዜ መራና ሞተ። ኤባል/Ebal/ የተባለ ሰው ተካውና ንጉሥ ተብሎ ዘውድ ጫነ። ስመ-መንግሥቱ ሰበታህ/Sebtah/ ይባል ነበር። ዛሬ ኢትዮጵያውያን ተብለው ለሚጠሩት ኩሻውያን የመጀመሪያው ንጉሥ እንደሆነ ይገመታል። ለሰላሳ ዓመታት (2545-2515 B.C. ዐመተ ዐለም) ገዝቷል። ኩሻዊ ሥርዎ-መንግሥትን የመሰረተው እሱ ነው። (6)

ይህ ሥርወ-መንግሥት ለአምስት መቶ ዓመታት ያህል ገዛና በኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት ተተካ። የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት ከተመሰረተ ከአራት መቶ ዓመታት በኋላ አማሮች መታየት ጀመሩ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ሥልጣን ላይ የወጡ ነገሥታትንና ንግሥታትን ቀጥሎ እዘረዝራለሁ። በዚያውም ከመካከላቸው አማራ መኖር አለመኖሩን እንፈትሻለን።

ቀጥሎ የተዘረዘሩት የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥትን ለአንድ ሺ ዓመት የወከሉ ነገሥታት እና ንግሥታት ናቸው።

የንጉሡ/ንግሥትዋ/ ስም	ዘመነ ንግሥና/በዓመት/
ኢትዮጵ	98
አቲባ	49
አዜብ	32
ሞሪ-ስበ	77
ልብና	44

መሊክ-መለክ	24
ጋዝያ	48
አድያም	83
ታንዛን	88
የቶር-አብ /የሙሴ አማች/22	22
አባ-ብሔር (የሱ ልጅ)	10
ኢትዮጵስ	10
ኤልካኖ	25
አጼ/እሴ/	10
ታምሪያ	10
ሸምያ	10
አክናሁስ	10
ኩሳዮጲ	10
ቦኑ-ሰንካ	10
አሚን	10
አሪፈሪ	10
ዮጲዮሪ	10
አሞር	10
ብሔና (ንግሥት)	10
ዘግዱር	10
ሄርሂተር	10
አንጋቦ	10
አጋቦስ	130
ኩርፋን	55

ሰርፌ	82
አኪላ	80
ጵርስቅላ (ንግሥት)	40
አቅጃቦ	50
ኢጋቦና (የንግሥተሳባ አያት)	16
ኢትያኤል (ማክዳ፣ንግሥተ ሳባ)	51

‹‹አጼ›› ወይም ‹‹እሴ›› ስሙ-ክህነቱ ‹‹እስያኤል›› የተባለው ልእለ-ሰብእ ንጉሠነገሥት 480 ዓመት በህይወት ኖረ ሲባል ያሥገርም ይሆናል። የሰው ዘር መነሻ የሆነውን አዳምን ጨምሮ አንዳንድ ሰዎች እስከ 930 አመት ድረስ በሕይወት እንደኖሩ መጽሐፍ ቅዱስ ይናገራል። መጀመሪያ ወጣት ሳለ አጼ ወይም እሴ ተብሎ በሳባ ከተማ ራሱ ባወጣውና ባከበረው ደንብ መሰረት ለ10 ዓመት ብቻ መራና ሥልጣኑን ለቀቀ። የእድሜ ባለ ጸጋ በመሆኑ ምክንያት ከ130 ዓመት በኋላ መጣና አጋቦስ ተብሎ እንደገና ሥልጣን ያዘ። እናትዋ ልዕልት አዝሚና ከሰዋ ጋር ለእሴ ይዘምርለት ከነበረው ጃንደርባ ተራ ሰው በሚስጥር ፀንሳ ኢትያኤልን (ንግሥተ ሳባን) በመውለድዋ ተደፈርኩ ብሎ ወላጆችዋን ገድሎ ስለነበር ኢትያኤል በሽምግልናው በበቀል እስከገደለቻውና በዙፋኑ እስከተቀመጠች ድረስ ስልጣኑን እየለቀቀ እና መልሶ እየያዘ ብዙ ዐመታት ኖሮአል። እዚህ ላይ ምናልባት የዘመን መፋለስ ያለ ቢመስለን እሴ ወይም አጼ እድሜው ብዙ በመሆኑና ሥልጣኑን እየለቀቀ እና መልሶ እየያዘ በመግዛቱ ምክንያት መሆኑን መገንዘብ ይገባል። በቀረበው ዝርዝር ላይ "ኢጋቦስ" ከሚለው ስም በታች የተጠቀሱት በሰባ ከተማ ላይ የተፈራረቁ ንጉሶች ሲሆኑ እሱ ግን በበላያቸው ንጉሠ-ነገሥት ነበር። ለምሳሌ በዝርዝሩ ላይ ስሙ ከኢትያኤል በላይ የሚገኘው፣ የኢትያኤል አያት አጋቦና የሳባ ከተማ ንጉስ ሲሆን እስያኤል ግን የመላው የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ነበር። ልጁ አዝሚና በቤተ-መንግሥት ውስጥ ከዝቅተኛ ሰው ጋር ዝሙት ፈጽማ ስለተገኘች መገደልዋን ለመበቀል የልጅ ልጁ ኢትያኤል እሴን እንድትገድል ያገዛት አጋቦና ሲሆን የኢትዮጵያ ህዝብ የኢትያኤልን ወደ ሥልጣን መምጣት በተቃወመ ጊዜም ጦሩን አሰልፎ የተዋጋላት

እና ሥልጣን እንድትይዝ የረዳትም ይኸው አያትዋ አጋቦና ነበር:: አባትዋ ትንሽ ሰው ስለነበር ትጠራ የነበረውም በዚሁ የሳባ ከተማ ንጉሥ በነበረው አያትዋ በ አጋቦና፥ ኢትያኤል አጋቦና ተብላ ነበር:: የአያትዋን ግዛት ሳባን በሁዋላ በመውረስዋ ምክንያት ነበር የሳባ ንግሥት (ንግሥተ-ሳባ) ወይም ሳባ የተባለችው እንጂ እናትዋ አዝሚና ከመገደልዋ በፊት ያወጣችላት ስምስ ኢትያኤል ነበር:: ትርጉሙም በጥንቱ ሱባ ቋንቋችን እግዜር ሰጠኝ ማለት ነው:: "ያ" የሚለው ፊደል የእንስትነትን ፆታ ሲያመለክት ኢትኤል ከተባለ ግን የተባእትን ፆታ ይጠቁማል:: ለአባታችን ለኢትዮጵ ገናናው አባቱ የሳሌም ንጉሥ ያወጣለት ስም ኢትኤል (እግዜርሰጠኝ ነበር):: በእግዚአብሔር ትዕዛዝ ከእየሩሳሌም ወደ ኢትዮጵያ (ያኔ ምድረ-ኩሽ ነበር የሚባለው) ተጉዞ አባይ ወንዝ አናት ጎጃም ላይ በሰፈረ ጊዜ ግን ወደፊት መሲሁ ሲወለድ ልጆቹ ወደ ቤተልሄም የሚወስዱለትን "ዮጵ" የተሰኘውን ቢጫ ወርቅ ስጦታ ለመጠቆም እና ለማስታወስ "ኢትዮጵ" ተባለ እንጂ:: "እቴጌ" የሚለውም ንግሥተነገሥትነትን የሚያመለክተው ቃል እና ‹‹እትዬ›› ከ "ኢትያኤል" ጋር ኅብር አለው::

አማሮች ህልውናቸው የጀመረው የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት ከተመሰረተ ከአራት መቶ ዐመት በኋላ ነው:: አንዳንደቹ ንጉሦችና ንግሥቶች የአማራ ስም ቢይዙም ከላይ ከተዘረዘሩት ውስጥ አንዳቸውም አማራ አልነበሩም:: የአማራ ሥርወ-መንግሥት ብሎ የገዛም ሰው አልነበረም:: የኢትዮጵ ዝርያዎች ለየትኛውም ነገድ ወገናዊነት ሳይኖራቸው በኢትዮጵ ሥርወዎ-መንግሥት ስር ለአንድ ሺ ዓመታት አስተዳደሩ:: ይኸውም የኢትያኤል(የንግሥት ሳባ) እና የንጉሥ ሰለሞን ልጅ ቀዳማዊ ምኒልክ ሰለሞናዊውን ሥርወ-መንግሥት እስከመሰረተበት ጊዜ ድረስ ነው:: ይህንን ሥርወ-መንግሥት መርምረን በሱ ውስጥ አማራው የነበረውን ሚና እንይ፤

ስለ ቀዳማዊ ምኒልክ እና ስለዙፋኑ ዳራ ጥቂት ብርሃን መፈንጠቅ ታላቅ ጠቀሜታ ይኖረዋል:: ቀደም ሲል እንደጠቀስኩት የሁሉም ኢትዮጵያውያን አባት ኢትኤል ወይም ኢትዮጵ፣ ከኢየሩሳሌም ወደ ዛሬዋ ኢትዮጵያ ሲመጣ ተልዕኮ ይዞ ነው የመጣው:: በጥንቱ የሳባ ቋንቋ ‹‹ኢት›› ማለት ‹‹ስጦታ›› ማለት

ሲሆን ‹‹ኤል›› ደግሞ እግዚአብሔር ተብሎ ተተርጉሟል:: ልክ ‹‹ዳን-ኤል›› ወይም ‹‹ገብር-ኤል›› ላይ እንዳለው ማለት ነው::

የኢትኤል ተልዕኮ ወደፊት ኢትዮጵያ ላይ የሚወለዱትን ልጆቹን ለአንድ የተቀደሰና መለኮታዊ ተግባር ማዘጋጀት ነበር:: ተግባሩም፥ የኢትዮጵያ ምርጥ ምርት የሆኑትን፥ ‹‹ዮጵ›› የተባለውን ልዩ ቢጫ ወርቅ፣ ከርቤ እና እጣን ለሰላሙ ንጉሥ ለእየሱስ ክርስቶስ ሰው ሆኖ በቤተ-ልሔም ሲወለድ ገፀ-በረከት ማቅረብ ነበር:: (7)

ኢትኤል በጣና ሐይቅ ደሴቶች ከሰፈረ በኋላ ‹‹ኢት-ዮጵ›› እየተባለ መጠራት ጀመረ:: ኩሽ ትባል የነበረችው አገርም ‹‹ኢትዮጵያ›› ትባል ጀመር:: በዚህም ‹‹ኢትዮጵ›› እና ‹‹ኢትዮጵያ›› ማለትም ፍችው ‹‹ለእግዚአብሔር የቢጫ ወርቅ ሥጦታ›› ማለት ነው:: ስለ ኢትኤል ያልነውን ለማጠቃለል በምድር ላይ ሰው ሆኖ ሲወለድ ምልክት ይሆናቸው ዘንድ ለዝርያዎቹ በሰማይ ላይ ኮከብ እደሚያሳያቸው እና ኮከቡም ከኢትዮጵያ ግዛት እሱ ወደ ሚወለድበት ወደ ቤተ-ልሔም እየመራ እንደሚወስዳቸው እግዚአብሔር ለኢትኤል ቃል ገባለት:: ከሁለት ሺ ዓመታት በኋላ እየሱስ በቤተ-ልሔም ሲወለድ ይህ ትንቢት ተፈጸመ:: በዚያን ወቅት የኢትዮጵ ዝርያዎች የሆኑ በርካታ ነገዶችን የሚወክሉ አሥራ ሁለት ንጉሦች በኢትዮጵያ ግዛቶች ላይ ነግሰው ነበር:: መቀመጫውን አክሱም ያደረገው ባዚን ንጉሠ-ነገሥት በነበረበት ወቅት በትንቢቱ ሲጠበቅ የነበረው ኮከብ በኢትዮጵያ ሃገሮች ላይ ታየ:: የኢትኤል ወይም የኢትዮጵ ዝርያዎች የነበሩት አሥራ ሁለቱ የኢትዮጵያ ንጉሦች በኮከቡ እየተመሩ ወደ ቤተ-ልሔም ተጉዘው ለሕጻኑ እየሱስ ሰግደው ይጠብቀው የነበረውን የኢትዮጵያን ምርጥ ምርት ቢጫውን ወርቅ፣ ከርቤውንና እጣኑን አበረከቱለት::

ኢትዮጵ እና ዝርያዎቹ ስለ ኮከቡ የተነገረውን ትንቢት ስለሚያውቁ የሚከሰትበትን ጊዜ በታላቅ ጉጉትና ትጋት ይጠባበቁ ነበር:: የኢትዮጵ ልጅና የኦሮሞና የአማራ ቅድመ-አያት የሆነው ነቢዩ ደሸት/ደሴት/ እየሱስ ከመወለዱ ከ 1400 ዐምታት በፊት፣ ከእለታት አንድ ቀን የአባይ ወንዝ መነሻን እያየ ሲቆዝም ተመስጦ ውስጥ ገባና ኮከቡን፣ ሕጻኑን እየሱስንና እናቱን ማርያምን አንድ ላይ ምስሎቻቸውን በውሃው አረፋ ላይ አያቸው:: ያየውንም በወርቅና ብር ሰሌዳ ላይ

ሳለው:: ስዕሉንም ከሱ በኋላ ለልጆቹ አስተላለፈው:: ይህ ራዕይ ስለኮከቡ የነበረውን ትንቢት አጠናከረው:: የደሸት ዝርያዎች የእየሱስን መወለድ ለማሰብ የኮከቡን ምስል በየዘውዶቻቸው፥ በየዙፋናቸው፥ በየ ሰንደቅ-ዐላማቻቸው ዘንግ ራስ ላይ እና በየበትረ-መንግሥቶቻቸው ላይ ያስቀርፁ ነበር::

የዚህ መጽሐፍ ደራሲ እስከሚያውቀው ድረስ በምድረ-ገፅ ላይ ተወዳዳሪ ጨርሶ ያልነበረው እጅግ ታላቁ ንጉሠ-ነገሥት እስያኤል /አጼ/እሴ/ የኢትዮጵ ሥርው-መንግስት የመጨረሻው ንጉሠ-ነገሥት ነው:: አጼ /እሴ/ም የመሲሁን መወለድ የሚያመለክተውን ኮከብ ቅርፅ ራሱ በፈለሰፈው፥ እስከ ዛሬም በአለው ሰንደቅ-ዐላማ ዘንግ እራስ፥ እንዲሁም በዘውዱ፥ በዙፋኑ፥ እና በበትረ-መንግሥቱ አናት ላይ አኑሮት ነበር:: ይህ ትልቅ ንጉሠ ነገሥት ከሶስት ሺ ዓመት በፊት ነበር እጅግ ረጅም ዕድሜ ጠግቦ መኖር ሰልችቶት እንዲሞት እግዚአብሔርን ለምኖ በኢትያኤል (በሁዋላ ማክዳ በተባለችው) ተገድሎ ይህችን ዐለም የለቀቀው:: ‹‹ማክዳ›› (የከዳ) ማለትም ‹‹ከሃዲ›› የተባለችው የገዛ ወገኖቿን የራያና አዘቦ ነሳዎችን ከድታ የያዕቆብ ዘር ነን የሚሉትን እስራኤላውያንን እና አግአዚያንን የውጪ ዜጎችን ወደ ኢትዮጵያ ካመጣውና በሥርወ-መንግሥቱ ከፍተኛ ቦታዎች ላይ ከሾማቸው ልጇ ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር ወግና በመውጋትዋ ነው:: በነገራችን ላይ በተለምዶ እንደሚባለው እሷን ‹‹ሳባ›› ወይም ‹‹አዜብ›› ብሎ መጥራት ስህተት ነው:: ምክንያቱም ሁለቱም ቃላት የሚነገሩት ለተባዕታይ ጾታ ሲሆን የሚወክሉትም በአጼ እና በአንድ ነገድ የተመሰረተን አንድ ከተማ ነው:: ሴትን ልጅ ‹‹ማክዳ›› ማለትማ ጭራሽ የባሰ ስህተት ነው:: እላይ የተባለውን ለመድገም ወይም ለማብራራት ያህል፥ ‹‹አጼ›› የሚለው ሥያሜ አጼን ወይም እሴን ለማስታወስ በአክሱማይት ንጉሠ-ነገሥት ለታላላቅ ነገሥታት በይፋ የሚሰጥ የማዕረግ ስም እንደነበረ ሁሉ ‹‹ኢትዬ፥ እቴጌ›› ወይም ‹‹እትዬ›› ከ‹‹ኢትያ-ኤል›› የተወሰደ ለታላላቅ ንግሥታት የሚሰጥ የማዕረግ ስም ሆኖአል:: (8)

ልጃገረዲቱ ኢትያኤል ስለምን ሽማግሌውን አጼን እንደገደለችው ለማብራራት ያህል፣ የአጼ የሩቅ ዘመድ እንደነበረች መግለጽ ያሻል:: ታሩኩ እንደዚህ ነው:: ለኢትያኤል አዝሚና የተባለች ልዕልት እናት

ነበራት:: አዝሚና ድምጸ-መረዋ ስለ ነበረች ከሌሎች ወጣት መዘምራን ጋራ ሆና በዘማሪነት አጼን ታገለግለው ነበር:: ሙቺ ሲላት አብሮአት ይዘምር ከነበረ ከአንድ ጃንደረባ ጋር ፍቅር ይዞአት እየተሻሹ ሲፈጋፈጉ ዘሩ በአፈ-ማህፀንዋ ዘልቆ ኢትያኤል ተፀነሰች :: (9) በዚህ ምክንያት፥ አዝሚና ከጃንደረባ ጋር የዝሙት ተግባር ፈጽማ በቤተ-መንግሥቱ ውስጥ ውርደት አምጥታለች ተብሎ በአፄ እስያኤል የቁጣ ትዕዛዝ የኢትያኤል እናት አዝሚና፥ አባትዋ እና ህፃኒቱ ራስዋ ኢትያኤል ጭምር ይገደሉ ብሎ አጼ አዘዘ:: ህፃኒቱን ኢትያኤልንም እንዲገሉ የታዘዙት ሰዎች የእናትዋ ነሳዎች፥ የአዘቦ ሰዎች በመሆናቸው፥ ሌላ ህፃን ሰርቀው አምጥተው በእስዋ ቦታ ተክተው እስዋን የሳባ ንጉሥ ለነበረው ለአያትዋ ለ አጋቦና አስረከብዋት:: አያትዋም አፄው እንዳያውቅ አድርጎ በምስጢር አሳደጋት:: እንደ እናትዋ እንደ አዝሚና ድምፅ-መረዋ በመሆንዋም የ 15 ዐመት ልጅ በሆነች ጊዜ እስዋም የአፄ ዘማሪ ሆነችና ወድዶአት እስዋ ብቻ ታገልግለኝ አለ:: አንድ ቀን በሽምግልናው ደክሞት ዙፋኑ ላይ ሸለብ አድርጎት ሳለ ገድላው ተበቅላው ከብዙ ረብሻ በሁዋላ በአባትዋ እርዳታ እና በአዘቦ ወገኖችዋ ድጋፍ እራስዋ ነገሠች:: በአያትዋና በእናትዋ በኩል ከኢትዮጵ የወረደች የነገሥታት ዘር ስለሆነች በመጨረሻ የኢትዮጵያ ህዝብ እያንገራገረም ቢሆን ንግሥትነትዋን ተቀበለው:: ይህን ጉዳይ በ እንግሊዝኛ ቋንቋ ***‹‹ድብቁና ያልተነገረው የአይሁድ ሕዝብ እና የኢትዮጵያውያን ታሪክ››*** በተሰኘው መጽሐፌ ላይ ዘርዝሬዋለሁ:: ረጅሙን ታሪክ ባጭር ለማስቀመጥ ኢትያኤል በቂም በቀል አጼን ከገደለች በኋላ በኢትዮጵያ ውስጥ የተፈጠረው ግብታዊ አመጽ እና ሁካታ ሳያግዳት ዙፋኑን ወረሰች::

/እስያ / ለሚባለው አህጉር ስሙን ያወረሰው፣ የኢትዮጵ እና የነቢዩ ደሸት ተወላጅ፣ ንጉሠ-ነገሥት አጼ (ስሙ-ክህነቱ እስያኤል) 480 ዓመት በህይወት ኖሯል ይባላል:: ይህን ያህል ረጂም ዘመን በሕይወት በመኖር ከኢትዮጵያም ሆነ ከዓለም የመጀመሪያው ንጉሠ-ነገሥት ነው:: ልዩ ችሎታ የነበረው ሳይንቲስትም ነበር:: አዝዕርትንና እፅዋትን እንዲሁም እንስሳትን እያዳቀለና አዳዲስ እፅዋትንና የእንስሳት ዝርያዎችን እያስገኘ በቤተ-መንግሥቱ ያኖር የነበረ የመጀመሪያው በራሄ-ጂን/ዘረ-መል/ መሐንዲስ (Genetic Engineer) ነበር:: በሰው

በራሄ-ጆን እና DNA ላይም ምርምር ያደርግ ስለ ነበር ኢትዮጵያውያንን ከእስያውያን፣ ከአረቦች እና ከመካከለኛው ምሥራቅ ምርኮኞቹ ጋር እያጋባ ኢትዮጵያውያን ቅይጥይጥ የቆዳ ቀለም፣ የተለያዩ የነገድ አካላዊና ባሕላዊ ቅርፀ-መልክ እንዲኖረን አስችሏል።

ከሁሉም በላይ፣ በፊት እንደ አልኩት፣ ምናልባት በዓለም የመጀመሪያ የሆነችውን የኢትዮጵያን ሰንደቅ-ዐላማ ከዛሬ 3300 ዓመት በፊት የፈጠረና ነገሥታት እና ልዑላን በየሀንፃዎቻቸው እና በየሰረገላዎቻቸው ላይ እንዲያውለበልቧት ያወጀ ነው። ዛሬ "እስያ" እያልን የምንጠራውን አሕጉርም በጦር ኃይል አንበርክኮና አስገብሮ ‹‹እስያ›› ብሎ በስሙ ሰይሞታል። ነገሥታት እና ንግሥታትም ባንድ ጊዜ ለአስር ዓመት ብቻ እንዲገዙ በሕግ ደንግጓል። ለዚህ ነው ከላይ በቀረበው ሰሌዳ ላይ ራሱን ጨምሮ አሥራ-አራት ነገሥታት እና አንዲት ንግሥት ለአሥር ዓመት ብቻ ነግሠው የምናየው። በሁዋላ ላይ ግን 158 አመት ሲሆነው እንደገና አጼ ተብሎና ስመ-መንግስቱን አጋቦስ አሰኝቶ በመንገሥ (ለ130 አመት) መርቷል። ልዑላኑንም ንጉሶች እያለ ዐስር ዐስር ዐመት እንዲነግሡ ሾሟል።

የንጉሥ ሰለሞንን ጥበብ ካንደበቱ ለመስማት ኢትያኤል(ንግሥተ-ሳባ) ወደ ኢየሩሳሌም መጓዝዋ በደንብ ይታወቃል። በርግጥ አካሄዷ ለንጉሥ ሰለሞን አክብሮቷን ለመግለጽም ነበር። ከዚህም በላይ፥ የኢትዮጵ እና የደሸት ዝርያዎች ለብዙ ዓመታት የሚጠብቁት መሲህ፣ የሰላሙ ንጉሥ እሱ መስሏት በቶን የሚቆጠር ሥጦታ ይዛለት ነበር የሔደችው። ሁለት ሴቶች አጅበዋት ነበር። አንዷ የአዘቦ፣ የቆቦ እና የራያ ንግሥት ማሆይ ስትሆን ሁለተኛዋ በዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ግዛት የነበረው የአረቢያ ልዕልት ቢልቂስ ነበረች። ቢልቂስን አረቦች እስከ ዛሬ ድረስ ከንግሥተ-ሳባ ጋራ ያምታቱዋታል። ማሆይ የሥጋ ዘመድዋ ስትሆን ቢልቂስ ደግሞ በእናትዋ አዜብ ከተባለች ኢትዮጵያዊ ልዕልት የተወለደች ነበረች። አባትዋ የየመን ንጉሥ ነበር። ቢልቂስ በየመን ባል አግብታ ስትኖር ከባልዋ ተጣልታ ባልዋን ገድላ ኢትዮጵያ ትኖር ነበር። አባትዋ ከሞተ በኋላ በአባትዋ ዙፋን ተተክታ አረቢያን እንድትገዛ በኢትያኤል ፍቃድ በአግአዚ ጦር ኃይል የነገሠች የተከበረች ኢትዮጵያዊት ነበረች። ንጉሥ ሰለሞን ከኢትያኤል ቀዳማዊ ምኒልክን፣ ከማሆይ ደግሞ

በሁዋላ ወንድሙ ምኒልክ ‹‹ዛጉዌ›› የአለውን እናቱ ሳሆይ ግን ‹‹ዜጋዬ›› ያለችውን ልጅ ወለደ። ቢልቂሲንም ወደ አረቢያ ሄዳ ንግሥት እስከሆነችበት ጊዜ ድረስ ሰለሞን እቁባቱ አድርጎአት በኢየሩሳሌም ትኖር ነበር።(10) ቀዳማዊ ምኒልክ በ 14 ዐመቱ ወደ ኢየሩሳሌም ተጉዞ አባቱን ጎብኝቶ የአይሁዳውያንን ስርአትን አጥንቶ እና ነገረ-ሃይማኖት ተምሮ በ 17 ዐመቱ ወደ ኢትዮጵያ ሲመለስ የቃል ኪዳኑን የምሥክር ታቦት እና 40,000 ወንዶች ቤተ እስራኤል ወታደሮችን ከኢየሩሳሌምና ከጋዛ ይዞ መጣ። በጉዞው ላይ ኢትዮጵያውያን በተለይም ራያና አዘቦ የኢትያኤል ጎሳዎች ክፉኛ ተዋጉት። ንግሥት ኢትያኤል ለልጅዋ አግዛ እና አርባ ሺዎቹ እስራኤላውያን፣ ማለትም ቀዳማዊ ምኒልክ ‹‹ኣግኣዚ›› ብሎ የጠራቸው ከጋዛ የመጡት አይሁዳውያን እና የዮቅጣን ጎሣዎች በለስ ቀናቸውና እና ቀዳማዊ ምኒልክ በድል አድራጊነት ወደ ኢትዮጵያ ገባ። ከዚያም ከኢትዮጵ ሥርዓት ውጪ፣ ራሷም ንግሥተ-ሰባ ከነገሠችበትና አያት ቅድመ-አያቶቿ ይከተሉት ከነበረው ባሕል በተለይ በአይሁድ ካህን ተቀብቶ፣ በአይሁድ ልማድ መሰረት ንጉሠ-ነገሥት ተብሎ በኢትዮጵያ ላይ ነገሠ።

አንባቢው እንደሚያስታውሰው ይህ ንጉሠ-ነገሥት መጀመሪያ ያደረገው ኢትዮጵንና የዜጎቿን ወግና ልማድ ማጥፋት ነበር። የመሲሁን መወለድ የሚያበስረውን የኮከቡን ምልክት ከኢትዮጵያ ዙፋንና ከበትረ-መንግሥቱ ላይ አሽቀንጥሮ ጥሎ ‹‹የይሁዳ አንበሳ›› በሚለው ተካው። የኢትዮጵ ዝርያዎችና የሱባ ቋንቋ ጠቢባን የነበሩትን ነቢያትና ፈላስፋዎች አሰቃያቸው። አንዳንዶቹ ሞቱ። የቀሩት መጽሐፎቻቸውን እየያዙ ተሰደዱ። አንዳንዶቹም ከፍርሃት የተነሳ ለመኖር ሲሉ የቀዳማዊ ምኒልክን መንግሥት ተቀላቀሉ። ቀዳማዊ ምኒልክ ጥንታዊና ብርቅዬ መጽሐፎቻቸውን አቃጠለ፤ የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥትን የሚወክለውን ማንኛውንም ነገር አወደመ። ከኢየሩሳሌም ያመጣቸውን አይሁዶች ግን በሰፋፊ መሬት ስጦታ አከበራቸው፤ ንጉሦች እና ቀሳውስት እያደረገም ሾማቸው። ከጋዛ ለመጡት ጦረኞች ምስጋናውን ለመግለጽም ‹‹አግአዚ›› ብሎ ጠራቸው። ትርጉሙም ‹‹ነፃ አውጪዎች›› ማለት ነው። ከአሁን በኋላ ኢትዮጵያ ‹‹የአግአዚ መሬት ትባላለች፤ የአግአዚ መሬት መንግሥታዊ ቋንቋም ግዕዝ ነው!›› ሲል

አወጀ፡፡ የሱባ ቋንቋ በሥራ ላይ እንዳይውልም አገደ፡፡ ይህ ድርጊቱ ባጠቃላይ ከኢትዮጵያ ሕዝብ፣ በተለይም ከእናቱ ነገድ ከራያና አዘቦ ሕዝብ ጋር ለየው እና አቃረነው፡፡

ቀዳማዊ ምኒልክ የፈጸማቸው እነዚህ ጥፋቶች ህይወቱን አስከፈሉት፡፡ ገና በ39 ዓመት የጎልማሳነት ዕድሜው የራያና አዘቦ ሰዎች በረሀ ውስጥ ውሃ ተጠምቶና ተዳክሞ አገኙትና ገደሉት፡፡ ከአራት ትውልድ በኋላ የተነሳው የልጅ ልጅ ልጁ አርቆ አሳቢው ታላቁ አክሱማይት የቀዳማዊ ምኒልክን ስህተቶች ተገንዝቦ ከሱባ ቋንቋ በስተቀር የተለወጡት ነገሮች ወደ ነበሩበት እንዲመለሱ አደረገ፡፡ ለኢትዮጵ፣ ለአጼ እና ለደሽት ታላቅነትና ለሥርዓታቸው በይፋ እውቅና ሰጠና የመሲሁን መወለድ የሚያመለክተውን ኮከብ ምስል በጥንቱ ዘውድ እና በትረ-መንግሥት ላይ ተመልሶ እንዲሳል እና ከይሁዳ አንበሳ ምልክት ለጥቆ እንዲቀመጥ አደረገ፡፡ የዚህ ታሪክ ጸሐፊ እንደሚያምንበት ከኢትዮጵ እና ከአጼ እስያኤል ቀጥሎ ግዛቱ እስከ ሜሶፖታሚያና እስከ መካከለኛው ምሥራቅ ድረስ የተዘረጋው፣ ዓለምን ካካለለው ከዚህ ሰፊ ግዛቱ የሚጎርፍለትን አቤቱታ እየተቀበለ በሚሰጠው ፍትሐዊ ፍርድ ‹‹የዓለም አባት›› የነገሥታት እራስ ይባል የነበረው አክሱማይት የገናናዎች ገናና የነበረ እጅግ ታላቅ የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ነበር፡፡ ከኢትዮጵ እና ከአጼ እስያኤል ቀጥሎ አክሱማይት ዓለም ካፈራቻቸው ሁሉ እጅግ ታላቁ ኢትዮጵያዊ ንጉሠ-ነገሥት ነበር፡፡ በእውነትም እስከ ሜሶፖታሚያ እና መካከለኛው ምሥራቅ ድረስ በተንጣለለው ሰፊ ግዛቱ ባሰፈነው ፍትህ እና መልካም አስተዳደር ምክንያት "የዓለም አባት" እየተባለ ይጠራ ነበር፡፡

በዚህም ግዕዝ የአግአዚ የመንግሥት ቋንቋ ሆኖ እየሱስ ክርስቶስ ከመወለዱ ከአንድ ሺ ዓመታት በፊት ጀምሮ አገለገለ፡፡ ኢትዮጵያ የክርስትና እምነትን ከተቀበለችበት ጊዜ ጀምሮም እስካሁን ድረስ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ቋንቋ ሆኖ ቀጥሏል፡፡ ከዚህ ጋር በተያዘ መጠቀስ ያለበት ቀዳማዊ ምኒልክ ንጉሠ-ነገሥት ከሆነ በኋላ የአባቱን ልጅ ዜጋዬ ሰለሞንን ስሙን በመጠኑ ለወጥ አድርጎ ‹‹ዛጉዬ/ዛግዌ›› በማለት የዋግ፣ የላስታ፣ የራያና ቆቦ ንጉሥ አድርጎ አነገሠው፡፡ በዚህም ግማሽ ወንድሙን ታዛዥ አደረገው፡፡ ልጆቹ

ጭምር ለቀዳማዊ ምኒሊክ ልጆች የበታች ሆነው ከነሱ ቀጥሎ ያለውን ሥልጣን እየያዙ ቀጠሉ፡፡

የሚቀጥለው ሰሌዳ በቀዳማዊ ምኒልክ የተመሰረተውን የሰለሞንን ሥርወ-መንግሥት አባላት ስም ዝርዝር ይዟል፡፡ ሁሉም ንጉሦችና ንግሥታት የቀዳማዊ ምኒልክ ዝርያዎች ናቸው፡፡

ስም	ዘመነ ንግሥና
ቀዳማዊ ምኒልክ	21
ቶማይ	13
ዘግዱር	41
አክሱማይ (የአክሱም መስራችና ገንቢ)	83
አውሳብዮስ	10
አብራሊዮስ	17
ወረደ-ፀሓይ	30
ህንደር	41
ቲርሐቅ	48
አውስያ	30
ኤልሳልዮን (ታንታሙን)	39
ቶማጽዮን	29
ባስልዮስ	70
አውጥጥ	42
ፒያንኪሮ	41
ሰይፈ (ጃን ሸዋ)	38
ረመሓይ ረመሃይ (ደንቀዝ)	60
ሃንዲ (ዋዜባ)	22
ሶፎልያ	51
ግ አግልዑል	49

በዋውል	70
በወሪስ (ደግሓሬ)	83
መሓሲ (ኤንዛይቀሬ)	27
ናልክ	47
ባዚን (ኢየሱስ ሲወለድ የነበረው ንጉሥ)	17
ራስዳሺ	22
ገርሳሞት (ንግሥት)	08
ሶሪን (አዙና)	20
ብልብላ (ንግሥት)	22
ክተብ (ባሕር -ሰገድ)	24
ግርማሰፈር	60
ሰርግዋይ	40
ዘርዓይ	29
ሰብዐሰገድ	19
ጽዮን-ግዛ	22
አግዱር	19
አልአሜዳ	16
ኢዛና	40
ኢካፍህ አስህ አስፍህ	59 31
አርፍድ	11
አምሲ	10
አልሚሪስ	12

ቲዛናታዚኖ፥	10
ካሌብ	40
ገብረመስቀል	14
ቆስጠንጢኖስ	28
ባዝጋር	15
ፍሬሁ	23
አድርአዝ	20
አክለውድም (አርማሕ)	08
ግርማአስፈሪ (አል-ባሀር ነጋሽ)	15
ዝርጋዝ (ጃን አስፋሕ)	10
ድግና	26
ባህሬኤክላ	19
ጉም	24
አስጎምጉም	05
ልትም	16
ተላተም	21
አድጉሺ	13
አይዙር	6 ሰዓት(ያሳዝናል-በነገሰበት ዕለት ሊያየው የሚጋፋው ህዝብ እንዳይከለከል በማድረጉ ተረጋግጦ ህይወቱ እንዳለፈ ተጽፏል።
ድ ድድም	05
- ውድድም	10

ውድምአስፌሬ	30
አርማሕ	05
ደንግዣን	19
ግደዝን (ሕዝበናኝ)	09
ውድም፥ አንበሳ-ሰገድ)	20
ድልነአድ	20 በዮዲት ተሰደ አልነገሠም። ወደ ሸዋ ሸሸ።

ከላይ በቀረበው ሰንጠረዥ ላይ የተዘረዘሩት ሁሉም ንጉሦችና ንግሥቶች የሰለሞናዊውን ስርወ-መንግሥት ይወክላሉ። ምንም እንኳ አንዳንዶቹ የአማራ ስም እና ስመ-መንግሥት ቢኖራቸውም አንዳቸውም አማራ ነን ብለው አያውቁም። ከነዚህ ውስጥ እናቶቻቸው አማሮች መሆን አለመሆናቸው ባይታወቅም አባቶቻቸው ግን የሰለሞን ዝርያዎች ናቸው፤ ወይም የዘር ሐረጋቸውን ሲመዙ ከዚያ ጀምረው ነው የሚቆጥሩት።

እንደ እውነቱ ከሆነ በ3ኛው ክፍለ-ዘመን መጨረሻ የአግአዚ/ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥትን በጋብቻ የተዛመዱ ሁለት የአማራ ሴቶች ታሪክ በግልጽ ተመዝግቧል። አንዷ ሙሉ በሙሉ አማራ ስትሆን ሌላዋ ግማሽ አማራ ነበረች። ከክርስቶስ ልደት በሁዋላ በ275 ዓመተ-ምሕረት የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ሆኖ የነገሠውና ዘግዱር ይባል የነበረው አጼ ጃን-ሰገድ በጣም የሚወዳት ሚስት ነበረችው። ልጅ ስትወልድ በምጥ ላይ እንዳለች አረፈች። አጼ ጃን ሰገድ ኃዘኑን እንዲረሳ ባለሚሎቹ ያንድ ገበሬ ሚስት ነጥቀው አመጡና ሰጡት። “ማርብላ ” ትባል ነበር። ካካባቢው ሴቶች ሁሉ እጅግ በጣም ውብ ነበረች። ንጉሠ-ነገሥቱ ያለፈ ታሪኳን ስለማያውቅ ሚስቱ አደረጋትና “ንግሥት ብርሃን ሰዓለም” ብሎ አነገሣት። በኋላ አጼ ሰይፈ-አርዕድ ተብሎ የነገሠውን “አልአሜዳ” ብለው የጠሩትን ወንድ ልጅ ወለደችለት። ይሁንና ማርብላ አዲሱ ባልዋ የሆነውን ንጉሠ-ነገሥቱን

አትወደውም ነበር። የመጀመሪያ ባልዋን ድሃውን ገበሬ ነበር የምትወደው እና የምትናፍቀው። ንጉሠ-ነገሥቱ ከምትወደው ባልዋ ተቀምታ መምጣትዋን ሲያውቅ ለመጀመሪያው ባልዋ መልሶአት በቤ-ተመንግሥቱ ውስጥ ከቀድሞ ባልዋ ጋር ተቀምጣ ልጃቸውን አልአሜዳን እንድታሳድግ ፈቀደላት እና ደግ ዋለላት። አልአሜዳ ሲያድግ “አሃየ” የተባለችውን በከፊል አማራ የሆነች ሴት አገባ እና “ንግሥት አብረሂት ዘ ኢትዮጵያ” አሰኝቶ አነገሣት። አሃየ የኦሮሞ ተወላጅ ከነበረው ከታላቁ መጋል የሚወለደው የአዘቦው ንጉሥ የከሀለ ልጅ ነች። በጊዜ ሂደት ልጆቻቸው ከአገው ሕዝብ ጋር ተዳቅለዋል። አሃየ በእናትዋ በኩል አማራ ናት። ከንግሥት ማርብላ ጋርም ትዛመዳለች። (11) አሃየ ለአልአሜዳ “ኡሳይዝና” እና “ይዘሀና ” የተባሉ መንታ ወንዶች ልጆች ወለደችለት። ኡሳይዝና እና ይዘሀና በኋላ አጼ “አብርሃ” እና አጼ “አጽብሃ” ተብለው ነግሠዋል። ከአጼ ጃን-ሰገድ ሞት በኋላ ማርብላ እና አሃየ መንትያዎቹን ከማሳደጋቸውም በላይ አልሜአዳ ሀገሪቱን በጽድቅ እንዲያስተዳድር እና ሰለሞናዊውን ሥርወ-መንግሥት እንዲያስጠብቅም ረድተውታል። አብርሃ እና አጽብሃ ልጆች በነበሩበት ወቅት እስከሚያደጉ ድረስ ንግሥት አብርሂት (አሃየ) ኢትዮጵያን ለ12 ዓመታት አስተዳድራለች። ንግሥት አብርሂት ሃይማኖት አክባሪ ፃድቅ ሴት ነበረች። በ4ኛው ክፍለ-ዘመን ክርስትና በአብርሃ እና አጽብሃ አማካይነት በኢትዮጵያ እንዲስፋፋ እና የመንግሥቱም ሃይማኖት ሆኖ እንዲታወጅ ዋናዋ መሳሪያ እሷ ነበረች። አጼ አብርሃ እና አጽብሃ እንዲሁም አባታቸው አጼ ሰይፈ-አርዕድ በእናቶቻቸው በኩል የአማራ ደም ነበራቸው። ይሁንና የአማራ ሥርወ-መንግሥት አልመሰረቱም። ራሳቸውን ይቆጥሩ የነበረውም አግአዚ/ሰለሞናዊ አድርገው ስለነበር የአግአዘ/ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት ከነባሕሉ እንዲቀጥል አድርገዋል። በአግአዚ/ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት ውስጥ አማራ ሴቶች የነበራቸው ሚና ከአብርሃ አጽብሃ ሞት በኋላ አከተመ። በአክሱማይት አግአዚ/ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት ውስጥ የነገሠች እና ልጅዋም ኢትዮጵያን የገዛ አንድም የአማራ ሴት በታሪክ አልተመዘገበችም። ከዚያን ጊዜ በኋላ በአክሱማይት ንጉሳውያን ቤተ-ሰብ ውስጥ የአማራ ሴት ህልውና አክትሞለታል። ኦሮሞዎችም ቢሆኑ፥ምንም እንኳ ቀዳማዊ ምኒልክ ገና በህይወት ከነበረበት ከ3000

ኣመት በፊት ጀምሮ ከሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት አባላት ጋር መጋባት ጀምረዋል ቢባልም ኢትዮጵያን በገዙ የአክሱም ነገሥታት እና ንግሥታት ታሪክ ውስጥ ኦሮሞዎች የሉበትም። ቢሆንም በግለሰብ ደረጃ መደባይ/ኦሮሞ የነበረችው ንግሥት ፋሲላ እኖኒ ፣ ለኑባ፣ ለመርዌ፣ ለሶባ፣ ለዳንጉል፣ እና ለናባት ሕዝቦች 3ኛ ንግሥት ሆና የአጼ ዋዜባ ልጅ በሆነው በአጼ ፈንታሌ ነግሳለች ።(12) እዚህ ላይ አንድ ጥያቄ ማንሳት አለብን፤ የአጼ ዋዜባ ልጅ ሶፊሊያ ለምን አጼ ፈንታሌ ተብሎ ነገሠ? በተጨማሪም ልጁ አግሲዩል ለምን አጼ ጭላሎ ተብሎ ነገሰ? ፈንታሌ እና ጭላሎ ከነሱ ከአንድ ሺ አመት በፊት የነበሩ የኦሮሞ ንጉሶች ነበሩ። የአጼ ዋዜባ ሚስት የንጉሶቹ የፈንታሌ እና የጭላሎ ዝርያ ስለነበረች ይሆን ልጁ እና የልጅ ልጁ የታላላቆቹን ኦሮሞዎች ስሞች ስመ-መንግሥታቸው ያደረጉት? አጼ ፍንታሌ የኦሮሞዋን ልዕልት ፋሲላ እኖኒን የኑቢያ ንግሥት አድርገው ያነገሷት በኦሮሞ ዝምድናቸው ነውን? አባትና ልጆቹ የጥንት ታዋቂ እና ዝነኛ ኦሮሞ ነገሥታት ስሞችን ሥመ-መንግሥታቸው እያደረጉ ራሳቸውን ያነገሡት የኦሮሞ ደም ቢኖራቸው ይሆን? እናቶቻቸው ግን ኦሮሞዎች ናቸው ብለን በርግጠኝነት መናገር አንችልም።

ቀዳማዊ ምኒልክ የመንግሥቱ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች አድርጎ ከሾማቸው ጊዜ ጀምሮ አግአዚዎቹ በሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ውስጥ ጠንካሮች ነበሩ። በአገሪቱ ውስጥ እመጽ እያስነሱ የጠሉትን ንጉሠ-ነገሥት ከዙፋን የሚያወርዱ፣ የወደዱትን ወደ ዙፋን የሚያወጡ ኃይለኞች እንደነበሩ ታሪክ መዝግቦታል። ለምሳሌ የአክሱማይት አባት ዘግዱር በገዛ ልጁ እንዲገደል እና ገዳዩም ወደ ዙፋን እንዲወጣ አድርገዋል። አባቱን የገደለውን ወንድሙን እና አባቱን እንዲገድል ያነሳሱትን አግአዚዎችን ለመበቀል አክሱማይት ግብጽ ውስጥ በነበሩ አማሮች ወታደሮቹ ድጋፍ ወንድሙ የግብጽ ፈርኦንነቱን እንዲለቅ አስደርጓል። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ9ኛው ዓመተ-ዓለምም ወንድሙን ገድሎ የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ሆኗል። በአንደኛው ክፍለ-ዘመን እቴ ህንደኬ ጻን በቅዱስ ማቲዎስ እጅ ተጠምቃ ክርስቲያን ሆና ነበር። አይሁድ አግአዚዎች በአክሱም ተሰሚዎች እና ኃይለኞች በመሆናቸው እሷን (ሕንደኬን)፤ ልጇን እና ባሏን ገድለው በእሳት አቃጥለዋል። ወንድሟን ኬቴብን አጼ ባሕር-

ሰገድ በሚል ስመ-መንግስት በዙፋኗ ላይ አስቀምጠው አሻንጉሊታቸው አድርገውታል። (13) አግአዚዎቹ መጀመሪያ ቲጋሩዎቹ እስከሚደመስሷቸውና ቀጥሎም ዮዲት ጉዲት የምትባለው ፈላሻዋ አስቴር የመጨረሻ ምት አሳርፋባቸው ፈጽማ አስከምታጠፋቸውና በ9ኛው ክፍለ-ዘመን ንግሥት ተበላ በዙፋናቸው ላይ እስከምትቀመጥ ድረስ ኣግኣዚዎቹ ያን ያሕል ኃይለኞች ነበሩ። ቋንቋቸው ግዕዝ በአል-ነጋሽ ዘመን በ7ኛው ክፍለ-ዘመን ከእስልምና ተጽዕኖ የተነሳ በአረብኛና በሶርያ ቋንቋ ሲተካ ተዳከመ። አግአዚያኑ ራሳቸውም እንዲሁ በአሌክሳንደሪያ እየተመረጡ በኢትዮጵያ በሚሾሙ የግብጽ ፓትርያሪኮች ክፉኛ ተጎዱ። አንዳንዶቹ ከግብጽ የሚመጡ ፓተርያሪኮች አረቦች በመሆናቸው አይሁድን ስለሚጠሉ አግአዚዎች "የክርስቶስ ገዳዮች" ናቸው ብለው እንዲፈርጇቸውና እንዲያሰቃዩኣቸው የኢትዮጵያን ክርስቲያኖች አነሳሱባቸው። ቀደም ብሎም ቲጋሩዎች በጭካኔ ወጉአቸው። ከዚህ ጋር በተያያዘ ቲጋሩዎች እና አግአዚዎች አንድ ዘር አለመሆናቸውን መግለጽ በጣም አስፈላጊ ነው። እንዲያውም አንዱ ለሌላው ፀር ነው። አግአዚ እስራኤላውያን ናቸው። ከክርስቶስ ልደት1000 ዓመት በፊት ቀዳማዊ ምኒልክን አጅበው ወደ ኢትዮጵያ መጡ። ቋንቋቸው ግዕዝ ነው። ትግሬዎች ወይም ተጋሩ የሚባሉት ደግሞ ቀደም ሲል እንደተገለጸው ከክርስቶስ ልደት በፊት በ330 ዓመተ-ዓለም አካባቢ በታላቁ እስክንድር ከዛሬው ኢራቅ ከጥንቱዋ ባቢሎን እና ከሶርያ ሰዶአቸው ወደ ኢትዮጵያ የመጡ ናቸው። ታላቁ እስክንድር ከአክሱም ንጉሠ-ነገሥት ከአጼ ዋዜባ ስለመልካም ግንኙነት የተሰጡትንና በኢትዮጵያዊ በጄኔራል ክሊንቶ የሚመሩትን 21000 ምርጥ ጦረኞች ተጠቅሞ ባቢሎንን (የዛሬዋን ኢራቅን) እና ሶርያን ከወረረ በኋላ ለኢትዮጵያው ንጉሠ-ነገሥት ለውለታው የተሰጡ ናቸው። ታላቁ እስክንድር "የዓለም ንጉሥ" ተብሎ የተሰየመበትን ቀን ሲያከብር በጄኔራል ክሊንቶ ላይ ሸር ሰራበት። የሻምላ ጨዋታ እየተጫወቱ ሳለ በስካር መንፈስ አቅሉን ስቶ ገደለው። የአጼ ዋዜባን ቁጣ ለማብረድ እና ይቅርታውን ለመማጸን አሌክሳንደር ከሶርያና ከኢራቅ የተውጣጡ 25000 ምርኮኞችን ላከለት። የአጼ ዋዜባ ልጅ አጼ ፈንታሌ ከነዚህ አንዷን የሶርያ ሴት ወልቃ የምትባል አገባና በዋውል የተባለ ወንድ ልጅ ወለደ። አጼ ፈንታሌ ሲሞት በዋውል "አጼ ናግሽሬ" ተብሎ ነገሠ። አጼ ናግሽሬ

የእናቱን ወገኖች ሶርያዎቹንና ከባቢሎን ከኢራቅ የመጡትን በመንግሥቱ አስተዳደር ከፍተኛ ቦታዎች ሁሉ በሰለሞናዊ አግአዚዎች ላይ ሾማቸው፡፡ በተጨማሪም መሬት ሰጣቸውና ከነባሮቹ፥ ከአገሬዎቹ ከሚክሮቢያ፣ ኩሳ፣ ቤንአሚር እና ከሌሎቹም ነገዶች ጋር እንዲጋቡ በህግ ደነገገላቸው፡፡ በዚህም ክብራቸውንም ከሁለተኛ ደረጃ ዜጋነት ወደ መጀመሪያ ደረጃ ዜጋነት ከፍ አደረገላቸው፡፡(14) ሶርያዊትዋ የአፄ ናግሽሬ እናት አዱር ወልዱ የሚባል አንድ ወንድም ነበራት፡፡ የእህቱ ልጅ ንጉሠነገሥት ስለ ነበር እሱም በመንግሥቱ ውስጥ ሙሉ ስልጣን ነበረው፡፡ ሶሪያዊ አዱር ወልዱም፥ የስልጣን ተቀናቃኞቹን ድሮ በአክሱም መንግሥት ውስጥ ከፍተኛ ሚና ይጫወቱ የነበሩትን አግአዝያኑን እየአሳደደ አጠፋቸው፡፡ (15) ይህ አዱር ወልዱ የተባለው ሶርያዊ ሰው ስሙ የተሰየመው፥ ሶርያውያን ወገኖቹ ወደ ኢትዮጵያ ከመጋዛቸው ከጥቂት መቶ ዐመታት በፊት ወልደ አዱር ተብሎ ሶርያን ይገዛ የነበረውን ንጉሥ ለማስታወስ ይመስላል፡፡ በእርግጥም ወልደ አዱር የሚባል የሶርያ ንጉሥ መኖሩ በመፅሃፍ ቅዱስ ውስጥ ተረጋግጦአል፡፡ የኢትዮጵያ መፅሃፍ ቅዱስ ማህበር እኤአ በ2007 ዐመተ ምህረት ባሳተመው የአማርኛ መፅሃፍ ቅዱስ ውስጥ፥ በ መፅሃፈ ነገሥት ቀዳማዊ፥ በምዕራፍ 21 ብቻ ወልደ አዴር የሚለው ስም ዐራት ጊዜ ይነሳል፡፡ ለምሳሌ አንዱን ብናይ፥በምዕራፍ 21 መጀመሪያ ላይ እንዲህ ይላል፤--

‹‹የሶርያ ንጉሥ ወልደ አዴር ሠራዊቱን ሁሉ ሰበሰበ፤ወጥቶም ሰማርያን ከበባት፡፡ አየጠበቃቸውም ተቀመጠ፡፡›› ከዚህ የሶርያዊ ስም እና የሶርያ ንጉሥ የምንገነዘበው አዱር ወልዱ፥ ንግሥቲትዋ እህቱ ወልቃ እና ወገኖችዋ በአሌክሳንደር ትልቁ ትዕዛዝ ለአፄ ዋዜባ በገፀ-በረከትነት ተሰጥተው በእውነትም ከሶርያ ወደ ኢትዮጵያ የመጡ መሆናቸውን ነው፡፡

ከአፄ ናግሽሬ ሞት በኋላ ሶርያዊት ሚስቱ እና ወንድምዋ አዱር ወልዱ ይዘውት የነበረው ለሶርያውያን ያደላ ሥልጣን ቀስ በቀስ ከእጃቸው አፈተለከ፡፡ አፄ ናግሽሬ 70 ዓመት ነው የገዛው፡፡ እነዚያ ከሶርያ እና ከጥንቱ ባቢሎን ከዛሬው ኢራቅ መጥተው የተከማቹ፣ በኋላም ቲጋሩ የተባሉ ሰዎች ቢያንስ በነዚያ 70 ዓመታት ጊዜ ውስጥ በጣም ኃይለኞች ነበሩ፡፡ በኋላ ግን አግአዚዎቹ ቀስ በቀስ አንሰራርተው

የበላይ ሆኑና የበፊት ክብራቸውን መልሰው ጨበጡ፡፡ አፄ ባዚን የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት በነበረበት ወቅት በ1ኛው ክፍለ-ዘመን በክርስቲያንዋ አገር ላይ አግአዝያን እንደገና ከፍተኛ ሥልጣን ያዙ፡፡ ከዚያ በኋላ ዮዲት ጉዲት (አስቴር) እስከተነሳችበት ጊዜ ድረስ ለ800 ዓመታት በአክሱም ዙፋን ላይ አውጪ አውራጅ ሆነው ጉልህ ተጽዕና አሳዳሪዎች ሆኑ፡፡ አልፈው ተርፈው እቴጌ ሕንደኬን ከልጅዋ እና ከባልዋ ጋር ገድለው በእሳት እስከማቃጠል ደረሱ፡፡ ያንን ያደረጉት ንግሥተ-ነገሥታት ሕንደኬ ክርስትናን በመቀበልዋ እና አግአዝያን ደግሞ እምነታቸው አይሁዳዊ ስለነበረና ፀረ-ክርስቶስ ስለነበሩ ነው፡፡ ዝቅ ብዬ ስለ ትግሬ ሕዝብ ስጽፍ ተጨማሪ መረጃ እሰጣለሁ፡፡

አፄ ጊዳጃን በአክሱም በሰለሞናዊው ዙፋን ላይ በተቀመጠ በሃያኛው ዓመት እ.ኤ.አ በ878 ዓ.ም አስቴር ወይም ዮዲት ጉዲት የተባለች የአገው ፈላሻ አይሁዳዊት ሴት አክሱምን ወረረችና ንጉሡን አፄ ጊዳጃንን ገደለችው፡፡ የዓሥር ዓመት ዕድሜ የነበረው ልጁ አንበሳ ውድም ከዘመዶቹ ጋር ሸሽቶ ሸዋ ውስጥ መንዝ ተደበቀ፡፡ ንጉሣዊ ደም የሌላት፥ ሆኖም በርግጥ አይሁዳዊነት የነበረባት አስቴር እኔም የዳዊትና የሰለሞን ዘር ነኝ፥ እያለች በጉራዴዋ ኃይል 41 ዓመት ገዛች፡፡ የሚያስገርመው የአይሁድ ነገሥታትንና የእሥራኤሉን ንጉሥ ዳዊትን እየጠቀሰች እስራኤላዊ ደም አለኝ ብትልም የራስዋን ሥርወ-መንግሥት አልመሰረተችም፡፡ ልጅ ሳትወልድ ገደልዋት፡፡ ከዛግዌ ነገሥታት የተወለደው ባልዋ መራ-ተክለሃይማኖት ከ እስዋ ልጅ ወልዶ ቢሆን ኖሮ እሱ ዳግማዊ ዛግዌ ነኝ ብሎ ከነገሠ በሁዋላ ከእስዋ የወለደውን ልጅ እሱ ዙፋኑን ሲለቅ እንዲነግሥ ያመቻችለት ነበር፡፡

እሷ እንደሞተች ማን እንደተተካ እርስ በርሱ የሚቃረን መረጃ ነው ያለው፡፡ አንዳንዶች መንዝ ተደብቆ የነበረው የጊዱጃን ልጅ አንበሳ-ውድም ወደ አክሱም ተመልሶ በመራ ተክለ-ሃይማኖት እስከተገለበጠበት ጊዜ ድረስ ለ20 ዓመት ገዛ ይላሉ፡፡ ሌሎች የአገውና የአክሱም ሕዝቦች የተነጠቀውን የአባቱን ዙፋን መልሶ እንዳይዝ ከለከሉት ይላሉ፡፡ በሌላ በኩል ደግሞ የአገው ልዑል የነበረው የንግሥት ዮዲት ባል መራ ተክለ-ሃይማኖት ዮዲት ስትሞት ነገሠ፤ ስመ-መንግሥቱንም የንጉሥ ሰለሞን እና የኤትያ-ኤል /ንግሥተ-ሳባ / ዘመድ የነበረችው የአዘቦ ንግሥት የሣሆይ ልጅ የሆነውን ቀዳማዊ

ዛግዌን ለማስታወስ ‹‹ዳግማዊ ሞራራ-ዛግዌ ›› ብሎ ራሱን ሰየመ ይላሉ። ቀደም ሲል እንደጠቀስኩት ኢትያኤል እና ንግሥት ሣሆይ ንጉሥ ሰለሞንን ለማየት ኢየሩሳሌም በሄዱበት ወቅት ሁለቱም ንግሥቶች ከሰለሞን ፀንሰው መጥተው እንደ ቀደም ተከተላቸው ምኒልክ እና ዜጋዬ የተባሉ ወንዶች ልጆች ወልደዋል።

የዳግማዊ ዛጉዌ/መራ ተክለ-ይማኖት/ መቀመጫ ላስታ አጠገብ ቡግና ነበር። ከዳግማዊ ዛጉዌ ጀምሮ ያሉትን የዛጉዬ ሥርወ-መንግሥት አባላትን ዝቅ ብዬ እዘረዝራለሁ። መራ ተክለ-ሃማኖት ስመ-መንግሥቱን ዳግማዊ ዛጉዌ ብሎ የሰየመው ባቦሰጡኝ አልነበረም። ዛጉዌም የንጉሥ ሰለሞን ልጅ እና ለቀዳማዊ ምኒልክ ከፊል ወንድሙ በመሆኑ እሱና ተተኪዎቹ ባጠቃላይ ለንግሥና በተለይ ደግሞ ለሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ዘውድ ያገባናል ለማለት ነበር። ቀዳማዊ ምኒልክና ወንድሙ ዜጋዬ በኖሩበት ዘመን በልጅ ልጆቻቸው ሁሉ የሚፀና አንድ ውል ተዋውለው ነበር። በወንድማማቾቹ በምኒልክ እና በዜጋዬ /በዛጉዌ/ መካከል ውይይት ተካሄደና ምኒልክ ዜጋዬን "ዛግዌ" ብሎ ሰይሞ ዛግዌን የላስታ ንጉሥ አድርጎ ሊያነግሰው፣ የምኒልክ ተወላጆች ብቻ ንጉሠ-ነገሥት እና ንግሥተ-ነገሥታት እየሆኑ ሰለሞናዊውን ሥርወ-መንግሥት በመወከል ዙፋን ላይ ሊቀመጡ ስምምነት ተደረገ። እናቱ ሳሆይ ልጅዋን "ዜጋዬ" የአለችው በአማርኛ ቋንቋ በመሆኑ አማርኛ ቋንቋ ቢያንስ 3000 ዐመት እንደሆነው ያረጋግጣል። ለነገሩማ ምኒልክ ምንይልክ የሚለውስ ቃል አማርኛ አይደል? ኢትያኤል የቀዳማዊ ምኒልክ እናት ንግሥተ-ነገሥታት ስለነበረች ልጇ ምኒልክም ነጉሠ-ነገሥት እንዲሆን ተደረገ። የዛግዌ እናት ንግሥት ሣሆይ የንግሥት ሳባ ታዛዥ ስለነበረች ዛግዌ ንጉሥ እንጂ ንጉሠ-ነገሥት መሆን አይችልም ነበር። በንጉሥ ሰለሞን ልጆች መካከል ይህ ስምምነት ቢኖርም የዛግዌ ወራሾች ከዮዲት ሞት በሁዋላ ሰለሞናዊው ዙፋን ባዶ ሆኖ ሲያገኙት ጊዜ እኛም የሰለሞን ዘር ነን ብለው ጉብ አሉበት።

አስቂኝ ቢመስልም የዳግማዊ አጼ ምኒልክ ታሪክ ጸሐፊ ጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ-መስቀል ዛጉዌን እንደ ንጉሥ ዳዊትም ሆነ እንደ ሰለሞን ዘር አይቆጥሩትም ነበር። ልጥቀሳቸው፤ *‹‹የእስራኤል ንጉሥ ግዛት* ከድልነአድ *መዳፍ ተፈልቅቆ ወጥቶ እስራኤላውያን ላልሆኑ ሌሎች ሰዎች ተሰጥቷል››(16)* (ጸሐፌ ትእዛዙ በግልጽ የነገሩን የድልነአድ ግዛት የእስራኤል ሲሆን የዛጉዬ ግዛት ግን የእስራኤል አይደለም ብለው ነው። ሀቁ ግን የሰለሞን ዘር በመሆናቸው የቀዳማዊ ምኒሊክ ልጆች እና ግዛታቸው እስራኤላውያን ከሆኑ ዛጉዬም የሰለሞን ልጅ በመሆኑ ልጆቹና ግዛቶቹ እስራኤላውያን የማይሆኑበት ምክንያት አለመኖሩ ነው።

ቡግና፣ አዳፋ እና ሮሃ ተቀምጠው የገዙ የዛጉዬ ሥርወ-መንግሥት አባላት ዝርዝር ቀጥሎ ቀርቧል።

ስም	ዘመነ-ንግሥና (ዓመት)
መራ ተክለ-ሃይማኖት	13
ጠጠው-ደም	40
አኩቱት	20
በዕምነት	20
መይራራ	49 (አንዳንዶች 15 ዓመት ይላሉ)
ሐርቤይ	49 (አንዳንዶች 8 ዓመት ይላሉ)
አሴዳ	40
ሓርቤ	40
ላሊበላ	40
ነኣኩቶ ለኣብ	40

ይትባረክ	10

የዛጉዌ/ዛጉዬ/ ሥርወ-መንግሥት ኢትዮጵያን ለ343 ዓመታት ገዝቷል፡፡ መይራራ የገዛው 15 ዓመት ብቻ ከሆነና ሀርቤ ደግሞ ለ8 ዓመት ብቻ ከሆነ የነገሠው 286 ዓመት ብቻ ይሆናል፡፡ የዛግዌ ስርወ-መንገሥት መስራች መራ ተክለሃይማኖት ለወራሾቹ እያንዳንቸው ከ40 ዐመት በላይ እነዳይነግሡ ደንግጎ ስለነበር ከዛ ዘመን በላይ የነገሠ አልነበረም፡፡

ከዛጉዬ ነገሥታት ውስጥ የአማራን ሥርወ መንግሥት አወክላለሁ ያለ አንድም ንጉሥ-ነገሥት የለም፡፡ የሚልበትም ምክንያት አልነበረም፡፡ ይህ ግን አማሮች በዛግዌ ሥልጣን ዙሪያ አልነበሩም ማለት አይደለም፡፡ በትክክል በሥልጣኑ ዙሪያ ነበሩ፡፡ ታሪካቸውም እንደሚከተለው ነበር፤

በዛጉዬ ቤተሰብ የሥልጣን ሽኩቻ እና መራራ ፀብ ምክንያት እንዲሁም ላሊበላን በመርዝ ለመግደል ሀርቤ በጠነሰሰው ሤራ የተነሳ ላሊበላ ህይወቱን ለማትረፍ ወደ ኢየሩሳሌም ሸሽቶ ሄደ፡፡ ኢየሩሳሌም ጥቂት ዓመታት ቆይቶ ግብፅ ውስጥ አማርና ደልታ ወደሚባለው ቦታ መጣ፡፡ ይህ ቦታ በርካታ አማሮች የሰፈሩበት ቦታ ነው፡፡ አማሮቹ ከኢትዮጵያ ወደ ግብፅ የሄዱት ከአንድ ሺ ዘጠኝ መቶ ዓመት በፊት ሲሆን አክሱማይት በሕፃንነቱ ራምሴስ በሚል ስም የግብፅ ፈርዖን ሆኖ ሲሄድ እሱን ሊጠብቁ አጅበው ሄደው ነው አማርና በተባለው ቦታ ሰፍረው የቀሩት፡፡ እነዚህ አማሮች በግብፅ እስላም መሪዎች በመሰቃየት ላይ ነበሩ፡፡

ኀልማሳው ላሊበላም ከሱ ጋር ወደ ኢትዮጵያ ሄደው ሃርቤን በመጣል እንዲረዱት እና ኢትዮጵያ ውስጥ ካሉ ዘመዶቻቸው ጋር በሰላም እንዲኖሩ አሳመናቸው፡፡ በዚህም አሥር ሺ የሚሆኑ አማራ ጦረኞችና ባለእጆች ከላሊበላ ጋር በሱዳን በኩል ዓባይ ወንዝን

ተከትለው መጡና ከሃርቤ ጋር ጥቂት እንደተዋጉ ሃርቤ ፈርቶ ስልጣኔን እለቃለሁ አለ፡፡ መልካሙ የእግዚአብሔር ሰው ላሊበላም አባታችን መራ ተክለሃየማኖት የደነገገውን ህግ አላፈርስም፡፡ 40 ዐመትህን ጨርስና እንግሣለሁ፣ አለው፡፡ በዚህ ምክንያት የሃርቤ 40 ዐመት ከአለቀ በሁዋላ በ1172 ዓ.ም (እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር) ገብረ-መስቀል በሚል ስም ላሊበላ ነገሠ፡፡ አማሮች ለዋሉለት ውለታ አጼ ገብረ-መስቀል በከፍተኛ የመንግሥቱ ሥልጣን በታዎች ላይ ሾማቸው፡፡ አማርኛም የመንግሥቱ የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ፈቀደ፡፡ በዚህም ከግብፅ የመጡት እና አገር ውስጥ የነበሩት አማሮች የአጼ ገብረ-መስቀል አስተዳደር የጀርባ አጥንት ሆኑ፡፡ ከግብፅ ከመጡት መንፈሳውያን መሃል በሁዋላ አቡነ ገብረ-መንፈስቅዱስ የተባሉት ትልቅ ፃድቅ ነበሩበት፡፡ እሳቸውም የአፄ ላሊበላ የመንፈስ አባትና ወዳጅ ነበሩ፡፡ እነዚህን ከግብፅ የመጡትንና የአገር ውስጥ አማሮችን እንዲሁም አገዎችን እና የእጅ ሙያ ያላቸውን ሌሎችንም ኢትዮጵያውያንን በመጠቀም ላሊበላ፡ ከዓለም አስደናቂ ነገሮች አንዱ ለመሆን የበቁትን የላሊበላን ፍልፍል አብያተ-ክርስቲያናት አነፀ፡፡ የላሊበላን ፍልፍል አብያተ-ክርስትያናት ያነፁት ኢትዮጵያውያን አይደሉም የሚል አፈታሪክ እያቀረቡ የኢትዮጵያውያንን አስተዋጽኦ ዋጋ ለማሳጣት የሚጥሩ አንዳንድ ግለሰቦች አሉ፡፡ እነዚህ የገዛ ሕዝባቸውን ክብር ለሌሎች ለመስጠት ሽንጎ የሚቀመጡ ግለሰቦች ናቸው፡፡ እውነታው በተቃራኒው ስለሆነ ትክክል አይደሉም፡፡

ከዛጉዬ ነገሥታት አራቱ ቅዱሳን ይምርሃነ-ክርስቶስ፣ ገብረ-ማርያም፣ ላሊበላ እና ነአኩቶ-ለአብ ካህናትም ነበሩ፡፡ በርግጥ ቅዱስ እስከመባል የበቁ ጥብቅ ክርስቲያኖች እና ጥልቅ መንፈሳውያን ነበሩ፡፡ ይህ ክስተት ለኢትዮጵያውያን ነገሥታት አዲስ ነገር ነው እንዴ? በፍፁም አይደለም፡፡

ከኢትዮጵያዊቷ ንግሥት ከኢትያኤል/ንግሥተ-ሳባ/ በፊት የነበሩ ነገሥታት በዚች ዐለም ላይ የካህናት ካህን እና የንጉሦች ንጉሥ ሆኖ በኢየሩሳሌም ነግሦ ከነበረው ከመልከ ጼዴቅ ልጅ ከኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት መሥራች ከኢት-ኤል/ኢትዮጵ/ ጀምሮ እስከ እሴ/አጼ/ ድረስ በመልከ ጼዴቅ ሥርዓት መሰረት ሁሉም ባንድ ጊዜ ንጉሠነገሥታትም ሊቀካህናትም ነበሩ፡፡ እግዚአብሔርን

ስለሚያመልኩ እና ስለሚፈሩ በትክክል ያስተዳድሩ፣ በጽድቅም ይመሩ ነበር። በሌላ አባባል የኢትዮጵ ዝርያዎች የነበሩና የኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥትን የመሰረቱ ነገሥታት እያንዳንዳቸው ድርብ ሥልጣን ነበራቸው፤ ፖለቲካዊ እና መንፈሳዊ /ንግሥና እና ቅስና/። ሁለቱን ሥልጣኖች አጣምረው ነበር የሚመሩት። ይህ ነበር የአያት ቅድመ-አያቶቻችን እውነተኛው ታሪክ። ብንወደውም ብንጠላውም፤ ብንቀበለውም ባንቀበለውም ልጆቻቸው ስለሆንን ይህ ነበር ታሪካዊ ዳራችን። ልብ ከአለን ግን በዓለም ታሪክ ውስጥ ባለው ልዩ ቦታ በዚህ ታሪካችን ልንኮራበት ይገባል።

ምንም እንኳ አጼ ገብረ-መስቀል/ላሊበላ/ አማሮችን ወታደሮቹ አድርጎ ቢቀጥር፣ አማርኛን ልሳነ-መንግሥቱ ቢያደርግ እና አንዳንዶቹን በከፍተኛ የመንግሥት ቦታዎች ላይ ቢሾማቸውም ቅሉ ፍጹማዊው ሥልጣን በራሱ በላሊበላ እና በልጁ በይትባረክ እጅ ነበር። አማራው ከነሱ ጋር አብሮ አልገዛም። ለዚህ ማስረጃው ይትባረክን ሲገለብጥ በእናቱ ኦሮሞ የነበረውን ይኩኖ-አምላክን ባብዛኛው የረዱት አማሮች መሆናቸው ነው። በአመክንዮ ለመናገር፥ አማሮች በዛጉዬ ሥርወ-መንግሥት ውስጥ ቢገዙ ኖሮ ምንም ቢሆን ተጠቃሚ የሆኑበት ሥርወ-መንግሥት ተገልብጦ ሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሣት ተመልሶ እንዲመጣ ተባባሪዎች አይሆኑም ነበር።

እሴ/አጼ/ ቆየት ብሎ ስመ-መንግሥቱ "ሰንደቅ ዓልማ" የተባለው ከኢትዮጵ ሥርወ-መንግሥት የመጨረሻው ንጉሠ-ነገሥት እና ሊቀ-ካህናት ነበር። ኢትያ-ኤል/ንግሥተ-ሳባ / የዚህን የንግሥና፣ እና የክህነት ሥርወ-መንግሥት ሰንሰለት በጣጥሳ ጣለችው። ሽማግሌውን ንጉሠ-ነገሥት ገደለችና በዙፋኑ ላይ ጉብ አለችበት። ሴት ካህን መሆን ስለማይፈቀድላት እስዋም ያንን ወግ ጠብቃ ንግሥተ-ነገሥታት ብቻ ሆነች። ልጇ ቀዳማዊ ምኒልክም ንጉሥና ካህን መሆን ሲገባው አልሆነም። የክህነት ስልጣኑን ከእስራኤል ላመጣቸው አይሁዳውያን ለእነ ሳዶቅ አሳልፎ ሰጠ። ከመልከጼዴቅና ከኢትዮጵ የወረዱትን ኢትዮጵያውያን ቀሳውስትን አዋርዶ እና አሳዶ ከእስራኤል ወደ አመጣቸው ወደ ኦሪት የአይሁድ ካህናት ተጠጋ። ከዚህም በላይ፥ በኢትዮጵ እና በዝርያዎቹ ልማድ መሰረት በኢትዮጵያዊ ካህን ተቀብቶ መንገሥ ሲገባው እሱ ግን የእስራኤልን ሊቀ-ካህን ሳዶቅን አክብሮ

በእሱ እጅ ሥርዓተ-ንግሥናውን በመፈፀሙ ለኢትዮጵያ ወግና ሥርዓት ንቀትን አሳየ። ከዚህ በተጨማሪ የአይሁድ ምናምንቴ ቅራቅንቦዎችን ለቃቅሞ አምጥቶ ንጉሦችና ካህናት እያደረገ ሾማቸው። ከፍ ባሉ ቦታዎች ላይ ምኩራቦችን እያሠራ አሥርቱ ቃላትን የያዙ ታቦታትን አስገባላቸው። ርስት ሰጣቸው። ወታደሮች መደበላቸው። እንዲሰብኩ፣ እንዲያዙና እንዲናዝዙ ፈቀደላቸው። የዐስርቱ ትዕዛዛት ታቦት ግን ለኢትዮጵያውያን አዲስ ነገር አልነበረም። ከምኒልክ ዘመን 500 ቀደም ሲል፥ ሙሴ ራሱ በህይወት እያለ ዐስርቱን ትዕዛዛት በሌላ ፅላት አስቀርፆ ቀይ ባህርን የከፍለበትን በትር ጨምሮ በአንድ ሳጥን ከትቶ ለሚስቱ ወንድም ለአባ-ብሄር ማስታወሻ ሰጥቶት፥ አባ-ብሄር እነዛን ይዞ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ፤ ዳግማዊ ኢትዮጵ ተብሎ ነግሦ ነበር። ይህ ታቦት እና በትረ-ሙሴ ሳባ በተባለው ከተማ ውስጥ በአንድ ዋሻ ውስጥ በክብር ተቀምጠው ሲኖሩ፥ የሳባ ከተማ በመሬት ንቅናቄ ስትጠፋ አብረው ጠፍተዋል።

ጌታ እየሱስ ክርስቶስ እሥራኤል ውስጥ ራሱን ለአይሁድ ከመግለጡ በፊት እድሜው ከ22 እስከ 25 ዓመት በነበረበት ወቅት ለ3 ዓመታት ኢትዮጵያ ውስጥ ኖሮ እንደነበር የተጻፈ *ዜና ማርሄር* የተባለ ማስረጃ ተገኝቷል። በኋላም በርቶሎሚዎስ፣ ማቲዎስ፣ማትያስ፣ ናትናኤል፣ የእልፊዎስ ልጅ ያዕቆብ እና ቶማስ የተባሉ 6 ደቀ-መዛሙርቱን ወደ ኢትዮጵያ ልኳል። ምንም እንኳ አንባቢው ያለማስረጃ የስድስቱን ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ለመቀበል ቢቸገር እንኳን፣ ወንጌላዊው ማቴዎስ ኢትዮጵያውንን እንዳስተማረና ክርስቶስን እንደሰበከ መካድ አይቻልም። አውሮፓውያን ወንጌላውያን በሞላ ይህን ሃቅ ይቀበላሉ። ጌታ እየሱስ ክርስቶስ እንደ አረገ ቅዱስ ማቴዎስ ንግሥት ሕንደኬ ጃንን፣ ቤተ-ሰቧን እና የጦር ሰራዊትዋን በዓባይ ወንዝ አጠመቃቸው እና ሁሉንም ክርስቲያን አደረጋቸው። ከዐመታት በኋላ ግን በአክሱም የነበሩ በዚያን ጊዜ ስልጣን የነበራቸው አግአዚ አይሁዳውያን ሕንደኬን፣ ልጇን እና ባሏን ባሳዛኝ ሁኔታ ገደሏቸው። እየሱስ ክርስቶስ በቤተ-ልሔም ሲወለድም ልደቱን ሲጠባበቁ የነበሩ 12 የኢትዮጵያ ጠቢባን ንጉሦች የአማራን፥ የኦሮሞን፥ የአፋርን፥ የሶማሌን የኑብያን እና የሌሎቹንም የኢትዮጵያ ጎሳዎች ወክለው ወደ ኢየሩሳሌም ተጉዘው፣ ስግደውለት ስጦታ አበርክተውለታል። እነሱም

በዓለም ላይ የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ነበሩ። ይህ ሁሉ የሚያረጋግጠው ኢትዮጵውያን ከዓለም ሕዝብ ቀድመው ክርስትናን መቀበላቸውን ነው። በበርጠሎሜዎስ እጅ ብቻ በርካታ የኢትዮጵያ ነገዶች ተጠምቀዋል። ከነሱም ውስጥ አማሮች፣ ጋፋቶች፣ በሮዎች፣ ካፎቶች፣ በፎቶች፣ ኢብራዎች፣ ዘይላዎች፣ ኢሳዎች፣ የበረንታ አዳሎች፣ ሐረሬዎች፣ እነማዮች፣ ጎጃሞች፣ ሸበሎች፣ ሊኮዎች፣ቋራዎች፣ እናሪያዎች፣ ቤተ-መራዎች፣ ሰገነቴዎች፣ ወይዞች፣ ዲሆ-ዳሞቶች፣ ፈጢጋሮች እና ገበታኖች ይገኙበታል። (17) በ 333 ዓ.ም ኢትዮጵያ ክርስትናን የተቀበለችበት ጊዜ ሳይሆን ክርስትና መንግሥታዊ ሃይማኖትዋ መሆኑን በይፋ ያወጀችበት ዓመት ነው። እንደዚህ ደፍሮ ያወጀ አንድም ሌላ አገር በዐለም ላይ የለም። ታላቁ ቆስጠንጢኖስም ቢሆን ክርስቲያኖች ባገሩ ውስጥ ክርስቶስን በነፃነት እንዲያመልኩ ነው የፈቀደላቸው። በርግጥ እናቱ እሌኒ ክርስቲያን ነበረች። ቆስጠንጢኖስ ራሱ ግን ሊሞት ትንሽ ሲቀረው በ332 ዓ.ም. ዘግይቶ ነው ክርስቲያን የሆነው።(18) ስለዚህ ፍሬሚናጦስ እና አዴሲዩስ የተባሉ ሁለት የግሪክ ልጆች ክርስትናን ለኢትዮጵያውያን እንዳስተዋወቁ መቁጠር ስህተት ነው።

ሁለቱ ወንድማማቾች ልጆች ፍሬሚናጦስ እና አዴሲዩስ ካንዲት መርከብ ላይ ተማርከውና ለአክሱም መንግሥት ተሰጥተው የኢትዮጵያን ባሕል፥ የክርስትና ሃይማኖትንና የቤተመንግሥቱን ወግና ሥርዓት እየተማሩ በቤተ-መንግሥት አደጉ። ሰይፈ-አርእድ ተብሎ ይገዛ የነበረው አልአሜዳ እና ኦሮሞ እና አማራ የነበረችው ንግሥት አብርሂት ዘ ኢትዮጵያ የምትባለው ባለቤቱ አሃዬ እነዚህን ሁለት ልጆች ሊያሳድጉ ከመቀበላቸው በፊት ጀምሮ ጽኑ ክርስቲያኖች ነበሩ። ንግሥት አብርሂት ክርስትናን ለማስፋፋት እጅግ ከፍተኛ ጉጉት ነበራት። በሷ ጉጉት እና ሁለቱን ልጆቿን አብርሃና አጽብሃን በማትጋት ነበር እናትና ልጆች ክርስትና የመንግሥታቸው ሃይማኖት እንዲሆን በይፋ ያወጁት። ማደጎዎቹ ልጆች ፍርሚናጦስ እና አዴስዩስ ብልሆች መሆናቸውን የተገነዘበችው ንግሥት አብርሂት ፍሬምናጦስን የአብርሃና አጽብሃ አማካሪ አደረገችው። ክርስትና የኢትዮጵያ ሃይማኖት ሆኖ በይፋ እንዲታወጅ ታሰላስል በነበረበት ወቅት የአይሁድን ሃይማኖት ለ1300 አመታት ሲያመልኩ የኖሩት አይሁዶች

የክርስትና ሃይማኖትን በመቃወም የኢትዮጵያን ህዝብ ቀስቅሰው አመጽ ያስነሱ ይሆናል ሲል የአክሱም ሊቀ-ካህናት ሲጋቱን ገልጾላት ነበር። በዚህ ምክንያት የግሪክ ቋንቋ የሚችሉትን ፍሬምናጦስንና አዴሲዩስን ወደ ግብጽ አሌክሳንደሪያ ልካ ከፓትርያሪኩ ከአትናቲዎስ ጳጳስ እንዲሾምላት እንድትጠይቅ ሃሳብ አካፈላት እና ሁለቱ ወጣቶች ተላኩ። አትናቲዎስም በሃሳቡ ደስ ተሰኝቶ ፍሬምናጦስን "ሰላማ" በሚል ስም ጳጳስ አድርጎ ሾሞ ላከው። በኋላ ከሳቴ ብርሃን የተባሉት አቡነ ሰላማ ኢትዮጵያውያን ቀሳውስትንና ረዳት ጳጳሳትን ለመሾም ሥልጣን ተሰጥቷቸው መጡና ባሳደጓቸው አገር ክርስትናን ለማስፋፋት ትልቅ መሳሪያ ሆኑ። ባጭሩ የፍሬምናጦስ ሚና ይህ ነበር።ፍሬምናጦስ እና አዴሲዩስ በእድሜ 10 ዓመት እና ከዚያም በታች ከነበሩበት ጊዜ ጀምሮ ክርስትናን ከኢትዮጵያውያን ተምረው መልሰው አስተምረዋል። እውነቱ ይህ ነው እንጂ የተገላቢጦሹ አይደለም። ወደ ኢትዮጵያ ሲገቡ ትንንሽ ልጆች ስለነበሩ ክርስትናን ለመስበክ የሚያበቃ ቃለ-ወንጌል ያውቁ ነበር ማለት አያስኬድም። ከነሱ የሚበልጡ እና በእምነቱ የተካኑ ኢትዮጵያውያንን ወደ ክርስትና እምነት ሊለውጡ ቀርቶ ራሳቸውም ሃይማኖቱን በወጉ ማወቃቸው ያጠራጥራል።። ፍሬምናጦስ የአሌክሳንደሪያን ኮፕቲክ ቤተ-ክርስቲያን ስለማይወክል ለሷ ይሠራ ነበር ማለትም አያስኬድም። የወከለውም ያገለገለውም ተንከባክባ ያሳደገችውን ኢትዮጵያን ነው። እንደ ኢትዮጵያዊነቱ ታማኝነቱም ለኢትዮጵያ ቤተ-ክርስቲያን ነበር። ደሞም የኢትዮጵያ ሕዝብ የክርስትና ዘር ሲዘራበት ለም መሬት ሆኖ ዘሩን ባይቀበል ኖሮ ንግሥት አብርሂትም ሆነች አብርሃና አጽብሃ ወይም ፍሬምናጦስ ስር የሰደደ ክርስቲያናዊ ዘር ማብቀል ባልቻሉም ነበር።

ይህ ሁኔታ ኢትዮጵያ በይፋ ክርስቲያን እስከሆነችበት እስከ አራተኛው ክፍለ-ዘመን ድረስ የነበረው ነው። "በይፋ" ለሚለው ቃል አፅንኦት እሰጣለሁ፤ ምክንያቱም ከዚያ በፊት በግለሰብ ደረጃ በሐዋርያው ፊሊጶስ ተሰብኮ የተጠመቀውን ጃንደርባውን ጨምሮ የሃይማኖቱ መሰበክ ከተጀመረበት ከአንደኛው ክፍለ-ዘመን ጀምሮ እንደተሰበከላቸው የክርስትና እምነትን የተቀበሉ በርካታ ኢትዮጵያውያን ነገሥታት እና ንግሥታት አሉ።

ኢትዮጵያ አዲሱን ሃይማኖት በመንግሥት አዋጅ በይፋ በተቀበለች ባጭር ጊዜ ውስጥ በመንፈሳዊው መድረክ ላይ ሌላ ሽሚያ እና ቅሚያ ታዩ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በራሷ ፓትርያሪክ ሳይሆን በግብፅ ኮፕቲክ ፓትርያሪክ ብቻ እንድትመራ እንደ ጎርጎሮሳውያን አቆጣጠር በ325 ዓ.፣ም. በተካሄደው የኒቂያ ጉባኤ ተወስኗል ሲል የግብፅ ሊቀ-ጳጳስ በሃሰት አወጀ። ኢትዮጵያውያን ካህናት፥ እነሱ በሌሉበት በማንም የተወሰነን ማንኛውንም ውሳኔ እንደማይቀበሉ ከመከሩ በሁዋላ የኢትዮጵያ ቀሳውስት እና ዲያቆናት በአክሱም ከተማ በውሳኔው ላይ ተቃውሞ አነሱ። ሆኖም በህመም ላይ የሚገኘው ጡረተኛው ንጉሠ-ነገሥት ዋዜባ፣ ቅመም የተባለች ሚስቱ እና ንኡስ-ሰላማ በተባለው በአስመሳዩ ግብፃዊ ጳጳሥ እጅ ተቀብቶ መንገሥ ይፈልግ የነበረው ልጁ አጼ ኤል-ስሚሪሴዮስ ከኢትዮጵያውያን ቅዱሳን ይልቅ ለግብፅ ጳጳሳት የበለጠ ከበሬታ ይሰጡ ነበር። በመሆኑም ለዚያ ጮሌ የግብፅ ጳጳስ ለንዑስ-ሰላማ አባሪ ተባባሪ ሆነው የራሳቸውን ቅዱሳን ጨፍጭፈው ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያን ተዋህዶ ቤተ-ክርስቲያን መንፈሳውያን ያልሆኑ ህጉ-ወጥ የግብፅ ኮፕቲክ ፓትርያሪክ ተብየዎች እንዲመሯት ፈቀዱ።

በዚህ ምክንያት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስትያን እ.ጎ.አ. ከ325 ዓ.ም. እስከ 1951 ዓ.ም. ድረስ ለአንድ ሺ ስድስት መቶ ዓመታት በነቀዙ፣ መንፈሳዊነት በሌላቸው አልፎም አንዳንዴ ሙስሊም በሆኑና ከቤተክርስቲያን ይልቅ መስጊድ ማሠራት በሚቀናቸው አስመሳይ የግብጽ ፓትሪያርኮች ተመራች። ግዕዝን በማዳከም እና አረብኛን በማስፋፋት እንዲሁም የጥንት መጻሕፍትን እያወደሙ የኢትዮጵያ ታሪክ የአረቦችን ፍላጎት እንዲያሟላ እያደረጉ እንደገና በመጻፍ ገናና ታሪካችንን አበላሹ። ራሷን በራሷ የሾመችውና ብዙም ደህና ነገር የማይነገርላት ዮዲት እነዚህን ጳጳስ ተብዬ አፍቃሬ-አረቦች ባታስቆማቸው ኖሮ ግዕዝ ሙሉ በሙሉ ይጠፋ ነበር። እነዚያ የግብፅ "ጳጳሳት" እና "ፓትሪያሪኮች" የኢትዮጵያን ነገሥታት በሴራ እያጠመዱና እየተቆጣጠሩ፤ ለነሱ ታዛዥ ካልሆኑ በስተቀር ግንኙነት እንደሚያቋርጡባቸው እያስፈራሩና የፈሩ ነገሥታትን እየተጠቀሙ፤ የተማሩ ኢትዮጵያውያንን በተለይም ቅዱሳን ቀሳውስትን፣

ሊቃውንትን፣ ከያኒያንን፣ የታሪክ አዋቂዎችንና ፈላስፎችን አረዱ፣ ጨፈጨፉ፣ አካለ-ስንኩለ አደረጉ፣ አጠፉ።

የኢትዮጵያን ክብረ-ዝና ከፍ የሚያደርጉ መጻሕፍትንም እየሰበሰቡ አቃጠሉ። ከተቃጠሉት መጻሕፍት ውስጥ "መጽሐፈ ሰባኤ" በሚባለው መጽሐፍ ውስጥ ተካትቶ የነበረው እየሱስ ክርስቶስ ማንነቱን ለራሱ ሕዝብ ለአይሁድ ከመግለጡ በፊት እድሜው ከሃያ ሁለት እስከ ሃያ አምስት በነበረበት ወቅት በኢትዮጵያ ውስጥ ለሶስት ዓመታት እንደኖረና እንዳስተማረ የሚያትተው መጽሐፍ ዜና ማርሄር ይገኝበታል። ይህን መጽሐፍ ለማጥፋት እና መጽሐፉ የተገኘባቸውንም ምሁራን ለማስወገድ የግብፅ ፓትሪያርኮች ያልፈነቀሉት ድንጋይ አልነበረም። ለዚህ የነበሩአቸው ምክንያቶችም ብሩህ የቆዳ ቀለም የነበረው እየሱስ ክርስቶስ በግብፅ ውስጥ ኖሮ ይሆናል እንጂ እንዴት የጥቁር አገር በሆነችው በኢትዮጵያ ይኖራል የሚሉ ንቀትና ቅናት ነበሩ። እነዚያ ደናቁርት የግብፅ ጳጳሳት ያላወቁት ወይም ለማመን ያልፈለጉት ነገር ኢትዮጵያውያን ፈርኦኖች አስልጣኞቻቸውና ጌቶቻቸው እንደነበሩ እንዲሁም ኢትዮጵያ በዓለም ገናና በነበረችበት በዚያ ወቅት ፈርዖኖች እየሆኑ ግብፅን ካስተዳደሩ አሥራ ዐራት የኢትዮጵያ እንስት ንግሥታት ውስጥ ሁሉንም ባይሆንም አራቱን ብልሆች እና እጅግ የተዋቡ ንግሥቶችን ግብፆች የፍቅር አማልክት ናቸው እያሉ ያመልኳቸው እንደነበረ ነው። እንዲህ ዓይነቱ አኩሪ ታሪካችን ለዘመናት ተሰውሮብን ሊኖር የቻለው አንዱም በነዚያ ፓትሪያርክ ተብዬዎች ምቀኞች ግብፃውያን ተንኮል ነው።

ሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት በዛጉዌ ሥርወ-መንግሥት ቢተካም ከሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ዓባላት የፀዳ አልነበረም። የአጼ ጊዱ-ጃን ዝርያዎች ነን የሚሉ ርዝራዦች በሸዋ ነበሩ። አጼ ጊዱ-ጃን በንግሥት አስቴር ወይም በዮዲት የተገደለ የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት የመጨረሻው ንጉሥነገሥት ነው። ለአራት መቶ አመታት በተጉለት ተደብቀው የኖሩ የሰለሞናዊ ሥርወ-መንግስት ርዝራዦች የሚከተሉት ናቸው፡-

አንበሳ ውድም

ድል-ነዓድ

አግባጽዮን

ፀገፊ-አርዕድ

ነጋሺ-ዛሬ

አስፍሃ

ያዕቆብ

ባህር-ሰገድ

እድም-አሰግድ

ቀደም ሲል እንደጠቀስኩት እድም-አሰግድ፣ ሀዊ ጊፍቲ መንዲያ ከተባለች የቦረና ኦሮሞ ስመ-መንግሥቱ ይኩኖ-አምላክ የተሰኘውን ተስፋ-እየሱስን ወለደ። ይኩኖ-አምላክ በ1262 ዓ.ም ሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት እንደገና እንዲመሰረት ያደረገ ነው። አያቱ፣ የሀዊ ጊፍቲ መንዲያ አባት አዛዥር ጫላ የተባሉ፣ በሸዋ የሚኖሩ የኦሮሞ ባላባት ነበሩ።

ተክለ-ጻድቅ መኩሪያ *የኢትዮጵያ ታሪክ ከአጼ ይኩኖ አምላክ እስከ አጼ ልብነ-ድንግል* በተባለው መጽሐፋቸው ገጽ 11 ላይ የጣልያን ምሁርና የፋሺስት ሞሶሎኒ ደጋፊ የነበረው ኮንቲ ሮዚኒ "ስቶሪያ ዴ ኢትዮጵያ" በሚል ርዕስ ከጻፈው ጠቅሰው ስለ ይኩኖ አምላክ (ተስፋ ኢየሱስ) ጽፈዋል። ኮንቲ ሮዚኒ በጻፈው መሰረት ተስፋ እየሱስ የእድም አሰግድ አባት ነው። የተስፋ እየሱስ እናት ጊፍቲ ሃዊ መንዲያ ደግሞ የአዛዥር ጫላ ልጅ ሳትሆን አገልጋይ ነበረች። ኮንቲ ሮዚኒ ያቀረበው ታሪክ ስሙ ባልተጠቀሰ ምንጭ እና ባልታወቁ አዛውንቶች ላይ መመስረቱን አምኗል። በሌላ አባባል የሰነዘረው ሀሳብ አጠራጣሪና ግምት ነው። በመጀመሪያ ደረጃ ሁሉም ኢትዮጵያውያን ምንጮች ለምሳሌ ስርግው ሀብለሥላሴ፤ *ጥንታዊ እና የመካከለኛ ዘመን ታሪክ እስከ 1270* ፤ ገጽ 289፣ በሪሁን ከበደ፤ *የአጼ ኃይለሥላሴ ታሪክ*፤ገጽ133፣ አማን

በላይ፤ *የትናንትዋ ኢትዮጵያ ነገሥታት ታሪክ* ፤ ገጽ 18፣ እና የኢትዮጵያ ነገሥታት የዘር ሐረግ ዛፍ እንደሚያረጋግጡት እድም አሰግድ የተስፋ-እየሱስ (ንጉሠ-ነገሥት ከሆነ በኋላ ይኩኖ አምላክ የተባለው) አባት ነው። ስለዚህ ኮንቲ ሮዚኒ ፍጹም ተሳስቷል። የተስፋ-ኢየሱስ እናት ጊፍቲ ሃዊ መንዲያ የአዛዥር ጫላ ልጅ ሳትሆን አገልጋይ ናት ያለውም ስህተት ነው። የአዛዥር ጫላ ልጅ ወይም አገልጋይ መሆንዋ ብዙም አስፈላጊ ባይሆንም የኮንቲ ሮዚኒ ምንጭ አስተማማኝ ስላልሆነ ጊፍቲ ሃዊ መንዲያ የአዛዥር ጫላ ልጅ መሆንዋን በሚያረጋግጡ *ታሪክ ነገሥት ዘ ኢትዮጵያን* በመሰሉ በኢትዮጵያውያን በተጻፉ መረጃዎች ላይ እናተኩራለን። የላሊበላ ልጅ የሆነውን ይትባረክን ከሥልጣን ለማውረድ እና ይኩኖ አምላክን ለማንገሥ የተዋጉ ወታደሮችን ማንነት ጨምሮ ስለ ይኩኖ አምላክ ይህ ምሁር-ተብዬ ፋሺስት ጣልያን በሰነዘራቸው ባብዛኞቹ ሀሳቦች ላይም ተሳስቷል። የእሱን ስህተት ተከትለው ተስፋ እየሱስን እንደ አባት፥ እድምሰገድን እንደ ልጅ አድርገው አማራው ለተስፋ እየሱስ መንገሥ የአደረገውንም ወታደራዊ አስተዋፅኦ አሳንሰው የፃፉ እና የተናገሩም አንዳንድ ኢትዮጵያውያን ምሁራን አሉ። ይሁንና ከርዕሴ ላለመውጣት የእነሱንም ስሞች ሳልጠቅስ አልፌዋለሁ።

ከላይ የተጠቀሱት ሰዎች የንጉሥ ሰለሞንና የንግሥተ-ሳባ ዝርያዎች ናቸው ተብሎ ይታመናል። ከተስፋ-እየሱስ እናት በስተቀር የሌሎቹን የእናቶቻቸውን ስም እና ነገድ ጨርሶ አናውቅም ይሆናል። አንድ ነገር ላይ ግን ርግጠኞች ነን፤--ተስፋ-ጽዮን በግዕዝ ቋንቋ "ይኩኖ-አምላክ" የሚል የክርስቲያን ስም የያዘ በእናቱ የኦሮሞ ተወላጅ ነበር። የይኩኖ-አምላክ መንግሥት በግልጽ "የኦሮሞ ሥርወ -መንግሥት" አልተባለም እንጂ በተግባር ግን የኦሮሞ መንግሥት ነበር። ከሱ በኋላ የነገሱ ቁጥራቸው በርካታ የሆነ ነገሥታትም የኦሮሞ ወይዛዝርትን እያገቡ ስለነገሱ ኦሮሞዎች ከ1262 እስከ 1965 ዓ.ም. ድረስ ለ700 ዓመታት የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ነገሥታት እና ንጉሳውያን ቤተሰብ አባላት ሆነው ኖረዋል። ሥርወ-መንግሥቱ ለትንሽ ጊዜ መደናቀፍ የገጠመው በዘመነ-መሳፍንት ወቅት በኦሮሞ መሳፍንት፣ በአጼ ቴዎድሮስ፣ በአጼ ተክለ-ጊዮርጊስ እና በአጼ ዮሐንስ 4ኛ ነው።.ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴን የመጨረሻው

ንጉሠ-ነገሥቱ አድርጎ ሰለሞናዊው *ሥርወ-መንግሥት* በ1967 ዓ.ም. *ግብአተ-መሬቱ ተፈጸመ*:: *ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም* ቢሆኑ፣ በእናታቸው በወይዘሮ የሺአመቤት አሊ ጋምጮ በኩል የወረሂመኑ ኦሮሞ ነበሩ:: ኦሮምኛንም አቀላጥፈው ይናገሩ ነበር::

እንደገና *የተመሰረተውን* ሰለሞናዊ *ሥርወ-መንግሥት* አባላት ከመዘርዘሬ በፊት ይኩኖ-አምላክ ሰለሞናዊውን *ሥርወ-መንግሥት* መልሶ የተከለበትን ሁኔታ *መግለጽ* አግባብ ይሆናል::

ሰለሞናዊው *ሥርወ-መንግሥት* እንደገና *እንዲመሠረት* ጉልህ ሚና የተጫወቱት በኢትዮጵያ ውስጥ ከፍ ያለ ክብር የነበራቸውና አሁንም ያላቸው አቡነ ተክለ-ሃይማኖት ናቸው:: የዛጉዬ *ነገሥታት* ቀማኞች /ዘውድ ነጣቂዎች/ *መሆናቸውንና* የሰለሞናዊው *ሥርወ-መንግሥት* ህጋዊ ወራሽ እሱ (ተስፋ-እየሱስ) *መሆኑን* ባጠቃላይ ለኢትዮጵያ ሕዝብ በተለይ ደግሞ ለአማራ ጦረኞች በማስረዳት ካሳመኑለትና ወደ *ሥልጣን* እንዲወጣ ከረዱት የግዛቱን ሲሶ ለኢትዮጵያ ተዋሕዶ ቤተ-ክርስቲያን እንደሚሰጥ ማለላቸው:: *መነኩሴውም* ተልዕኳቸውን በደንብ *ፈጸሙ*:: አማራው፣ *መደባይ*/ኦሮሞና ሌሎቹም ነገዶች ተስፋ-እየሱስ (ይኩኖ-አምላክ) *የንጉሥ* ሰለሞን እና *የንግሥት* ሳባ ህጋዊ ወራሽ *መሆኑን* እንዲያምኑ ብቻ ሳይሆን *በሥልጣን* ላይ የነበሩት የዛጉዬ ንጉሠ-ነገሥት ነዓኩቶ-ለአብ፣ ዛጉዬ እና ቀዳማዊ ምኒልክ *በፈጸሙት* ስምምነት መሰረት የበላይ ሆኖ *መግዛት* ያለበት የምኒልክ ዘር *መሆኑን* አምነው እንዲቀበሉም አደረጉ::

ንጉሠ-ነገሥት ነአኩቶ ለአብ *መንፈሳዊ* ሰው ስለነበሩ *መነኩሴው* ያቀረቡትን ሃሳብ ተቀብለው እስከ ወሰነ-*ንግሥናቸው* ብቻ ገዝተው *ሥልጣናቸውን* ለምኒልክ ዘር ለመልቀቅ *ተስማሙ*:: ቀደም ብዬ እንዳልኩት፣ የመጀመሪያው የዛግዌ ንጉሠነገሥት መራ-ተክለሃይምኖት ለልጆቹ በደነገገው ስርዐት መሰረት፥ እያንዳንዱ የዛግዌ ንጉሠ-ነገሥት ለ40 ዓመታት ብቻ ነበር የሚገዛው:: አጼ ነአኩቶ ለአብ ዘመነ-*ንግሥናቸውን* የሚፈጽሙ ከሆነ ተረኛው ንጉሠ-ነገሥት የላሊበላ ልጅ ይትባረክ ስለሆነ ይትባረክ የመነኩሴውን ሃሳብ ውድቅ አደረገው:: *"የንጉሥ ነአኩቶ ለአብ ጋሻጃግሬ* (የጦርመሣሪያ ተሸካሚ ወይም *ያዥ) ለነበረና ምንም የንግሥና ደም ለሌለው ለአንድ መደባይ*

(ኦሮሞ) *ለተስፋ-ኢየሱስ የንግሥና ተራየን አልለቅም"* ብሎ ድርቅ አለ::(19) የሚገርመው ነገር፥ አጼ ቴዎድሮስም በዘመነ መሳፍንት ኢትዮጵያን ስለመርዋት የኦሮሞ መሳፍንት ይህን መሰል ነገር ተናግረው ነበር:: ለንግሥት ቪክቶርያ በፃፉት ደብዳቤ ላይ፥ እግዚአብሔር የአባቶቼን መንግሥት ከጋሎች መለሰልኝ፤ ብለው:: ይትባረክ እና እሳቸው ባሉት ላይ ብንመረኮዝ፥ ይኩኖአምላክም እነራስ አሊም ኦሮሞዎች መሆናቸውን እናረጋግጣለን:: ምንም እንኳ መነኩሴው ከሁለት ሺ ሁለት መቶ ዓመት በፊት በቀዳማዊ ምኒልክ እና በክፊል ወንድሙ በዛጉዬ መካከል የተፈፀመውን፣ የቀዳማዊ ምኒልክ ዝርያ ብቻ ንጉሠ-ነገሥት ይሆናል የሚለውን ስምምነት ቢያስታውሱትም ይትባረክ አልተበገረም:: ንጉሠ-ነገሥት ነኝ ብሎ ዘውድ ደፋና ተስፋ-እየሱስ ባመዛኙ በደንብ የሰለጠኑትን የአማራን ወታደሮችና የኦሮሞን ጦረኞች ይዞ ጦርነት እስከገጠመውና እስከደመሰሰው ድረስ ነገሠ:: አቡነ ተክለሃይማኖትም ተናደው ተለዩት:: ከዛም ይከበሩና ይደመጡ ስለነበር፥ የአማራን ጭዋ ጦር አስነሱበት:: አማራዎቹም የተሰባሰቡት ከወግዳ፥ ከደምቤ፥ ከሙገር፥ ከወረብ፥ ከፅላልሽ የዛሬው ቡልጋ፥ ከሙአል፥ ከመራቤቴ፥ ከመንዝ፥ ከተጉለት፥ ከአማራ ሳይንት ሲሆን ከእነሱም ውስጥ በርካታ መደባይ ኦሮሞዎች ነበሩበት:: ከነዚህ በተጨማሪ የተስፋ እየሱስን የሰለሞን ዘርነት የአመኑ የላስታ አማሮች የትባረክን ከድተው ተቀላቀሉአቸው:: ከዛም በጋይንት፥ አንስታ ከሚባል ቦታ ይትባረክን ጦርነት ገጥመው ድል አድርገውት ሸሸ:: ተስፋ እየሱስ አሳዶ ገደለውም ይላሉ:: ይትባረክ ከተሸነፈ በኋላ የኦሮሞው ዝርያ ተስፋ-ኢየሱስ ‹‹ይኩኖ አምላክ›› ተብሎ ነገሠ እና የሰለሞን ዙፋን በሚባለው ላይ ተቀመጠ:: የእሱም ተወላጆች ባብዛኛው ኦሮሞ ሴቶች እያገቡ ለ 700 ዐመታት ኢትጵያን ገዙ::

ነገር ለማሳጠር፤ በርግጥ ይኩኖ አምላክ የቀዳማዊ ምኒልክ ዘር ነው? አዎ! በአባቱ በኩል የቀዳማዊ ምኒልክ ዝርያ አለው:: በእናቱ በኩል ግን ሐዊ ጊፍቲ መንዲያ ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ኦሮሞ ናት:: ከይኩኖ-አምላክ ልጆች አንዳንዶቹ የእናታቸውን የዘር ሐረግ ተከትለው በኦሮሞነታቸው የቀጠሉ አሉ:: ምንም እንኳ በሥልጣን ላይ ለመቆየት የክርስቲያን ግዕዝ ስም በመያዝ የሰለሞን ዘር መሆናቸውን ማጣቀስ

ቢኖርባቸውም በደም ሥራቸው ውስጥ የሚዘዋወረው ደም ኦሮሞነታቸውን ያረጋግጣል፡፡ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንኳ የእናታቸውን (የወ/ሮ የሺእመቤት ዓሊ ጋምጮን) የዘር ሐረግ ሳያነሱ ባባታቸው በኩል የንጉሥ ሰለሞን 225ኛው ተወላጅ መሆናቸውን ነው ወደ አደባባይ ያወጡት፡፡ ምክንያቱም የሺእመቤት አሊ ጋምጮ፥ ከኦሮሞነታቸውም በላይ በአባታቸው ሙስሊም ነበሩአ፡፡ የሰለሞናዊ የሚባለው ዙፋን ላይ ለመቀመጥ አይሁዳዊ-ክርስትያን ነኝ ማለት ግድ ነበር፡፡ ወጣቱ ልጅ እያሱ ከስልጣኑ የተፈነገለው ዋናው ምክንያት በሙስሊምነት ስለተጠረጠረ ወይም በምስጢር ሰልሞአል ተብሎ በጠላቶቹ እና በተቀናቃኞቹ ተወርቶበት ስለነበረ ነው፡፡

እነዚያ ንጉሠ-ነገሥቶች ከንጉሥ ሰለሞን ተወልደናል የሚሉት ሌላው ምክንያት ምን ነበር? ልክ ቀዳማዊ ምኒልክ እንዳደረገው ማድረጋቸው ነዋ! በእርግጥ ቀዳማዊ ምኒልክ ከዚያም አለፍ ብሎ ራሱን ‹‹የንጉሥ ዳዊት ልጅ›› በማለት በእውነትም አያቱ የሆነውንም ጠቅሷል፡፡ የንጉሥ ዳዊት ልጅ መሆን ያኮራዋል፤ ምክንያቱም ንጉሥ ዳዊት ታላቅ ነቢይና (በእግዚአብሔር ፈቃድ የተቀባ) ንጉሥ ስለነበረ ነው፡፡ በዚያ ላይ ጎልያድን ያህል ኃይለኛ ግዙፍ ሰው ባንዲት የወንጭፍ ጠጠር የገደለ ብሔራዊ ጀግና ነበር፡፡ ወላጅ አባቱ ንጉሥ ሰለሞንም በምድራቱ ላይ አቻ የሌለው እጅግ ዝነኛና ጠቢብ ሰው ነበር፡፡ ስለዚህ ኩሻዊት በሆነችው ኢትዮጵያዊት እናቱ በኢትያ-ሔል /ንግሥተሳባ / ከመኩራት ይልቅ ሴማውያን በሆኑት አባቱና አያቱ ይበልጥ ስለታበየ ‹‹የንጉሥ ዳዊትና የሰለሞን ልጅ›› ተብሎ መጠራትን መረጠ፡፡ ሴማዊው የሰለሞን ደም ተብየው ከ 2260 ዓመታት በኋላ የኦሮሞ ዝርያ በሆነው በይኩኖ-አምላክ ደም ስር ውስጥ ሲደርስ የሟሟ፣ የተበራረዘ፣ የተከላለሰ፣ የደካከመ ነበር፡፡

አሁንም ኩሻውያን የሆኑት የኦሮሞ ተወላጅ ነገሥታትም ሰለሞናዊ እና ሴማዊ ነን የሚሉት ለምንድነው? መልሱ ቀላል ነው፤ ሴማዊው የሰለሞን ዘር ተገዢ በሆኑት ህዝቦች ዘንድ ከመጠን በላይ የሚከበር በመሆኑ ንጉሥ፣ ንግሥት እና ንጉሠ-ነገሥት ለመሆን የሰለሞን ዘር ነኝ ማለት ተቀባይነት ያስገኝ ስለነበረ ነው፡፡

ያም ሆነ ይህ ንጉሠ-ነገሥት ይኩኖ-አምላክ ዋና ከተማውን ሸዋ ውስጥ ተጉለት አድርጎ፣ የሥራ ቋንቋውን አማርኛ እንዲሆን ወስኖና ራሱንና መንግሥቱን በአማራ ወታደሮችና በኦሮሞ ዘመዶቹ አጥሮና አጠናክሮ ቃሉንም በማክበር ሲሶ መሬት ለቤተክርስቲያን ሰጥቶ፤ የኦሮሞይቷ ልጅ በሰለሞናዊው ዙፋን ላይ ተደላድሎ ጉብ አለበት ፡፡ በዚህ መልክ አማራው ለሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት እንደገና መመለስ ድጋፍ መስጠት ብቻ ሳይሆን በውስጣቸውም ሆኖ ሰለሞናዊ ነኝ ይል የነበረውን የኦሮሞ ዝርያ ንጉሣዊ ቤተሰብ ለሚቀጥሉት 700 ዓመታትም ደግፎና ጠብቆ አኑሮታል፡፡ በዚህ ድርጊቱ ግን ቋንቋ ተስፋፋለት እንጂ አማራው ከመከራ በቀር በግሉ ያተረፈው ነገር የለም፡፡ የአማራ ጦረኞች በይኩኖ-አምላክ ሥር ማገልገላቸው ለጦር ሰራዊቱ ይፈቀዱ በነበሩት የማዕረግ ስሞችም የሚረጋገጥ ነው፡፡ አማሮች በይኩኖ-አምላክ ጦር ሠራዊት ውስጥ ማገልገል ከጀመሩ በኋላ ነው የቀድሞዎቹ የግእዝ የማእረግ ስሞች በይፋ ቀርተው በሚከተሉት የአማርኛ ስሞች የተተኩት፡፡--

አቤቶ፣ ቢትወደድ፣ እቴጌ፣ አፈ-ንጉሥ፣ ርዕሰ-መኳንንት አጋፋሪ፣ አዛዥ፣ የክብር-ዘብ፣ ፀሃፊ-ትዕዛዝ፣ ፊታውራሪ፣ አዝማች፣ ባለሚል፣ ሕግ-አስከባሪ፣ ቀኝ-አዝማች፣ ግራ-አዝማች፣ አልጋ-ወራሽ፣ ራስ እና በመሳሰሉት፡፡

ይህ ሁሉ ሲሆን አማራው በስሙ የሚጠራ የይስሙላም ሆነ የምር የራሱ የሆነ ሥርወ-መንግሥት አልነበረውም፡፡ ይህ እውነታ ቲጋሩዎቹንም ይመለከታል፡፡ ርግጥ በመጀመሪያው ላይ እንዳልኩት ኦሮሞዎችም በስማቸው የሚጠራ ሥርወ-መንግሥት አልመሰረቱም፡፡ ሆኖም በተዘዋዋሪ መንገድ በዙፋኑ ላይ ላለፉት 700 ዓመታት ተቀምጠው ሠለሞናዊውን ስርወ-መንግሥት በንጉሠ ነገሥትነትና በንግሥተ ነገሥታትነት ተቆጣጥረውታል፡፡ አማሮች ግን የየሀገራቸው ንጉሦች፥ ጠንካራ የጦር መሪዎች፣ የመንግሥት ሠራተኞች፣ አስተዳዳሪዎች፣ አገረ- ገዢዎች፣ አስተማሪዎች፣ ምሁራን እና ቀሳውስት፣ እንዲሁም ገበሬዎች እና ነጋዴዎች ሆነው ነው እንደገና በተመሰረተው ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት ውስጥ ያገለገሉት፡፡ በላስታው በዛጉዬ ሥርወ-መንግሥት ውስጥም እንዲሁ ነው፡፡ በሸዋና በጎንደር ፍጹማዊው ሥልጣን የተያዘው ቀደም ሲል እንደተገለፀው፥

የኦሮሞ ዝርያዎች በሆኑ የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ንጉሠ-ነገሥታት ነን በሚሉቱ ነበር፡፡ በርግጥ አማሮች የንጉሠ ነገሥትነት ዘውድ እንዲቀዳጁ ላስቴዎቹ ዛጉዌዎችም ሆኑ ሰሎሞናዊዎቹ ኦሮሞዎች ፈቃደኞች አልነበሩም፡፡ ደግሞስ አማሮቹ ተዋግተው ዘውዳቸውን ካልቀሙዋቸው በስተቀር ለምን ይሠጧቸዋል? በዘር ካልወረሱ ወይም ተዋግተው ካላሸነፉ ንጉሠ-ነገሥት አይኮንም አልነበር? እነዚያ የኦሮሞ ዝርያ ንጉሠ-ነገሥቶች ሠፊውን የኦሮሞ ሕዝብ እንደማይወክሉም ግልጽ መሆን አለበት፡፡ ንጉሣውያን ቤተሰቦቻቸውን ብቻ ነበር የሚወክሉት፡፡ ስለዚህ የኦሮሞ ዝርያዎች የሆኑ ነገሥታት ስልጣን ላይ በመውጣታቸው ብቻ ሰፊው የኦሮሞ ሕዝብ ያገኘው ልዩ ጥቅም አልነበረም፡፡. ነገሥታቱ የሚተጉት ለራሳቸውና የነሱ ለሆኑቱ ምቾት እና ድሎት ብቻ ነበርና፡፡

ከላይ እንደጠቀስኩት የኦሮሞ ሴቶችና ወንዶች ልጆቻቸው በሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ውስጥ የኦሮሞ ዘራቸውን የሚሸፍን የክርስቲያን ግዕዝ ስም ይዘው ነበር የሚገዙት፡፡ ለምሳሌ ከሴት ኦሮሞ ንግሥታት መካከል የቱሉ በዶሳ ልጅ "ፅዮን ሞገሳ"፣ የሐረር ኦሮሞ የገራድ መሐመድ በንቲ ሴት ልጅ "ንግሥት ቀኘ ባልቲሃት) እሌኒ" (የንጉሠ-ነገሥት በእደ-ማርያም ሚስት)፣ የታላቁ አምደ-ፅዮን ባለቤት ጊፍቲ ዳዲ "ጃንሞገሳ" (ንግሥት ሰብለ-ወንጌል)፣ የገብረ-መስቀል ጃተማ ሴት ልጅ (የአፄ ልብነ-ድንግል ባለቤት) እና ንግሥት ወለተ-በርሳቤህ (የአፄ ዳግማዊ ኢያሱ ሚስት) ሁለቱም "ውቢት" ተብለዋል፡፡ ከዚህ ለየት ባለ መልክ የአፄ ልብነ-ድንግል ባለቤት ብቻ ወላጆችዋ ባወጡላት የኦሮሞ ስም እቴጌ (ንግሥት) "ላሎ ጃሬ" ተብላ ነበር የምትጠራው፡፡ የነዚህ እና የሌሎችም ኦሮሞ ንግሥታት ወንዶች ልጆችም የአማራ እንጂ የኦሮሞ ስም አልነበራቸውም፡፡ ጥቂቶቹን ለመጥቀስ ያህል ይኩኖ-አምላክ፣ ልብነ-ድንግል፣ አቤቶ ፊቅጦር፣ አፄ ሚናስ፣ አፄ ዮስቶስ፣ አፄ አዲያም ሰገድ ኢያሱ፣ አፄ ቴዎፍሎስ፣ እና አፄ ኢዮኣስ ይጠቀሳሉ፡፡

በርግጥ እነዚህ ነገሥታት በእናቶቻቸው ዘር ኦሮሞዎች ናቸው፡፡ ቢሆንም ያፍ መፍቻ ቋንቋቸው አማርኛ ከሆነ ጎሣቸው አማራ ይሆናል፡፡ ጥንተ-አባታቸው አጼ ይኩኖ አምላክ እንደሚለው አባቱ የአግአዚ ተወላጅ ከሆነ ዘሩ ከፊል ኦሮሞ እና ከፊል አግአዚ ቢሆንም

ቋንቋ በመልመጃ ጊዜው ከኦሮሞዋ እናቱ ከጊፍቲ ሃዊ መንዲያ ጋር ስለነበረ ያፍ መፍቻ ቋንቋው ኦሮምኛ በመሆኑ በዘሩም በጎሣውም ኦሮሞነቱ ግልጽ ነው፡፡ አባቱ እድም-አሰግድ ከአማሮች ጋር ተጉለት ውስጥ በመኖሩ አፉን የፈታው በአማርኛ ከሆነ ጎሣው አማራ ነው የሚሆነው፡፡ እናቶቻቸው ኦሮሞ የሆኑ ዝርያዎቹ አፋቸውን በየትኛው ቋንቋ እንደፈቱ ርግጠኛ አይደለሁም፡፡ ግን በህፃንነታቸው በእናቶቻቸው እጅ ስለሚያድጉና የመጀመሪያ ቋንቋቸው ኦሮምኛ ስለሚሆን ጎሣቸውም፣ በከፊል ዘራቸውም ኦሮሞ ነው የሚሆነው፡፡ አፋቸውን በአማርኛ ፈትተው ከሆነ ግን ጎሣቸው አማራ ይሆናል፡፡ ዘራቸው በናታቸው በኩል ምንም ኦሮሞ ቢሆንም፡፡ የጎሣ መስፈረቱ ቋንቋ ነውና፡፡ ለንግሥና መስፈርቱ ግን ቋንቋ ሳይሆን የዘር ሐረግ ነው፡፡ አንድ ሰው የንጉሣዊ ደም ያለው መሆን አለመሆኑን ማወቅ ሲፈልጉ የሚጠይቁት "ምን ቋንቋ ትናገራለህ?" ብለው ሳይሆን "የማን ዘር ነህ?" ብለው ነበር፡፡ የኦሮሞ ነገሥታት በአባት በኩል በዘራቸው የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት አባላት ነን ቢሉም ቅሉ ሰለሞንነቱ እጅግ እሩቅ በመሆኑ ወሳኙ የቅርቡ ኦሮሞናታቸው ነው፡፡ በእውነትም ንጉሣዊ አባልነትን ለማረጋገጥ ቋንቋ መስፈርት አይደለም፡፡

ይህ ማለት ታዲያ እነዚህ የኦሮሞ ዝርያ ነገሥታት ሁልጊዜ ከራሳቸው ነገድ ብቻ ያገባሉ ማለት አይደለም፡፡ አልፎ አልፎ ከኦሮሞ ነገድ ውጪም ያገቡ ነበር፡፡ ለምሳሌ የአፄ ሰርጸ-ድንግል ሚስት (ማርያም ስና)፣ የአፄ ፋሲለደስ (አደይ ገብረ-አምላክ)፣ የአፄ ዮሐንስ (ንባበ-ወንጌል)፣ የአፄ አዲያም-ሰገድ ኢያሱ (መለኮታዊት)፣ የአፄ በካፋ (ምንትዋብ) ሚስቶች ኦሮሞዎች ሳይሆኑ የቡግና-ዛጉዌ፣ የላስታ፣ የበሊያ-አገው፣ የትግሬ እና የቋራ ተወላጆች ነበሩ፡፡ በአጋጣሚ ይሁን ሆን ተብሎ ከነዚህ ውስጥ አንዳቸውም አማራ አይደሉም፡፡

ከነዚህ ንግሥታት ውስጥ የአፄ በካፋ ባለቤት ንግሥት ምንትዋብ ብቻ በጣም ተከባሪና ተደማጭ ነበረች፡፡ የፖርቱጋል ደም ያላቸው የቋራው ባላባት የግራዝማች እሸቴ ልጅ ናት፡፡ ከበሊያ አገው የተገኘችው ንባበ-ወንጌል ቀደም ሲል ቡለን የምትባል የሸናሻ ንግሥት ስትሆን ከንስሐ አባታቸው ጋር በፈፀመችው ዝሙት በፃድቁ ቀዳማዊ ዮሐንስ ተዋርዳ የተፈታች ናት፡፡ የገዛ ልጆቿን እንኳ በድርጊትዋ ስላሳፈረቻቸው ዐይንሽን ላፈር ብለዋታል፡፡ የአክሱማይት ባለባት ልጅ የሆነችው እቴጌ

መለኮታዊት በባለቤትዋ በአጼ ኢያሱ አዲያም ሰገድ ግድያ ከእንጀራ-ልጅዋ ከእርጉም ተክለ-ሃይማኖት ጋር አባሪ ተባባሪ በመሆንዋ ባደባባይ ተሰቅላለች። እነዚህ ንግሥታት ሁሉም የንጉሣውያን ቤተሰብ ዓባላት እንደነበሩ ግልጽ መሆን አለበት። ኦሮሞ ሆኑም አልሆኑም የባላባቶች እና የንግሥቶች ልጆች ነበሩ። ማህበራዊ ደረጃቸውን "ዝቅ ላለማድረግ" መሣፍንቱ ከተራው ሕዝብ ጋር አይጋቡም ነበር። ጋብቻ ሁልጊዜ ፖለቲካዊ ዓላማ ነበረው። ገዢ መደቦች የሥልጣን ሽኩቻቸውን ለማርገብና መንግሥታቸውን ለማደላደል እርስ በርሳቸው በጋብቻ ይተሳሰራሉ። ጠንካራ መሳፍንት ወይም አደገኛ ጦረኞች ሲነሱባቸው ነገሥታቱ ሴት ልጆቻቸውን ወይም የቅርብ ዘመዶቻቸውን ልጆች ይድሩላቸውና ያለሰልሱአቸዋል። አንዳንድ ጊዜማ ሴት ልጆቻቸው ወይም የዘመዶቻቸው ሴቶች ልጆች ደከም የሚሉ ገራም ባሎቻቸውን ፈትተው ለአልጋው አስጊ የሚሏቸውን ሃይለኞች እንዲያገቡ ያስገድዷቸው ነበር። በንጉሣውያን ቤተሰብ ዘንድ ለፖለቲካዊ ጥቅም እንጂ ለፍቅር እና ለስሜት ቦታ አልነበረም። ሴቶች ፖለቲካዊ ትስስሮሽን ለማጠንከርና አጣብቆ ለማኖር ደህና መሳሪያ ነበሩ። ከዛሬ 2850 ዓመት በፊት ከአጼ አክሱማይት ዘመን ጀምሮ እስከ 1967 ዓ.ም የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዘመን ፍጻሜ ድረስ ሁሉም ነገሥታትና መኳንንት ሴት ልጆቻቸውን ለሃይለኛና ዝነኛ ወንዶች ያለምንም ማስታኀል ድረዋል። የኢትዮጵያ ታሪክ ጠባይ እንደዚያ ነበር።

ወደ ኦሮሞ ንግሥቶች ስንመለስ፣ የቅርብ ወዳጆቻቸውን እና ዘመዶቻቸውን ወደ ዙፋኑ በማቅረብ፣ ንጉሥ እና ራስ እያሉ በመሾም ነው እንጂ በራሳቸው ብቻ አልገዙም። ሁለት ንግሥቶችን፣ ጽዮን ሞገሳ ሣልሳዊትን እና ወለተ-በርሳቤህን በማንሳት ይህንን ነጥብ ላብራራው። ሳልሳዊ ንግሥት ጽዮን ሞገሳ ከ500 ዓመት በፊት ፈይሣ ቱሉ/ዶሪ/ የተባለውን ወንድሟን አንግሣ የኤርትራ ክፍለ-ሀገር ገዢ አድርጋ ሾማለች። አባትዋ ቱሉ በዴሳም በመላ ግዛትዋ በጣም ተደማጭነት ነበራቸው።

ንግሥት ወለተ-በርሳቤህ ኢትዮጵያን ከ1723 እስከ 1747 ዓ.ም የገዛውን ንጉሠ-ነገሥት ዳግማዊ ኢያሱ ብርሃን ሰገድን ካገባች በኋላ ባልዋ ሲሞቱ የ17 ዓመት ልጅ የነበረውን ኢዮአስ የተባለውን ልጅዋን ይዛ ኢትዮጵያን መግዛት አሰበች። ልክ እቴጌ ምንትዋብ አጼ ኢያሱ

ብርሃን ሰገድ በህጻንነቱ አባቱ ሲሞቱበት ራስዋን ለመጠበቅና ሥልጣንዋን ለማጠናከር ወንድሞቿን ከቋራ አምጥታ ዙሪያዋን እንዳጠረችው እሷም አደረገች። በሁለቱ እቴጌዎች መካከል የሥልጣን ሽኩቻ ፈነዳ። የእቴጌ ወለተ-በርሳቤህ ኦሮሞ ወንድሞች ባልጋዳ ሊቦ እና ብርሌ እህታችንን እንጠይቃለን በሚል ሰበብ በ1900 ፈረሰኞች የታጀበ ጦራቸውን ይዘው ከየጁ ወደ ጎንደር መጡ። ንግሥት ወለተ-በርሳቤህ ለወንድሞቼ ማረፊያ ቦታ ይሰጥልኝ ሲሉ ለባላቸው ለንጉሠ-ነገሥቱ አመለከቱና ከቅማንት መሬት ላይ ቆርሰው ስለሰጧቸው እዚያ ሰፈሩ። ከዚያን ጊዜ በኋላ ያ ቦታ ‹‹የጋላ መሬት›› ተባለ።(20) ንግሥት ወለተ-በርሳቤህ አንዴ ሥልጣንዋን ካጠናከረች በኋላ አባትዋን ‹‹የእንደርታ አዛዥ››፣ ወንድሞቿን ሊቦንና ብርሌን እንደ ቅደም ተከተላቸው ፊታውራሪ እና ቀኛዝማች አድርጋ ሾመች። ራስ ወልደ-ሥላሴን ከባለ ሙሉ ሥላጣን እንደራሴነት ሥልጣናቸው ከሻረች በኋላ ወንድሟን ፊታውራሪ ሊቦን ተካች። ሆኖም ከፍ ባለ ተቃውሞ ተደናቀፈ። በወላጅ እናቱ እና በአያቱ መካከል የተነሳውን ረብሻ ለማስቀም አጼ ኢዮአስ ራስ ሣህለ-ሚካኤል ስሁልን ከትግራይ አስመጥቶ ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴው አድርጎ ሾማቸው። ቆይቶ ግን ራስ ሣህለ-ሚካኤል ሥሁል (በጦር ሜዳ ላይ ሊያስገድለኝ ሞክሯል በሚል ሰበብ፥ ደግሞም እውነትም ሊያስገድላቸው በማሴሩ) አጼ ኢዮአስን በአድርባይ ቀሳዋስት አስፈርደው በሻሽ አሳንቀው ገደሉት እና ሥልጣኑን ወስደው አሻንጉሊት ንጉሠ-ነገሥት አነገሡበት። ይህም ድርጊት ‹‹ዘመነ-መሣፍንት››ን አስከተለ። በሳቸው እግር የተተኩት የኦሮሞ ባለሙሉስልጣኖች እንደዚሁ አሻንጉሊት ስለሞናዊ ነገሥታትን ለወጉ አልጋው ላይ እያስቀመጡ በተከታታይ ራሳቸው ከ 60 ዐመታት በላይ ዘመኑን የመሳፍንት አድርገው ገዙ።

ቀደም ብዬ እንደጠቀስኩት ኦሮሞዎች ከሌላው ይልቁ የነበረው በጎንደር ብቻ ሳይሆን በሱስንዮስ ዘመን በጎጃምም ጭምር ነበር። እንደ እውነቱ ከሆነ በጎንደር በአጼ ሱስንዮስ ዙሪያ በርካታ የኦሮሞ ሹማምንት ነበሩ።

ስለ ልዑል ሱስንዮስ ጥቂት ለማለት፣ በ1571 ዓ.ም የተወለዱት ልዑል ሱስንዮስ በወጣትነታቸው ባንድ ጦርነት ላይ በቦረን ጎሣ ተማርከው አንድ የኦሮሞ ባላባት እንደ ልጁ አድርጎ አሳደጋቸው።

ልዑል ሱስንዮስ የኦሮምኛ ቋንቋ እየተማሩ በኦሮሞ ባሕል ሥርዓት መሰረት አደጉ። ኦሮሞዎች በወዳጅነት እንደ ልዑል ተንከባክበው አሳደጓቸውና 18 ዓመት ሲሞላቸው የምርኮኛ ልውውጥ ሲደረግ ልዑሉ ከዘመዶቻቸው ጋር ተቀላቀሉ። በ1597 ዓ.ም አጼ ሰርፀ-ድንግል ሲሞቱ ሱስንዮስ ይነግሣል ብለው የሰጉ ዘመዶቻቸው ሊገድሏቸው ሲያደቡ ወጣቱ ሱስንዮስ ከለላና ጥበቃ ለማግኘት ወደ ቀድሞ ወዳጆቻቸው ወደ ኦሮሞዎቹ ተመለሱ። ኦሮሞዎቹም ሱስንዮስን እንደገና እንደ ልዑል ተቀበሏቸውና ከዚያም በላይ መሪያቸው አደረጓቸው። የኦሮሞ ወታደሮችን ይዘው ለዙፋኑ ከዘመዶቻቸው ጋር በርካታ ጦርነቶችን ካካሄዱ በኋላ በ1604 ዓ.ም ጎጃም ውስጥ ሞጣ ቀራንዮ ላይ ነገሡ። ከዚያም ኢልማና እና ዴንሳ የተሰኙ ሁለት የጦር ሰፈሮችን ጎጃም ውስጥ መሰረቱ እና የኦሮሞ ወታደሮችን/ጨዋዎችን (ነፍጠኞችን ማለት ነው) በአማራ ጭሰኞች ላይ ተሰሪነት አስገቡባቸው። ከኦሮሞ ነገድ ውስጥ ሱስንዮስ ነፍጠኞች ያደረጓቸው የሜጫን፣ የቅርን እና የባሶ ኦሮሞዎችን ነበር። (21) ኢልማና እና ዴንሳ የተባሉት ሁለት የኦሮሞ የጦር ክፍሎች ሰፈሮች ዛሬ በጎጃም ውስጥ ሁለት መንደሮች ሆነው በታሪክነት ቅርስ ይኖራሉ።

የጎንደር አማሮች በመጀመሪያ ለሱስንዮስ የገቡ መስለው አንገብርም ብለው ሲያሞኙት ጎንደር ከተማን እንዲያጠፉት የኦሮሞ ጦሩን እንደገና አዟል። ይህንን ሦስት ጊዜ ፈጽሞታል። ይህን የቁጣ ድርጊት አጼ ቴዎድሮስም በዘመናቸው በጎንደር ላይ ያለርህራሄ አካሂደውታል።

አጼ ሱስንዮስ ጊዜ የፈተናቸውን የኦሮሞ ወታደሮቻቸውን ብቻ ነበር የሚያምኑት። ከነሱ መካከል በርካታዎችን ወደ ከፍተኛ ማዕረግ አሳድገው ቤተ-መንግሥታቸውን በነሱ ሞሉት። በጊዜ ሂደት ውስጥ ግን ከአዲሶቹ ኦሮሞ ወዳጆቻቸው ጋር ብቻ መሆን አበዙና ለጥንት ኦሮሞ ወዳጆቻቸው፣ ለአማሮች እና ለሌሎችም ነገዶች አባላት የሚሰጡት ጊዜ ታጣ። በዚህ ምክንያት እንደመሪያቸው ይመለከቷቸው የነበሩትን የፊት የኦሮሞ ተከታዮቻቸውን ቀስ በቀስ ችላ እያሉዋቸው ስለመጡ እነዚያ የቀድሞ ወዳጆቻቸው እንደተካዱ ቆጥረውት

ታማኝነታቸውን ሲቀንሱ ሌሎቹ ግን በታማኝነት ማገልገላቸውን እስከመጨረሻው ቀጥለዋል።

የሚከተለው ሰሌዳ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ ከኦሮሞ ጋር ተያያዥነት የነበራቸውንና የኦሮሞ ስም ሳይኖራቸው እንደገና በተመሰረተው "ሰለሞናዊ ሥርወ-መንግሥት" ውስጥ ኢትዮጵያን የገዙ ባብዛኛው የኦሮሞ ዝርያ የሆኑና ከሌሎችም የተካለሱ ነገሥታትን ዝርዝር የያዘ ነው። በሸዋ እና በጎንደር ከመጀመሪያው (አጼ ይኩኖ-አምላክ የኦሮሞአዋ የጊፍቲ ሃዊ መንዲያ ልጅ) እስከ መጨረሻው፥ እስከ ፍፃሜ-መንግሥት ኢዮአስ፥ (የወሎዋ ኦሮሞ የዋቢ ወይም እቴጌ ቤርሳቤህ ልጅ) እና እስከ ዘመነ-መሳፍንት መጀመሪያ ድረስ የነበሩ ነገሥታት በዝርዝሩ ተካትተዋል። ከእነዚህ በርካታዎቹ የኦሮሞ ዝርያዎች ቢሆኑም ሁሉም የኢትዮጵያ ተዋህዶ ቤተ-ክርስትያን እምነት ተከታዮች ነበሩ።

ስም	ዘመነ-ንግሥና (ዓመት)
ተስፋ-ኢየሱስ (ይኩኖ-አምላክ)	15
አግባፅዮንአ	09
ባሕር-አሰግድ	01
እንብ-ጽዮን	01
ጽንፈ-አሰግድ	01
ፍሬሃይማኖት	01
ኪድመ-አሰግድ	01
ኢሙን (ጃን አሰግድ)	01
አር'እድ	07
አምደ-ጽዮን ፣	30
ንዋዬ-ክርስቶስ (ሰይፍ-አር'እድ)	28
ንዋዬ-ማርያም (ውድም-አስፍሪ)	10
ቀዳማዊ ዳዊት	29
ቀዳማዊ ቴዎድሮስ	04

ይስሐቅ (ገብረ-መስቀል)	15
እንድርያስ (ጻን-ሀርቤ)	6 ወራት
ተክለ-ማርያም (ሕዝበ-ናኝ)	04
ሥርወ-ኢየሱስ (ምሀርቃነ ናኝ)	4 ወራት
አምደ-ኢየሱስ(በድል-ናኝ)	8 ወራት
ዘርኣ'ያእቆብ (ቆስጠንጢኖስ)	34
በ'እደ-ማርያም	10
እስክንድር	17
እንድርያስ (ዳግማዊ አምደ-ጽዮን)	6 ወራት
ናእድ	18
ልብነ-ድንግል	32
ገላውዲዎስ	19
ሚናስ	04
ሰርፀ-ድንግል	34
ያቆብ	07
ዘድንግል	01
ሱስንዮስ	28
ፋሲለደስ	34
ቀዳማዊ ዮሐንስ	15
ቀዳማዊ ኢያሱ	24
ዳገማዊ ተክለ-ሃይማኖት	02
ቴዎፍሎስ	03
ዮስቶስ	05
ዳዊት (አድባር-ሰገድ)	05
በካፋ	10
ዳገማዊ ኢያሱ	25
ኢዮአስ	14

ባለፈው ጊዜ እንዳመለከትኩት፥ የይኩኖአምላክ አባቱ እድምአስግድ ከአማሮች ጋር ተጉለት ስለኖረ የመጀመሪያ ቋንቋው አማርኛ ከሆነ ‹‹በዘሬ ሰለሞናዊ-አይሁዳዊ ነኝ፣›› ቢልም፥ ጎሣው አማራ ነበር ብለን እንገምታለን። እናቶቻቸው ኦሮሞ የሆኑ የይኩኖ አምላክ ተወላጆች በልጅነታቸው መጀመሪያ በየትኛው ቋንቋ እንደተናገሩ አላውቅም። መጀመሪያ የተናገሩት ኦሮምኛ ከሆነ ጎሣቸው ኦሮሞ ነበር። መጀመሪያ የተናገሩት ኦሮምኛ ይሆናል ብዬ እገምታለሁ፤ ምክንያቱም የሚያድጉት ከእናቶቻቸው ጋር ስለሆነ። የመጀመሪያ ቋንቋቸው አማርኛ ከሆነ ግን የጎሣ መስፈርት ቋንቋ ስለሆነ ጎሣቸው አማራ ነው የሚሆነው። ለንግሥና የንጉሥነት መስፈርቱ ግን ቋንቋ ሳይሆን የዘር ሀረግ ነው።እላይ ጠቅሼው የነበረውን ለመድገም፥ አንድ ሰው የንጉሣዊ ደም ያለው መሆን አለመሆኑን ማወቅ ሲፈልጉ የሚጠይቁት "ምን ቋንቋ ትናገራለህ?" ብለው ሳይሆን "የማን ዘር ነህ?" ብለው ነበር። የኦሮሞ ነገሥታት በአባት በኩል በዘራቸው የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት አባላት ነን ይሉ ነበር። የንጉሣዊ አባልነትን ለማረጋገጥ ቋንቋ መስፈርት ባለመሆኑ ግን እነዚህ ልዑላን የይሁዳ ነገድ፣ ዘረ-እስራኤል ነን ለማለት ከጎሣ ይልቅ በነገድ ላይ ያተኩሩና ርቀው ይቆጥራሉ። ነገዶቻቸው ኢትዮጵያውያን መሆናቸውን እናውቃለን። በዙፋኑ ላይ መቀመጥ የሚቺሉት የሰለሞን ዘር የሆኑ ናቸው ብለው በሚያምኑት ኢትዮጵያውያን ዘንድ ህጋዊነት እና ተቀባይነትን ለማግኘት ግን አልጋው ይገባናል የሚሉ ልዑላን የይሁዳ ነገድ፣ ዘረ-እስራኤል መሆናቸውን ዘራቸውን ቆጥረው ማስረገጥ ይጠበቅባቸው ነበር።

ከላይ የተዘረዘሩት የኦሮሞ ተወላጅነት ወይም ተያያዥነት ያላቸው ነገሥታት ሁሉም ቀደም ሲል እንደተገለፀው ተቀባይነትን ለማግኘት ሲሉ የንጉሥ ሰለሞን እና የአግአዚ ዝርያዎች ነን ይሉ ነበር። በዝርዝሩ መጨረሻ ላይ የተጠቀሰው አጼ ኢዮአስ (የወሎዋ ኦሮሞ የወለተ-ብርሳቤህ ልጅ) በትግራዩ መስፍን በራስ ሚሕለ-ሚካኤል ሥሑል እስከተገደለበት እስከ 1748 ዓ.ም ድረስ እውነተኛ ፍፁማዊ ሥልጣን የነበረው የሰለሞን ስርወ-መንግሥት የመጨረሻ ንጉሠ-ነገሥት ነበር። በዚህም ምክንያት ፍፃሜ-መንግሥት ይባል ነበር። ከእሱ መገደል በኋላ እስከ ዘመነ መሳፍንት ፍፃሜ፥ የግዛቱን

ሉዓላዊነትና የገዢነቱን ፍፁማዊነት ሙሉ በሙሉ አስጠብቆ የመራ ንጉሠ-ነገሥት የለም። ቀደም ሲል እንዳልኩት የሱ ሞት ዘመነ-መሳፍንትን አስከትሏል።

የዘመነ መሳፍንት ክስተት

በእናቱ በወለተ-ቤርሳቤህ (ዋቢ) በኩል ኦሮሞ የነበረውን አጼ ኢዮአስን ከገደሉ በኋላ ራስ ሣሕለ-ሚካኤል ሥሑል አሻንጉሊት ንጉሥ አንግሠው በቅርፁም ሆነ በይዘቱ ከዛሬው የጠቅላይ ሚኒስትርነት ሥልጣን በጣም በሚበልጠው በ ‹‹ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴነት›› በጦርነት እስከሚባረሩ ድረስ አዛዥ ናዛዥ ሆነው ገዝተዋል። ዘውድ ያልደፉበት ምክንያት፣ ምንም እንኳ የአጼ ፋሲል ተወላጅ ቢሆኑም የሰለሞናዊው ሥርወ-መንግሥት ቀጥተኛ ዝርያ ነኝ የሚሉበት ምንም ሰበብ ስላልነበራቸው ህዝቡን በመፍራታቸው ነው። የአጼ ኢዮአስን ሞት ተከትሎ የደረሰ ምንም ቀውስ አልነበረም። ምክንያቱም "ባለ-ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ መሆን ያለብኝ እኔ ነኝ" የሚል ማንኛውም ጉልበተ ያለው መስፍን ላል,ጋው ያሰጋሉ ተብለው የሚታሰቡ የንጉሣውያን ቤተሰብ አባላት ተግዘው/ታስረው/ ከሚጠበቁበት ከ"ወህኒ አምባ" እሥር ቤት አንዱን ልዑል ጎትቶ አምጥቶ ለስሙ ዘውድ ጭኖለት በዙፋኑ ላይ ያስቀምጠውና ራሱን "ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ" ብሎ የእውነተኛው ሥልጣን ባለቤት በመሆን ኢትዮጵያን ማዘዝና መግዛት የሚችልበት ወቅት ስለነበረ ነው።

ንጉሥ ሹዋሚና እና ሻሪ የሆኑት እንደራሴዎቹ ራሳቸው ዘውድ ደፍተው፣ ዙፋን ላይ የማይቀመጡበት ምክንያት ሰፊው ሕዝብ "ዘውድ ነጣቂ" ብሎ ይቀጣናል ብለው ይፈሩ ስለነበረ ነው። በፊውዳሏ ኢትዮጵያ የተለመደው የወቅቱ ስልት እንደዚያ ነበር።-- ከወህኒአምባ አንዳንድ አቅመ-ቢስ ልዑላንን ጎትተው እያመጡ እነሱን ለይስሙላ አልጋው ላይ አስቀምጠው መግዛት። የእያንዳንዱ መስፍን ምኞትና ተግባር የዘመኑ ፈሊጥ ይኸው ነበር።

የኦሮሞ እና የአማራ እውነተኛው የዘር ሐረግ ምንጭ ፍቅሬ ቶሎሳ

ከነዚህ ገናና መሳፍንት መካከል አንድ ቤተሰብ የሆኑ የየጁ ኦሮሞዎች ይገኙበታል። የሴሩ ጉዋንጉል ዝርያ የሆኑት እነዚህ የየጁ ኦሮሞዎች ከትልቁ ራስ ዓሊ እስከ ትንሹ ራስ ዓሊ ድረስ ያሉት፣ ካሳ ኃይሉ (ዳግማዊ አጼ ቴዎድሮስ) ትንሹ ራስ ዓሊን ድል አድርገው ንጉሠ-ነገሥት ተብለው በ1847 ዓ.ም ዘውድ እስከ ደፉበት የትንሹ ራስ ዓሊ ዘመን ፍፃሜ ድረስ ‹‹ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ›› እየሆኑ በተከታታይ ኢትዮጵያን በከፊል የገዙ መሳፍንት ናቸው። ኢትዮጵያን በከፊል ለ61 ዓመታት የገዙ 11 ‹‹ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴዎች›› አሉ። ከነዚህ ውስጥ ምንም እንኳ ሁለቱ የአማራ ስም ቢኖራቸውም ስምንቱ ኦሮሞዎች ናቸው። አንዱ ቀደም ሲል የተጠቀሱት የትግሬው ሣሕለ-ሚካኤል ሥሑል ሲሆኑ ሁለቱ ከላስታ ነበሩ። የሁሉም መሳፍንት ስም እንደ ቅደም ተከተላቸው ቀጥሎ ቀርቧል፣

ራስ ሣሕለ-ሚካኤል ሥሑል (ትግሬ)፤ ራስ ጎሹ (የዐረና ባላባት ኦሮሞ)፤ ራስ ዓሊና ራስ ዓሊጋዝ (ኦሮሞ)፤ ራስ ዓሥራት እና ራስ ወልደ-ገብርኤል (ላስታ አገው ወይም አማራ)፤ ራስ ጉግሳ ራስ ይማም (ኦሮሞ)፤ ራስ ማርዬ (ኦሮሞ)፤ ራስ ዶሪ (ኦሮሞ)፤ ራስ ዓሊ ትንሹ (ኦሮሞ)። ሁለቱ ላስታዎች አማራ ካልሆኑ ከነዚህ ገዢዎች መካከል አንድ እንኳ አማራ የለም ማለት ነው። አገውም እንዲሁ። ምንም እንኳ የየጁ ቤተ-ኦሮሞ የሆኑት የሴሩ ጓንጉል ልጆች የአረብ ስም ያላቸው ቢሆኑም ጥብቅ ክርስቲያንና የኢትዮጵያ ተዋሕዶ ቤተ-ክርስቲያን አባል ነበሩ። የአረብኛዎቹ ስሞቻቸው ያሳስታሉ። አንድ ሰው በአረብኛዎቹ ስሞች ተመርቶ ሰዎቹ ሙስሊሞች ናቸው ብሎ መደምደም የለበትም። አብያተ-ክርስቲያናትን የሚያስገነቡ፣ ገንዘባቸውንና ርስታቸውን ለቤተ-ክርስቲያናት የሚቸሩ ጥብቅ ክርስቲያኖች ነበሩ። ትንሹ ራስ ዓሊ ብቻ በዋና ከተማቸው በደብረ-ታቦር አምስት ቤተ-ክርስቲያኖችን አሠርተዋል። እነዚህ የኦሮሞ ዝርያ ያላቸው መሳፍንት ኦሮምኛን ቢያቀላጥፉም አማርኛ አጥርተው የሚናገሩ፣ በግዕዝ ፊደል የሚፅፉ፤ ለብዙሃኑ መግባቢያ የአንድ ብሔራዊ ቋንቋ አስፈላጊነት የገባቸው ብልሆች ሰዎች ነበሩ። አማርኛ ብዙ የተሰራጨና ተወዳጅ መሆኑን በመረዳታቸው የመንግሥታቸው ቋንቋ አድርገውታል። ፍጹማዊ ሥልጣን ስለነበራቸው ኦሮምኛን ብህዝቡ ላይ መጫን ይችሉ ነበር። እነሱ ግን ያንን ማድረግ ጠቃሚ

መስሎ ስላልታያቸው አማርኛን መንግሥታዊ ቋንቋ አደረጉት። ትግሬው አጼ ዮሐንስ ዐራተኛውም እንዲሁ ነበር ያደረጉት። ለንግግርም ሆነ ለጽሑፍ በአደባባይ በአማርኛ፣ በግላቸው ደግሞ በትግርኛ ይጠቀሙ ነበር። የወቅቱ ህዝባዊ ወያኔ ሃርነት ትግራይ መንግሥትም አማርኛን የመሥሪያ ቋንቋው በማድረጉ፣ አጼ ዮሐንስ ዐራተኛ ያደረጉትን ነው እየተገበረ ያለው። የኢህአዴግ መንግሥት ለህልውናውና ለጥቅሙ ሲል እስካሁን ያደረገው ብልህነት ሲሆን ለወደፊቱም የሌሎች ነገዶች ቋንቋዎችን በተለይም በኢትዮጵያ ውስጥ በአብላጫው ህዝብ የሚነገረውን ኦሮምኛን ከአማርኛ ጎን ለጎን እንዲበለጽግ እሱም ሆነ እሱን የሚተካው መንግሥት ማበረታታት ይኖርበታል። የማይናቅ ጉልበት ስለነበረው ህዝባዊ ወያኔ ሃርነት ትግራይ ቢፈልግ ኖሮ ትግሪኛን ብሄራዊ ቋንቋ ለማድረግ ምንም የሚያግደው ኀይል ባልነበረም ነበር። ለቀለጠፈ አስተዳደር ነገሩ እንደማያዋጣ በብልህነት በመገንዘቡ እና የማያስፈልግ ቅዋሜንም ለመጋበዝ ስላልፈለገ ግን የተለመደውን እና አብዛኛው ኢትዮጵያዊ የሚናገርበትን ከተወለደ ከ 3600 ዐመታት የማያንሰውን አማርኛን እንዲቀጥል አደረገ። ወደፊት የሚመጣውም መንግሥት ሥራውን ሊያቀላጥፍ የሚችለው ይህን ከአደረገ ብቻ ነው። እላይ እንዳልኩት እንደ ሁለተኛ የሥራ ቋንቋ ከአማርኛ ጎን ለጎን ቀስ በቀስ ኦሮምኛንም ማዳበር ይቻላል።

የተከበሩትን ታላቁን የኦሮሞ መሪ ትልቁ ራስ ዓሊን መሪው እንዲሆኑ ያጫቸው የጎንደር ሕዝብ ሲሆን የሳቸው ዘመድ የሆኑት አዛዥ ጉግሳም የተሾሙት በሳሰታው ራስ ወልደ-ገብርኤል ነበር። ትልቁ ራስ ዓሊ እስከ ዛሬ ባለው በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ በሰፊው ሕዝብ መልካም ፈቃድ ሥልጣን የያዙ የመጀመሪያው መሪ ሳይሆኑ አይቀሩም። አጼ ተክለ-ጊዮርጊስ ለስሙ የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት በነበሩበት ወቅት ከባድ ግብር በመጫንና ሌሎች በደሎችንም በማድረስ የጎንደርን ሕዝብ ያለ ርኅራኄ ጨቁነውት ነበር። እንደራሴያቸው ትልቁ ራስ ዓሊ ግን የጎንደር ሕዝብ በንጉሠ-ነገሥት ተክለ-ጊዮርጊስ ጉዳይ ላይ ተወያይቶ አንዳች ለመወሰን ባደረገው ምስጢራዊ ስብሰባ ላይ ተገኝተው የንጉሠ-ነገሥቱን ኢፍትሐዊነት ተቃውመው ለሕዝቡ ያላቸውን ድጋፍ ገለፁ። ሕዝቡም ሥልጣኑን ራሳቸው ወስደው

እንዲታደጓቸው ትልቁ ራስ ዓሊን ተማፀናቸው። በዚህ የተነሳም ትልቁ ራስ ዓሊ ‹‹የጁ ሄጄ የታመሙ እናቴን ለመጠየቅ ፈቃድ ይሰጠኝ፣›› ብለው ንጉሠ-ነገሥቱን ለመኑ። ተፈቅዶላቸው ሄዱና ከየጁ በሺ የሚቆጠሩ ፈረሰኞችን አምጥተው ቤተ-መንግሥቱን አስከበቡና አጼ ተክለ-ጊዮርጊስን ከሥልጣን አወረዷቸው። ራስ ሚካኤል ሥሑል እንዳደረጉት አሻንጉሊት ንጉሥ አንግሠው ባለሙሉ-ሥልጣን እንደራሴ ሆኑና ከፊል ኢትዮጵያን ራሳቸው ማስተዳደር ጀመሩ። ይህም የኦሮሞ መሳፍንት ሥርወ-መንግሥት ጅማሮም ሆነ። ቢሆንም ኦሮሞ ያልሆኑት የሴት ዘመዶቸው፣ የከፈይ ሴሩ ጓንጉል ልጅ ራስ ጉግሳም በሌሎች ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ሆነው ተሹመው ነበር። ራስ ወልደ-ገብርኤል በሚል ስም የተሾሙ ሳስቱ ነበሩ። ራሱ ከገዛ ወንድማቸው ከራስ አሥራት ጋር ጦርነት ውስጥ ከመግባታቸው በፊት እህታቸውን ወ/ሮ ሎሚትን ለአዛዥ ጉግሳ ዳሩና ተጠባባቂ ባለ-ሙሉ ሥልጣን እንደራሴያቸው አድርገው ሾሟቸው። ጦርነቱ በዚህ ቀረ።(23) እድል ከራስ ወልደ-ገብርኤል ወደ አዛዥ ጉግሳ ፊትዋን አዙራ ራስ አረፋ እና አዛዥ ጉግሳ ራስ ተብለው አሻንጉሊት ንጉሠ-ነገሥቶችን በኢትዮጵያ ላይ እንደፈለጉ የሚሾሙ የሚሽሩ ኦሮሞ ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ሆኑ።ቀድሞ እናቱ ኦሮሞ በነበረችው አፄ ኢዮአስ ላይ አብቅቶ የነበረው በሰለሞን ስርወ-መንግሥት ስም ኢትዮጵያን ያስተዳደረው የኦሮሞ አመራር፤ አዲስ ስልት ቀይሶ አሁን ደግሞ የኦሮሞ መሳፍንትን እስልጣን ማማ ላይ አስቀመጣቸው።

ኦሮሞዎች ባለ ሙሉ ሥልጣን እንደራሴ እየሆኑ በኢትዮጵያ ላይ ሲያዙ ኦሮሞ ያልሆኑት ባላባቶች ቀኑባቸው፣ ጠሏቸው፣ ከሥልጣን ሊያወርዷቸውም አሰቡ። ምንም እንኳ ያልተሳካ ቢሆንም አንዳንዶቹ ጦርነት አነሱ። እርስ በርሳቸውም ለሥልጣንና ለግዛት መሬት ብለው ይዋጉ ጀመር፤ ሁሉም ‹‹ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ›› መሆን አማራቸው። በባላንጣዎቹ ተጠላም ተወደደ የኦሮሞ መሳፍንት “ሥርወ-መንግሥት” ኢትዮጵያን ከ60 ዓመት በላይ በደንብ ገዝቷል። ለዚያ ስኬት ያበቃቸው ምስጢር ምንድነው? ምስጢሩ ሌላ ሳይሆን የነበራቸው ብልጠት እና ያስፈኑት መልካም አስተዳደር ነው። ብልጠታቸው ምንድነው? ያንዱን ግዛት ቆርሰው ለሌላው በመስጠት ታማኝ ከሆኑላቸው የበለጠ እንደሚሰጧቸው ቃል እየገቡ

ተቀናቃኞቻቸውን እርስ በርሳቸው ማናከስ መቻላቸው ነው። ያስፈኑት መልካም አስተዳደርስ ምንድነው? የሚገዙትን ሕዝብ አለመጨቆናቸው፣ ዜጎቻቸውን ከጥቃት እየጠበቁ መንከባከባቸው፣ አብያተ-ክርስቲያናትን ማሰራታቸው እና ለህዝቦቻቸው ደህንነት የሚያስቡ መሆናቸው ነው።

የሴሩ ጓንጉል ልጆች *ሥርወ-መንግሥት* በጎጃም፣ በጎንደር እና በትግራይ በሚገዛበት ወቅት ከነዚህ ክልሎች ውጪ በወሎ፣ በሸዋ እና በጊቤ ወንዝ ዙሪያ የነበሩ የኦሮሞ ባላባቶችና የጎሣ መሪዎች ግዛቶቻቸውን ለማስከበር እየታገሉ የየግል ኑሮአቸውን በመኖር ላይ ነበሩ። የሸዋ ኦሮሞዎች የተደራጀ የመንግሥት መዋቅር ስላልነበራቸው በእናቱ ከቱሉ በዴሳ ልጅ ከኦሮሞዋ ከንግሥት ናአድ ሞገሳ ለሚወለደው ለአጼ ልብነ-ድንግል ልጅ ይገብሩ ነበር። አጼ ልብነ-ድንግል ከአህመድ ኢብራሂም መሐመድ ግራኝ ሸሽተው ወደ አማራ ሳይንት እና ወደ ትግራይ ከመሰደዳቸው በፊት አቤቶ ያቆብ የተባለ ልጅ ነበራቸው። በዘመነ-ግራኝ ነፍሱን ለማትረፍ ሌላ ሰው ተመስሎ በሸዋ ውስጥ ተደብቆ ይኖር ነበር። ወንድሙ አጼ ገላውዴዎስ አህመድ ግራኝን ድል ካደረጉ በኋላ ወደ ደንገዝ ሄዶ ከወንድሙ ከአጼ ገላውዲዎስ እና ከመደባይ/ኦሮሞ እናቱ ከንግሥት ሰብለ-ወንጌል ጋር ተገናኘ። ወንድሙ እና እናቱ አቤቶ ያቆብን ከፍ ባለ ሹመት ሾሙትና የመንግሥታቸው ተወካይ እንዲሆንላቸው መልሰው ወደ ሸዋ ላኩት። ሸዋ መጥቶ የንጉሥ ሣህለ-ሥላሴ፣ የሃይለ-መለኮት እና የዳግማዊ ምኒልክ ስሮች የሚሆኑ በርካታ ልጆችን ወለደ። እነዚህ ልጆችም ‹‹የኦሮሞይቱ የጊፍቲ መንዲያ እና የኦሮሞው ንጉሠ-ነገሥት የአጼ ልብነ-ድንግል ልጅ የአጼ ይኩኖ-አምላክ ዝርያ በመሆናችን ህዝባችንን መግዛት መብታችን ነው፤›› እያሉ የሸዋን ኦሮሞ እና አማራ ገባራቸው አደረጉት። ዳግማዊ አጼ ምኒልክም ይህንኑ የኦሮሞ-ሰለሞናዊ አግአዚ ደም ካርድ መዘውና "የይሁዳ ነገድ" ነኝ ብለው ነው የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ለመሆን የበቁት። የሸዋ መሳፍንትና ነገሥታት ግን በራቸውን ጥርቅም አድርገው ዘግተው ለጎንደሩ መንግሥት ምንም ሳይገብሩ በፍጹም ነጻነት ነው የኖሩ።

የንግሥተ-ሳባ ማንነትና ስለ መኖር አለመኖርዋ

ወላጅ እናትዋ አዝሚና "ኤትያኤል" ያለቻትን ንጉሥ ሰለሞንን ለመጎብኘት ወደ ኢየሩሳሌም የተጓዘችውን ንግሥተ-ሳባን በተመለከተ አንዳንድ ሰዎች ከናካቴው መፈጠርዋንም ይክዳሉ። አንዳንዶች ደግሞ የአረቦች በተለይም የዛሬዋ የመን ንግሥት ያደርጓታል። አሁን ዋናው ጥያቄ ‹‹በርግጥ ንግሥተ-ሳባ በሕይወት ነበረች ወይ?›› ነው። አዎ! በርግጥ ነበረች። እንደ ሃይማኖት የለሽ አረመኔ የሚቆጥሯትን በአረቦች የተከለሰውን *ክብረ-ነገሥት* ንና አንዳንዶችንም የኢትዮጵያን ልዕልና የሚቀናቀኑ ዐረቦችን ፅሁፎች ቁምነገር ብለን ባንቀበላቸውም እንኳ ሌሎች አስተማማኝ ምንጮች ሲካዱ አይችሉም። በአንደኛው ክፍለ-ዘመን የነበረውን ጆሴፈስ የተባለውን አይሁድ-ሮማዊ የታሪክ ጸሐፊ እና መጽሐፍ ቅዱስንም ባናምን እንኳ በመግቢያዬ ላይ የተጠቀሰውን የልዑል አክሱማይ ሲራክ *ሥራ* የሆነውን "ታሪክ-ነገሥት ዘ ኢትዮጵያ" የተሰኘውን መጽሐፍ ግን እምነት የጣልኩበት አስተማማኝ ምንጭ ስለሆነ የምጠቅሰው ይሆናል። ከሁሉም በላይ ደግሞ እስከዛሬ ድረስ የሚመዘዘው የዘር ሐረግ ለሕልውናዋ ብቻ ሳይሆን ኢትዮጵያዊት ለመሆኗም የማያወላዳ ማስረጃ ነው።

ከ 2000 ዐመት በፊት የኖረው የአይሁድ ደም የነበረው ዝነኛው ባለታሪክ ፍላቪዮስ ጆሴፈስ በመጽሃፉ ውስጥ ንግሥት ሳባ ንጉሥ ሰለሞንን ለመጎብኘት ስላደረገችው ጉዞ መታሰቢያ አንድ ሙሉ ገጽ ጽፏል። የኢትዮጵያና የግብፅ ንግሥት እንደነበረች ባንዱ ገጽ ላይ ሁለት ጊዜ ከትቦአል። (F. *Josephus, Jewish Antiquities*, ed. J. Thaceray and R. Marcus, Loeb Classical Library, London, 1961, Vol. VIII, pp. 165-175)። የሱ አፃፃፍ ከኦሪት ዘ ፍጥረት አፃፃፍ ጋር ይገጣጠማል (I Kings X: 1-10)። ኦሪት ዘ ፍጥረት ንግሥት-ሳባ ብሎ ይጠራታል። ከሺ ዓመታት በኋላ ጆሴፈስም የኢትዮጵያ እና የግብፅ ንግስት መሆንዋን አረጋግጦ አመልክቷል። ይህም ፍፁም እውነት ነው። ጌታ እየሱስ ክርስቶስም ቢሆን በኢትዮጵያ ውስጥ ለ ሦስት ዓመታት ስለነበረ እና ከ ክብረነገሥት